

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

TARTALOMJEGYZÉK

Nem vagyok magam — Mt 9, 35 (Koren Emil)	65
Az eszkatologikus reménység értelme az Új-szövetségben (Dr. Karner Károly)	66
A lelkész jelentések elé (Káldy Zoltán)	87
Egyházunk és hazánk — A gyenesdiási országos lelkésztovábbképző konferencia nemzeti kérdésekkel foglalkozó anyagának összefoglalása	91
Rendtartásaink múltjából (Dr. Sólyom Jenő)	102
Az új szlovák Agenda (Dr. Szilády Jenő)	104
Kollekta imádságok 2. rész: a húsvét után 3. vasárnaptól a Szentháromság ünnepe után 10. vasárnapig (Közli Pröhle Károly)	107
Három „pszeudoepigráf“ énekünk (Schulek Tibor dr.)	110
SZEMLE: Könyvkereskedéseinkben vásárolható német könyvek — A németországi Egyesült Evangélikus Egyház 2. Egyetemes Zsinata — Hírek az északi egyházakból (Közli: Benczur László)	114
ÍRASMAGYARÁZAT: Ötvened vasárnap	117
Böjt 1. vasárnap	118
Böjt 2. vasárnap	121
Böjt 3. vasárnap	124
Böjt 4. vasárnap	126

Az egyházi esztendő következő időszaka
a borítólap második oldalán

Egyháztörténeti kalendárium, márciusra (Közli:
Dr. Sólyom Jenő) a borítólap harmadik oldalán

XXX. ÉVFOLYAM
2. SZÁM

1955
FEBRUÁR

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus lelkési szakfolyóirat
Kiadja az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály
Felelős szerkesztő és kiadó: D. Dr. Vető Lajos

ÁRA 12 FORINT

Előfizetés: egy évre 144 forint, félévre 72 forint
Csekk számla: Lelkipásztor kiadóhivatala, Budapest 220.507
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin-utca 12.
Telefon: 142—074

Az egyházi esztendő következő időszaka:

BÖJT

„Krisztus meghalt bűneinkért“

1955. február 27. Böjt 1.: Invocabit vasárnap — „A sátán legyőzője”
— Igék: Zak 3, 1—7 — Mt 16, 21—27 — 1. Jn 3, 5—8.

1955. március 6. Böjt 2.: Reminiscere vasárnap — „Az Úr szolgája”
— Igék: Ézs 50, 4—9 — Mt 20, 20—28 — Fil 2, 6—8.

1955. március 13. Böjt 3.: Oculi vasárnap — „Az Isten Báránya” —
Igék: 3. Móz 16, 15—22 — Jn 1, 29—30 — 1. Pét 1, 17—20.

1955. március 20. Böjt 4.: Laetare vasárnap: — „Az élet kenyere” —
Igék: 2. Móz 16, 13—15 — Jn 6, 30—40 — 1. Kor 10, 15—17.

1955. március 27. Böjt 5.: Judica vasárnap — „A Főpap” — Igék: 1.
Móz 14, 17—20 — Jn 2, 13—22 — Zsid 2, 17—18.

Liturgikus szín böjtben: lila.

HATÁRIDŐK:

Január 31: Elkészítendő a lelkész-meghívó közgyűlés tagjainak névjegyzéke. Egyházközségi irattárban marad.

Március 1: Esperesekhez jelentést kell küldeni a konfirmációról.

Március 31: Az esperes útján az Egyházmegyei Tanácshoz fel kell terjeszteni az elfogadott zárszámadást, vagyonelejtárt és mérleget.

Nem vagyok magam

Mt 9, 35.

Amikor írom ezeket a sorokat, még mindig a karácsonyi ünnepek zsúfoltsága, évszárás és kezdés többletmunkája, költségvetés-, zárszámadáskészítés gondja, évi statisztika, lelkészi jelentés terhe s fáradsága ül rajtam.

Amikor az olvasó ráfordít erre a lapra, nem csak a mezők, rétek, erdők, falvak és városok fölött fújnak a böjti szelek, hanem a szívünkben és munkánkban is ezek a szelek pendítenek húrokat s ha ez a hasonlat maradéktalanul kifejezne mindent, szép és tartalmas böjti mondanivalót zengetne meg bennünk. De más is van még.

Én is éjszakai ember vagyok, mint lelkésztársaim zöme. A nappalom elfut a beidegzett napi munkával: iroda, bibliaórák, látogatások, család stb. ... s mire elérkezem ahhoz, hogy munkám velejéhez nyúljak, öreg este van. Családom elpihent, csöndesek az utcák, hallgat a világ. A világ most az íróasztallámpám fényköre s az előttem kinyíló könyvek s a bennem kinyíló kérdések sora.

Nos, erről a pillanatról van szó. Lekerül az álarc, a modor, a hajszja lendülete s magam vagyok. Őszintén és egyedül. Karácsony és húsvét között — mint mondtam. Papi munkámra nézve ebben a percben ez ennyi: fáradság után és fáradság előtt. Ismered, ugye.

Az ablakon kívül az éjszakai utca-lámpák fényében a hó dereng s itt bent sok-sok hasonló percre gondolok: a perceinkre, a tiéidre s az enyémekekre, amik sokszor sűrítve summázzák egész valónkat. Egyedül vagy faludban, vagy városodban s csak gondolatban kapcsolódhatsz sok-száz társadhoz, akik hasonlóan hajolnak esti csöndben íróasztaluk fölé — ugyancsak egyedül. Eszembe jut Tóth Árpád verse. Engedd meg most nekem ezt a lírai párhuzamot.

»Magam vagyok.

Nagyon.

Kicsordul a könnyem.

Hagyom.

Viaszos vászon az asztalom-n,

Faricskálók lomhán egy dalon.

Vézna, szánalmas figura, én.

Én, én.

S magam vagyok a föld kerekén.«

A lomha dal helyett csak a fáradt igehirdetést kell behelyettesíteni. Nézd, Testvér, most nyílik ki előttem a fenti ige. „Így járta be Jézus a városokat mind és a falvakat... és gyógyított... minden erőtlenséget.” Ebben a mondatban az evangélista is summáz. Sűrítve summáz. Feltárja benne Jézus munkájának egész valóját. Ez Ó.

Megrendít ez a szó: erőtlenség. Új hangsúlyt ad ismereteimnek. Milyen finom kifejezés. Jézus hát nem csak vakokhoz, sántákhoz, epileptikusokhoz, gutaütöttekhez, leprásokhoz jött. Nem csak a betegség szélén s a szerencsétlenség határpontjainál támoogyó emberekhez jött, hanem az erőtlenekhez. Nyilván nem egyszerűen az izmaik teljesítőképességében meglankadtak ezek. Bajokat, gondokat, fáradtságot, idegességet, a tehetetlenség türelmetlenségét veszi Ó észre.

Felütöm a Nestlét: malakia. Nézem a Schmollert: az Írásban mind-össze három helyen fordul elő ez a szó, Mt 4, 23, 9, 35 és 10, 1. Kettő közülük azonos hely, summázás. Testi gyengeség, erőtlenség — mondja a Daxer. Latinul: infirmitas. Burián szerint: gyengeség, erőtlenség, értelmi, szellemi, erkölcsi gyengeség, állhatatlanság, kishitűség.

Ne kerüljessük tovább. Szóval rólam van szó. S ebben a mondatban megérkezett hozzám az én Uram. Itt van a lámpám fénykörében kinyíló világomban, amikor „magam vagyok, nagyon”. Mögöttem a napi fáradtság, karácsonyi zsúfoltság, esztendő-zárás-nyitás. Elöttem a holnap feladata: igehirdetésekre készülök, tervet csinállok böjtre, húsvétra, konfirmándusok és hívek hitbeli gondja nehezedik rám, családomért kell harcolnom... — folytasd ezt a sort. Ugye: magam vagyok, nagyon. De melém állt az én Uram! Hát kell ennél több?!

Ha ebben a summázó percben valóban őszinte vagy magadhoz, szomorúan vallod velem együtt, hogy sokszor szóltunk Róla — körön kívül, fáradtan és tompán. De Ő most körön belülre lépett, melléd is. Róla szólni: keserves készülések, igehirdetések fárasztó sora, gyötrő munka. Vele járni s Őt, hirdetni: megújulás, erő, gyógyult öröm. Szárnyrakelt saskeselyűk útja ez a magasságokban, hol mély hűrokon játszanak a böjti szelek.

Koren Emil

Az eszkatológikus reménység értelme az Újszövetségben

Az eszkatológia az utolsó emberöltő teológiai gondolkodásának egyik legtöbbet tárgyalt témájává lett. Jó, ha a fiatalabb lelkész-nemzedék gondol arra, hogy ez nem mindig volt így. A múlt században, főként az első világháborút megelőző emberöltőben az eszkatológia képzetköre háttérbe szorult nemcsak a teológiai gondolkodásban, hanem az egyházban és igehirdetésben is. Azonban már a múlt század utolsó évtizedétől fogva egyes teológiai irányzatok felvetették az eszkatológia vallástörténeti problémáját, az első világháború szörnyű lelki élménye pedig — különösen a kontinentális protestáns teológia körében — fokozottan az eszkatológiai kérdésekre terelte a figyelmet. A jelen század húszas éveitől fogva jelentkező lelki és teológiai átalakulásnak egyik legdöntőbb és legjellegzetesebb mozzanata az eszkatológikus reménység újjáéledése és új erővel való megszólaltatása. Csak *Barth Károly* híres és sokat idézett mondatára kell utalnunk: „Olyan keresztyénségnek, mely nem teljesen és maradéktalanul eszkatológia, Krisztushoz végképen nincs semmi köze”.¹

Barthnak ez a szinte programmatikus mondata azóta teológiai közhellyé lett és az eszkatológia igehirdetésünkben is újból helyet kapott, bár — aligha csalódom, ha ezt mondom, — állandó »téma-

¹ *Barth*: Der Römerbrief, 1922, 298. lap: „Christentum, das nicht ganz und gar und restlos Eschatologie ist, hat mit Christus ganz und gar und restlos nichts zu tun.“

vá« nem lett. Ezért aktuális, ha felvetjük a kérdést: *mi az eszkatológikus reménység értelme az Újszövetségben?* »Eszkatológikus reménységnek« nem mindazt mondom, amit eszkatológiának szoktunk nevezni, hanem kiveszem belőle azt, aminek kimondottan »reménység«-jellege van. Ennél is főként azokat a mozzanatokot emelem ki, amelyek az *ítélettel* és *Krisztus paruziájával* kapcsolatosak. Tulajdonképpen tehát arról lesz szó, hogy *mi Krisztus paruziájának értelme és hogyan prédikálhatunk ma arról.* Ez a kérdés talán még élesebbé válik, ha szembeállítjuk a keresztyén hit egy másik, nem kevésbé alapvető és központi mozzanatával, t. i., hogy Jézus Krisztus váltsága alapján Istenhez való viszonyunk *már most megújult: kegyelem és békesség, megigazultság és új élet, sőt örök élet már most »valóságok« számunkra. Mi Krisztus paruziájának az újszövetségi értelme az üdvösség jelenvaló ajándékaihoz való viszonyban?* — ez az a kérdés, amelyre feleletet szeretnénk keresni. Hiszen igehirdetésünk számára nemcsak hogy nem mellékes, hanem egyenesen alapvetően fontos, hogy erre a kérdésre helyes feleletet kapjunk.

I.

Amikor a múlt század utolsó évtizedétől fogva egyes teológusok figyelme az eszkatológia, sőt pontosabban az apokaliptika felé fordult, akkor a kérdés az Újszövetséggel kapcsolatban így csúcsosodott ki: *eszkatológikus jellegű-e a Jézus által hirdetett »Isten királysága«?* Mit hirdetett Jézus tulajdonképpen Isten királysága eljövételével? Etikai normákat, amelyek lényeges tartalmuk szerint beletorkollanak a filozófiai idealizmus gondolkörébe, — ahogyan azt a múlt században sok teológus tanította? Vagy új »istenfogalomról« van szó, amely Istenben a mindenkire kegyelmesen lehajló jóságos mennyei Atyát ragadja meg, ahogyan mások gondolták? Vagy pedig apokaliptikus ítéletről, melyben recsegve-ropogva összeomlik a világ, ez a »bűnös és parázna« (Mt 12,39), »hitetlen és elvetemült nemzedék« (Mt 17,17) elpusztul, véget ér a »ielen világkorszak« (az »aión hutosz«), hogy helyet adjon Isten új világának, az eljövendő világkorszaknak (az »aión mellón«-nak)?

Ezekre a kérdésekre a legradikálisabb, de egyúttal legmélyebb benyomást keltő feleletet kétségkívül *Schweitzer Albert* adta a »következetes eszkatológia« tanításával. Eszerint Jézus az Isten királyságának hirdetésével lépett fel. »Elközelített Isten királysága!« tehát azt jelenti Schweitzer szerint, hogy Isten hamarosan véget vet ennek a mostani aión-nak és az apokaliptikus Emberfia elküldésével megítéli a világot, hogy azután bekövetkezzék az »új aión«. Schweitzer szerint Jézus ezt az időpontot fenyegető közelségben tudta s úgy vélte, hogy az Isten közeli királysága meghirdetésére kiküldött tanítványok nem járhatják végig Izráel városait, mielőtt el nem jön az Emberfia (Mt 10,23). Jézus önmagát tudta az eljövendő Emberfiának. De amikor a tanítványok visszatértek körüjáról anélkül, hogy a várva-várt nagy esemény bekövetkezett volna, akkor Jézusban új reménység támadt: úgy vélte, hogy neki Jeruzsálemben szenvednie kell s hogy Isten majd szenvedése által

változtatja őt el és dicsőíti meg a dicsőséges, ítéletre jövő Emberfiává. Ezért ment fel Schweitzer szerint Jézus Jeruzsálembe: mintegy elébe ment a szenvedésnek, szinte bele akart akaszzkodni a világtörténelem kerekeinek a küllőibe, hogy kikényszerítse az Isten királyságának megvalósulását. Azonban — ahogy Schweitzer mondja, — a világtörténelem kereke Jézust legázolta, reménysége nem teljesedett be és a kialakuló egyház nagy kérdésévé a paruzia elmaradása lett.

Isten királyságának ez az apokaliptikus képzete Schweitzer szerint meghaladtá lett, amikor nem teljesedett be. Ha pedig a következetes eszkatológia e szemléletmódja beigazolódna, akkor az igazság szeretete azt követelné tőlünk, hogy az »emberfia«-képzetet és vele együtt Krisztus paruziájának gondolatát kapcsoljuk ki igehirdetésünkéből. Az eszkatológikus reménység, mint az evangélium egyik alapvető mozzanata, ebben az esetben értelmetlenné vált volna.

II.

A következő eszkatológia Schweitzer által megfogalmazott képzetét a kutatás nem igazolta és azt a kutatók többsége nem is fogadta el. Ennek ellenére a vallástörténeti kutatás kimutatta, hogy Isten királysága képzete Jézusnál vitathatatlanul eszkatológikus jellegű. Az »eszkatológikus« pontosabban ennek az aiónnak a végére és az ítéletre utal. »Isten királysága« tehát mint eszkatológikus valóság azt jelenti, hogy megvalósulása ítéletben megy végbe, midőn véget ér ez az aión. Isten királyságának eszkatológikus megvalósulása pedig az evangélium szerint elválaszthatatlan Krisztus paruziájától.

Isten királyságának és Krisztus paruziájának képzete a modern gondolkodás számára mitikusnak és meghaladottnak látszott, amíg az első világháború átélése nyomán az európai gondolkodásban új *transzcendencia-tudat* nem jelentkezett. Ekkor tartalmat kapott az eszkatológia gondolatvilága és megelevenedett az, amit az evangéliumok Isten királyságáról és az ítéletről mondanak. Így érthető, hogy Barth híres Római levelétől fogva a teológiai gondolkodás számára az a képzet, hogy Isten királysága eszkatológikus valóság, nem volt egy letűnt és meghaladott világkép többé kevésbé érthetetlen, múzeumokba való emléke, hanem megtelt étellel.

Közben azonban az eszkatológia és az eszkatológikus valóság képzete *változáson* ment át. Ez a változás legalább részben a híres német történettudós, Rankenak egy híres és sokat idézett mondaszába kapaszkodik bele. 1917-ben adták ki Rankenak egy előadás-sorozatát »Über die Epochen der neueren Geschichte«, amelyet eredetileg 1854-ben az akkori bajor király előtt tartott. Ebben mondta Ranke azt a híres mondatot: »Minden történeti korszak közvetlenül nyílik meg Isten felé.«² Rankenak ez a mondata a görög filozófiai

²„Jede Epoche ist unmittelbar zu Gott, und ihr Wert beruht gar nicht auf dem, was aus ihr hervorgeht, sondern in ihrer Existenz selbst, in ihrem eigenen Selbst.“ V. ö. Holmström: Das eschatologische Denken der Gegenwart, 1936, 203. lap.

gondolkodás ciklikus időszemléletében gyökerezik és az evolúció képzete ellen fordul. Bármi volt is azonban az eredeti és tulajdonképpeni értelme e mondatnak, a teológiai munkában való felhasználása azt a célt szolgálta, hogy az eszkatológia képzetét új értelemben lehessen megragadni. Az eszkatológiának a hagyományos képzete mintegy azt a benyomást keltette, mintha az egyes ember vagy akár az emberi nemzedék sora a földi életből való eltávozása, halála után csak hosszabb vagy rövidebb idő múlva, ennek a világcorszaknak a végén, az ítéletkor kerülne Istenhez viszonyba. Ranke hivatkozott nyilatkozata a teológiai gondolkodást arra figyelmeztette, hogy minden innen távozó nemzedék közvetlenül Isten színe elé megy, nem olvad bele az utána következőkbe, nem is kerül azokon keresztül közvetve az Isten színe elé.

A Ranke-féle mondatnak egyik első felhasználója — úgy látzik, — Barth volt, aki arra már a Römerbrief-jében hivatkozott, — anélkül, hogy Ranket kimondottan idézte volna. Már Barthenál észrevehető, hogyan formálja át a Ranke-idézet az eszkatológikus gondolkodást: »Az örökkévaló ígéretre azért hagyatkozhatunk rá az időnek azon a pontján, amelyen állunk, mivel és ha az időnek az *egy* pontján, a valóságnak *egy* pontján (Krisztus által) átvilágított idővel, átvilágított valósággal, más rendbe tartozó igazsággal találkozunk. Jézusnak a Krisztusnak napja *minden* napok napja.«³

Az időnek az a pontja, amelyen állunk és ahova »véletlenül«, tehát »sorsszerűen« és akarattunktól függetlenül születünk. Isten hozzánk szóló ígéje által mintegy megtelik, de transzparenssé is válik és megnyílik számunkra Isten felé. Ez ugyanígy áll természetesen az Újszövetség, ill. pontosabban Jézus nemzedékére is. A napoknak ez a széttárlása Isten felé azonban nem az idő folyásában önmagában van meg, hanem Jézusban, mint Krisztusban: az ő napja válik minden napok napjává. Ha a Ranke-mondatot ebbe a világításba helyezzük és így értjük Barth hivatkozott nyilatkozatát is, akkor ez megfelel a biblikus gondolkodásnak. Ide kapcsolódik azonban az az új mozzanat, amely az eszkatológia fogalmának az átformálásává lett: ha napjaim a jelzett értelemben megnyílnak Isten felé, akkor háttérbe szorul, sőt esetleg jelentéktelenné és értelmetlenné válik, amit az Újszövetség a feltámadásról és ítéletről, mint eszkatológikus valóságról mond.

„A feltámadás — mondja Barth, — örökkévalóság. Ha az idő értelme Isten királyságában van, akkor az éppen ezért nincs is az időben, nem időbeli valami más hasonlók mellett. Ami az időben van, még nem érte el a halál határát, azt nem is ragadta meg Isten és nem vetette uralma alá. Még meg kell hálnia, hogy bemenjen az életre. Az a pillanat, amikor megszólal az utolsó kürt, amikor feltámadnak a halottak és az élők elváltak, az időnek ez a pillanata, még csak nem is az utolsó pillanata, hanem annak telos-a, annak nem időbeli célja és vége.

³ Römerbrief 71. lap: „Wir können uns darum an unsrer Stelle in der Zeit ewiger Verheissung getrösten, weil und wenn wir an einer Stelle der Zeit, an einem Punkte der Wirklichkeit durchleuchteter Zeit, durchleuteter Wirklichkeiten, göttlicher Antwort, Wahrheit anderer Ordnung begegnen. Der Tag Jesu des Christus ist der Tag aller Tage.“

Pál azt mondja: „*en atomo*“ jön el, tehát oszthatatlan, nem időbeli, örök-kévaló, most-ban. Tegnap ez, vagy holnap vagy ma? Vagy talán a „mindig” vagy „soha”? Minderre igennel is és nemmel is felelhetünk. Mert időnk Isten kezében van, de Isten ideje nincs a mi kezünkben. Mindenek megvan az ideje, de minden örökkévalóságot is akar. A minden napok napját, Jézus Krisztus napját már Ábrahám is látta. Akármilyen legyen is a helyzet a történeti Jézussal, Jézus a Krisztus, az élő Isten Fia nem tartozik sem a históriába, sem a lélektanba. Mert ami történeti és lélektani valóság, az mint ilyen múlandó is. Krisztus feltámadása, vagy ami ugyanazt mondja: az ő paruziája nem történeti esemény... Az új aion kezdete, annak urasága, aki volt, aki van és aki eljövendő, — ez hűsvét“.⁴

Barth fejtegetése csírájában ugyan, de világosan mutatja már az eszkatológia fogalmában bekövetkezett hangsúlybeli eltolódást, sőt változást. Legjellegzetesebben ez a fordulat Bultmann-nál jelentkezik és pedig már 1929-ben, a „Jesus“ c. könyvben, de ugyanúgy megtalálható legújabb művében, az usz-i teológiájában, mely Bultmann egész életművét summázza. Jézust Bultmann úgy ábrázolja, mint radikális, eszkatológiai üzenetet hozó prófétát. „Jézus ígéje eszkatológikus üzenet, t. i. az az üzenet, hogy most már az ígélet beteljesedése küszöbön van“, — mondja Bultmann.⁵ Azonban az az eszkatológikus üzenet, amelyet Jézus hirdet, nem valami fantasztikus apokaliptikus váradalom. Jézus az Isten királyságát hirdeti. Ez pedig „eszkatológikus fogalom. Istennek azt az uralmát jelenti, amely a világ jelenlegi folyásának véget vet, megsemmisíti a sátáni hatalmakat, amelyeknek súlya alatt a világ jelenleg nyög, és ily módon megszüntetve minden nyomorúságot és szenvedést, elhozza Isten népe számára az üdvösséget.“⁶ Isten királyságának hirdetésével Jézus beleilleszkedik azoknak a messiási várakozásoknak a körébe, amelyekről kortársai el voltak telve. Azonban Jézusnál „hiányzik az apokaliptikusok tudós és fantasztikus spekulációja. Jézus nem tekint úgy vissza a lefolyt világperiódusokra, mint azok, nem is számítgatja, mikor érkezik el a vég. Nem ad utasítást arra, hogy tanítványai a történelem folyásában és a természet jelenségeiben keresgéljék azokat a jeleket, amelyek felismerhetővé teszik a vég közelségét. Lemond arról, hogy kifessé az ítélet, a halottak feltámadásának és az elkövetkező dicsőségnek képét. Mindezt elnyeli nála az az egyetlen gondolat, hogy akkor majd Isten uralkodik. A jövődő apokaliptikus képének csak egyes részletvonásaival találkozunk nála“.⁷ A Jézus által hirdetett üzenet döntő mozzanatai nem is ezek a zsidó hagyományból származó apokaliptikus vonások, hanem Isten királyságának az elközelítése. Isten királysága pedig ugyan nincs jelen, hanem „megvalósulóban van“ (die Gottesherr-

⁴ Barth egy 1920-ban tartott előadásából, „Gesammelte Vorträge“, I, 94—95 (Holmström, id. h. 234 k. lp.) Hasonló nyilatkozatok, hogy a feltámadás nem az időbe tartozó jelenség és hogy minden időbeli reláció fölé emelkedve egybeesik a paruziával, Barthnál egyebütt is található, v. ö. Römerbrief, 182—185; Auferstehung der Toten, 97. lap.

⁵ Jesus, 1929. 27. lap.

⁶ Theol. d. NT's, 1953. 2. lap.

⁷ Id. h. 3 k. lap.

schaft ist „im Anbruch“⁸. Ez az üzenet lehetne tisztára az ítélet meghirdetése is, azonban a döntő és jellegzetes, hogy Jézus „evangéliumot hirdet”, vagyis Isten elközéltető uralmát mint üdvösséget hirdeti. Az ítélet hirdetése benne rejtőzik megtérésre hívó ígében s vele Jézus radikális engedelmességet követel tanítványaitól: döntés elé állít, Jézus hívása a döntésre való felhívás. E döntés számára maga Jézus a jel és önmagában, mint „az idők jele” tanúsítja az üdvkor beköszöntét.

Nemcsak Jézus ígébenél, hanem az egész újszövetségi üzenet értelmezésében is a hangsúly áttevődik a „jelenvaló üdvösség“-re („Heilsgegenwart“). Az eszkatológikus üzenet alapjellege tehát éppen ezért az elfordulás a „világtól“, az „Absage an die Welt“ és az „Entweltlichung“, de persze nem az aszkézis formájában, — ezt Bultmann nyomatékosan hangsúlyozza,⁹ — hanem a bűn és gonoszság világától való elszakadás és az Isten iránti radikális engedelmesség értelmében. A társadalmi alapviszonyulatok, család, hivatás, munka, stb. így kapnak új és elmélyült értelmet. Az eszkatológikus üzenetnek emellett az alapjellege mellett eltörpülnek az apokaliptikus-zsidó hagyományból származó mozzanatok. S ez nemcsak Jézus evangéliumában, hanem az egész Újszövetségben így van. Így Bultmann pl. Pál apostollal kapcsolatban is megállapítja, hogy Pál megtartja „a hagyományos zsidó-öskeresztyén tanítást a halottak feltámadásáról és az apokaliptika szemléletmódját az utolsó ítéletre és arra a kozmikus drámára vonatkozólag, amely a régi világnak véget vet és elhozza az üdvösség új világát“. De „a dramatikus-kozmikus folyamat egyes mozzanatainak nincs teológiai jelentősége. Fontos azonban az, hogy Pál — ellentétben a zsidó apokaliptikával és a gnosztikus mitológiával —, elmellőzi a feltámadásban nyert élet állapotának kifestését.“¹⁰

Az eszkatológia fogalmának ennél az átformálásánál a döntő hangsúly tehát a „jelenvaló üdvösség“-re, a „Heilsgegenwart“-ra esik. Ami nem ezt hangsúlyozza és ami — mint a feltámadás és ítélet képzetei, — az apokaliptikus tradíció irányába mutat, az háttérbe szorul, másodrendűvé lesz, mint olyan a zsidó gondolkodásból átvett örökség, amelynek tulajdonképpen már nincs igazi létjogosultsága a keresztyén gondolkodásban. Ezért fordított Bultmann olyan nagy figyelmet a jánosi iratok eszkatológiájára. Szerinte ennek az a nagy jelentősége a keresztyén gondolkodás történetében, hogy az apokaliptikus képzeteket elhanyagolja és „az eszkatológikus „most“-ra“ helyezi a hangsúlyt.¹¹

Az eszkatológia alapértelme tehát az „Entweltlichung“, az el-

⁸ U. o. 6. lap.

⁹ Id. h. 9. lap.

¹⁰ Id. h. 342. lap.

¹¹ „Dies jeweilige Jetzt des Angesprochenseins, dieser Augenblick, ist das eschatologische Jetzt, weil in ihm die Entscheidung zwischen Tod und Leben fällt. Es ist die Stunde, die kommt und im Angesprochensein da ist“. Bultmann: Glauben und Verstehen, 1933, 144. lap.

fordulás a világtól, mint bűnös világtól.¹² Most már világos: az, amit eszkatológiának mondunk, nem a rajtunk kívül álló világban végbemenő folyamat, hanem az az emberben, pontosabban — Bultmann terminológiájával élve — az ember önmegértésében (Selbstverständnis) megy végbe.¹³ Az az emberi önértelmezés, amely így talán önmagára, amikor a minket megszólító igére ilyen döntéssel, az engedelmesség feleletével válaszol, *eszkatológikus egzisztencia*.

Az eszkatológia képzetének ilyen ontológikus-egzisztenciális értelmezése alapján Bultmann „mitológiátlanítja“ az Újszövetség eszkatológiai üzenetét. „Feltámadás“ és „ítélet“, valamint „paruzia“, sőt az „örök élet“ fogalmai is így kapnak új, mitosz nélküli tartalmat. Mégis Bultmann nem akarja mindezzel az eszkatológia gondolatvilágát tisztára immanens síkba átemelni. Bultmann is tud arról, hogy az eszkatológiának reménység-jellege van és nem akar megfedkezni arról sem, hogy az Újszövetségben éppen a jánosi iratok hangsúlyozzák: „Még nem lett nyilvánvalóvá, hogy mivé leszünk“ (1. Ján. 3, 2). Bultmann ilyen értelemben beszél arról, „ami túl van idői földi egzisztenciánkon“ (ein „Jenseits der zeitlich irdischen Existenz“). Igaz, hogy ezek a mozzanatok Bultmannnál szinte „idegen testek“-ként hatnak gondolatmenetében.¹⁴

Az eszkatológia képzetének ez az átformálása és új tartalommal való megtöltése azt a célt szolgálja, hogy az Újszövetség eszkatológikus üzenetét a mai ember számára érthetően szólaltassa meg. Ezért érdemes és szükséges Bultmannnak evvel a kísérletével foglalkozni. Bultmann evvel a kísérlettel nem is áll egyedül sem a jelenkori teológusok közt, sem pedig az igehirdetők közt. Az igehirdetés számára ma kétségkívül egyik legnehezebb feladat az evangélium eszkatológikus üzenetét megszólaltatni. Mikor ezt leírom, nem kizárólag arra gondolok, hogy milyen nehéz azokról az evangéliumi szavakról a gyülekezet előtt szólani, amelyekben, mint pl. Márk 13-ban és a hasonló helyeken az eljövendő Emberfiáról, az ítéletről és azokról a kozmikus katasztrófákról van szó, amelyek véget vetnek ennek az aionnak. Ennél szinte még nehezebb az evangélium üzenetének eszkatológikus jellegét megőrizni és megszólaltatni: igehirdetésünkben az evangélium nagyon is köny-

¹² „Entweltlichung ist nach der Sicht des NT's der eine entscheidende Vorgang und die innere Wahrheit aller Eschatologie“, — mondja Bultmann állásfoglalásának jellemzéseként Körner („Endgeschichtliche Parusieerwartung und Heilsgegenwart im NT“, *Evang. Theologie*, 1954, 189. lap).

¹³ „Die Entweltlichung findet im menschlichen Selbstverständnis, nicht in einem objektiv bestehenden Kosmos statt. Aeonenwende ist danach nicht mehr der naturhafte Vorgang an vorhandenen Dingen, sondern die Wende im Verhältnis des Menschen zu Gott“, — v. ö. Körner, *id. h.* — Így érthető, hogy Bultmann beszél a „világ“ vagy a „történelem“ végéről, noha a „világ“ empirikusan továbbra is fennáll és a történelem megszakítás nélkül folyik tovább. Az ítéletben elmúlik a „világ“, amennyiben megszűnik „világ“, t. i. Istentől elfordult világ lenni és újból Isten teremtményévé válik.

¹⁴ V. ö. Körner, *id. h.* 190. lap.

nyen lesz hitigazságokká és moráltanítássá, pedig éppen ezzel vezíti el üzenet-jellegét és „evangélium-“mivoltát. Ehhez hozzájárul és a bajt fokozza az is, hogy igen sokszor háttérbe szorítjuk vagy tisztára mellőzzük, sőt — ami mindennél még rosszabb — egyszerűen elkendőzzük az evangéliumok eszkatológiájának apokaliptikus vonásait.

Ha mindezt őszintén átgondoljuk, akkor bajos Bultmann eljárása fölött könnyedén pálcát törni, hanem inkább meg kell látni benne azt az igyekezetet, hogy az evangélium eszkatológikus üzenetét megszólaltassa a mai ember számára. Azonban bármennyire méltányoljuk is ezt a szándékot, mégis csak kötelezve vagyunk arra, hogy megvizsgáljuk: valóban helytálló-e a „mitológiátlanított“ eszkatológiai fogalom, azaz megragadja-e az eszkatológiának újszerű fogalma az evangélium üzenetének valódi tartalmát? Ezzel egészen szorosán összefügg az a másik kettős kérdés: vajjon van-e értelme számunkra az újszövetségi eszkatológia *reménység*-jellegének, — ezzel együtt az „ítélet“ képzetének — és ha igen, mi annak a jelentősége a *jelenvaló üdvösség*-re nézve?

Ha ezekre a kérdésekre helyes feleletet akarunk kapni, akkor mindenekelőtt az „ítélet“ újszövetségi képzetét kell tisztáznunk. Csak így válik érthetővé, hogy egyfelől milyen értelemben szólhatunk az evangélium eszkatológikus üzenetével kapcsolatban „jelenvaló üdvösségről“ („Heilsgewand“) és hogy másfelől hogyan kapcsolódik össze az eszkatológikus reménység, tehát az eljövendő üdvösségre tekintő reménység a jelenvaló üdvösséggel.

III.

Szembetűnő és vitathatatlan mindenekelőtt, hogy az evangélium üzenete eljövendő üdvösséget, tehát *eszkatológikus* reménységet hirdet. Jézus üzenetének kiindulópontja és summája Isten királyságának „*elközelítése*“ (Mk 1, 15; Mt 4, 17): ez az ige nem a jelenben beteljesedett valóságra, hanem a jövőre tekint. Jézus példázatai is, melyekben igéje alapvető módon szólal meg, jórészt ennek az eszkatológikus jövőre tekintő szemléletmódnak adnak kifejezést, így pl. a bölcs és hitvány szolgáról (Mt 24, 45—51), a tántumokról (Mt 25, 14—30), a juhokról és kecskékről (Mt 25, 31—46), vagy a gyilkos szőlőmunkásokról (Mk 12, 1—12), stb. Ezek a példázatok egyúttal mind az ítéletre utalnak — ebben különböznek más, de ugyancsak eszkatológikus példázatoktól, mint pl. a királyi menyegzőről (Mt 22, 2—10), sőt részben fenyegetik is az ítélettel azokat, akikhez a példázat szól. Az ítéletre való utalás ismételten felcseng Jézus igéjében akkor is, ha nem tisztára a közeli és fenyegető ítéletet hirdeti meg Jézus, v. ö. pl. a magától növekvő vetésről szóló példázatot (Mk 4, 26—29).¹⁵ Az, hogy az ítélet egyetemes, mindenkét egyfőrmán elér és hogy elkerülhetetlen, olyan előfeltétele Jézus igéjének, amely a prófétai tradícióból világos: ezért azt nem is szükséges külön hangsúllyal hirdetni. Joggal lehet azt mondani,

¹⁵ Az „aratás“ képzete, — amint azt már a Jóél 3, 13-ból vett idézet is mutatja, az ítéletre utal!

hogy az ítélet Jézus igéjének a középpontjába tartozik bele.¹⁶ Ez ugyanígy van az egész Újszövetségben. Gondoljunk csak Pál apostolra, v. ö. pl. 2. Kor 5, 10, vagy a negyedik evangéliumra, pl. Jn 5, 29. Az ítélet képzetköréhez pedig egyfelől elválaszthatatlanul hozzátartozik az, hogy ennek a világnak, pontosabban, ennek az aión-nak vége szakad, — v. ö. 1. Kor 7, 31, — és hogy Isten maga készíti az „újjászületést“ vagy pontosabban a „megújulást“ („palin-genesia“ Mt 19, 28, v. ö. az „új teremtés“ képzetét, 2. Kor 5, 17 és Jel 21, 5). Másfelől pedig alapvető képzet az Újszövetség gondolatvilága számára az, hogy az ítélet az Emberfia paruziájában tel-jesedik be.

Mindezt azonban még nem értjük meg helyesen, ha egyszer-űen csak annyit mondunk, hogy az egész Újszövetség gondolko-dása számára alapvető fogalom az „*ítélet*“. Mert nem egészen ma-gától értődő, hogy az Újszövetség is ugyanazt mondja „*ítéletnek*“, amit mi. Figyelnünk kell arra, hogy az „*ítélet*“ olyan fogalom, amelynek hosszú története van az Ószövetségben és hogy az új-szövetségi szóhasználatot meghatározza a fogalomnak az ószövet-ségi története. Az újszövetségi görög „*krinó*“ és „*kriszisz*“ szavak-nak az ószövetségi „*sáfát*“ és „*mispát*“ felel meg. Az ószövetségi igének alapvető képzete: „*valamely vitás ügyet — bírói döntéssel — eldönteni*“, s ennek alapján „*valakit jogához vagy igazságához hozzásegíteni*“, végül pedig „*ítélni*“, „*elítélni*“, „*büntetni*“. Külö-nösen a prófétai igehirdetésben nagy hangsúly esik arra, hogy *íté-letével Isten érvényre juttatja az elnyomottak, igazságtalanságot szenvedők jogát és igazságát: éppen ezzel az ítélettel szerez Isten „igazságot“, „üdvösséget“*. Amint Ézs 30, 18 kk. mondja: Isten éppen azért az „*ítélet*“ („*mispát*“) Istene, hogy „*könyörüljön rajtuk*“, t. i. azokon, akik gonoszságot, elnyomatást és igazságtalanságot szenvednek; így „*kegyelmez meg*“ Isten s ezért „*boldogok, akik őt szolgálják*“. „*A szorongatottak és szegények számára a „mispát“-nak nincs félelmetes értelme; ők az ítéletben szabadítást és segítséget tapasztalnak.*“¹⁷ Az Isten ítélő megsegítése ígéret annak a népnek számára, amellyel szövetséget kötött. Így tekint az Ószövetség arra a napra, amikor Isten egykor majd megfizet a gonoszoknak, az elnyomóknak és akik másokat, — elsősorban Isten népét — nyomorgatják. De már a próféták — pl. Jeremiás — látják, hogy az „*elnyomók*“, „*gonoszok*“, „*igazságtalanok*“ és az „*elnyomottak*“, „*igazságtalanságot szenvedők*“ közti választóvonal nem szalad sí-mán a pogány „*népek*“ és Izráel között. Izráelben is va.mak, akik nem szolgálnak a szövetséget kötő Istennek. Sőt: az egész nép hűt-lenné lett Istenhez és csak prófétai reménység, hogy Isten megtart magának e népben „*szent magot*“, „*maradékot*“. Ezért irányul a prófétai reménység arra, hogy Isten egykor majd „*új szövetséget*“ teremt népével és ebben megújítja a népet új engedelmességre (v. ö. Jer 31, 30—33). Deuteroeszajásnál ez a reménység kitekint a pogány népekre is: Isten szolgájának (az „*ebed Jahve*“-nak) küldé-

¹⁶ V. ö. Büchsel, ThW III, 936. lap.

¹⁷ V. ö. Herntrich, ThW III, 929. lap.

tése az, hogy a „mispátot“, tehát Istennek a megújító, üdvösséget teremtő ítéletét elviszi a pogányokhoz (Ezs 42, 1—4).¹⁸

A későbbi zsidóságban, főként az írástudományban azonban eltolódott a hangsúly az „ítélet“-fogalomnál. Az így kialakult individualista szemléletmód alapképzete az lett, hogy Isten „megfizet kinek-kinek cselekedete szerint“ (Zsolt 62, 13; Péld 24, 12; v. ö. Sir 35 [32], 24). Háttérbe szorult, hogy az ítélet alapértelme a gonoszság megtorlása és a gonoszszágot szenvedőnek a megszabadítása. Isten e szemléletmód számára mintegy a pártatlan bíró, aki szinte szenvtelen semlegességgel méri ki kinek-kinek sorsát erkölcsi magatartásához mérten, tehát „megérdemelten“. Isten „igazságos volta“ tehát a pártatlan, meg nem vesztegethető semlegessége, egyfelől a jók jutalmazása, másfelől a gonoszok elítélése, büntetése: az „ítélet“ szinonim fogalommá lesz az „elítéléssel“, „kárhozzátással“, „büntetéssel“.

Ha az Újszövetségben az „ítél“ és „ítélet“ szavakat olvassuk, akkor magunk előtt kell látnunk a fogalomnak ezt az ószövetségi háttérét és gyökerét. Kétségtelen ugyan, hogy az újszövetségben ismételten találkozunk Zsolt 62, 13-ra való hivatkozással is. Jézus és Pál apostol egyaránt beszél arról az ítéletről, amelyben az Emberfia, ill. Isten „megfizet kinek-kinek cselekedete szerint“ (Mt 16, 27; Rm 2, 6; v. ö. 2. Kor 11, 15; 1. Tim 4, 14). Ugyanezt hangsúlyozzák más újszövetségi írók is (v. ö. kül. Jel 2, 23; 20, 12; 22, 12; 1. Pt 1, 17; Jn 5, 29). Azonban Jézus a maga küldetését a Messiás= ebed Jahve szolgálatában ismerte fel és nem véletlen, hogy Mt kimondottan alkalmazta Jézusra Ezs 42, 1—4 szavait. *Jézus messiási küldetése az, hogy „váltáságul adja életét sokakért“* (Mt 20, 28; Mk 10, 45) és ezzel szabadítást hozzon azoknak, akik a bűn és gonoszság rabságában sínylődnek. Ezzel felújul a „mispát“ prófétai értelme, aminthogy pl. Mt 23, 23-ban is egymás mellé kerül a „kriszisz“ (=mispát=megmentő kegyelmes ítélet, szabadítás),¹⁹ az „irgalom“ és „hűség“. Hasonlóan kapcsolódik Lk 11, 42-ben az Isten „ítélete“ (=kriszisz) és szeretete. Az írástudománynak Jézus éppen azt veti szemére, hogy az ószövetségi mispát-nak ezt a sajátos jelentését elefelelte és egyoldalúan a „megfizetés“-re gondol az ítéletnél! Ebben az összefüggésben világosodik meg az is, hogy a negyedik evangéliumban Jézus hangsúlyozza: küldetése nem ítélet tartása (Jn 3, 17; 12, 47), ellenben az „ítélet“ mégis csak itt van (Jn 3, 18—19) és pedig éppen azzal, hogy a „világosság eljött a világba.“

Mindezzel Jézus — és vele az egész Újszövetség — visszautasítja azt a gondolkodásmódot, amely Istent a semleges bíró szerepkörébe szorítja vissza. Nem hiába mondja Pál apostol, hogy Isten

¹⁸ A magyar fordítás: „törvényt hirdet a népeknek“, nem adja vissza az igazi és helyes értelmet. Ezt mutatja az összefüggés is, mert az a következő versekben az ebed Jahve könyörületes és újjáteremtő cselekedetéről szól: így hirdeti a „mispát“-ot igazán. V. ö. Volz: Jesaja II. 1932. 154. lap (Volz a „mispát“-ot „Wahrheit“-nek fordítja, mint a zürichi biblia is); Hertrich ThW III. 932. lap.

¹⁹ A szokásos fordítás, amely „ítéletet“ mond, nem figyel eléggé erre az összefüggésre és legalább is félrevezető!

„harag“-gal fordul „az emberek minden istentelensége és igazságtalansága ellen, akik igazságtalansággal nyomják el az igazságot“ (Rm 1, 19). Isten „harag“-ja azt jelenti, hogy Isten megtorol minden gonoszságot és nem engedi, hogy az diadalmaskodjék. Ezért bünteti Isten az engedetlenséget, a lázadást akarata ellen és vele minden gonoszságot és pedig az apostol szerint azzal, hogy kiszolgáltatja az embert saját gonoszságának. Tanulságos, hogy amikor az Isten ítéletének büntetéséről van szó, akkor Pál nem a pokol, és kárhozat szenvedéseivel fenyeget — tehát nem az eszkatonba vetíti a büntetést —, hanem a bűnnek a mindennapunkat, egyéni és közösségi életünket tönkretévő s szétbomlasztó hatalmára utal.

Mindez akkor válik világossá számunkra, ha meggondoljuk, hogy a bibliai gondolkodás számára a „jó“ és „rossz“ hatalmai nem egyszerűen egymással szembenálló és többé-kevésbé egyenrangú hatalmak, amelyek felett Isten pártatlan semlegességben trónol. Ellenkezőleg, a bűn és gonoszság engedetlenség, sőt alapértelme szerint lázadás Isten jó és tökéletes akarata ellen, lázadás Istennek az ellen a célja ellen, hogy a jóságot tegye teremtésének alapjává. Ezért *ítéletének értelme nem semleges megfizetés, hanem a gonoszság megtorlása úgy, hogy általa érvényre jusson Isten eredeti és tökéletes akarata*. Ez más szóval azt is jelenti, hogy Isten „megváltó Isten“ (v. ö. 1. Tim 4, 10; 1, 1; 2, 3 stb.): *művének értelme és célja nem az ítélet az elítélés és kárhoztatás értelmében, hanem az ítélet a megváltás és a bűn, gonoszság hatalmaiból való kimentés értelmében*. Ugyanez áll Jézus küldetésére is: a „váltság“, amelynek létrehozása érdekében életét adja, egységbe olvad az ítélettel, amelyre eljön az Emberfia. Így válik igazán érthetővé az is, hogy Pál apostol beszél a „teremtett világról“, amely sóvárogva várja Isten fiainak megjelenését, hogy maga is „megszabaduljon a rothadandóság rabságától az Isten gyermekeinek dicsőséges szabadságára“ (Rm 8, 19—21). Az ítéletben Isten, ill. Krisztus úgy „fizet meg kinek-kinek cselekedete szerint“, hogy a teremtett világ elérje célját és szolgálni tudjon mint „új teremtés“ Alkotójának és megváltó Istenének.

IV.

Az ítélet biblikus képzetének ez a tisztázása nyitja meg az utat ahhoz, hogy helyesen lássuk meg a viszonyt a véghez vitt váltság, azaz „jelenvaló üdvösség“ és az eszkatológikus reménység között.

1. Már hangsúlyoztuk, hogy az evangélium üzenetének alapvonása az eszkatológikus reménység. Mégis nyomatékosan kell hangsúlyozni, hogy *Jézus ígéje ezt a reménységet nem vetíti kizárólag és egyoldalúan a jövőbe, az eszkatonba*. Az Isten királysága jövődő eljövételére mutató „elközelített“ (az „*engiken*“ Mk 1, 15; Mt 4, 17) mellett ott van a titokzatos „elérkezett“ („*ephthaszen*“, Mt 12, 28). Ez éppen Jézus messiás-voltának a titka.

A régebbi teológiai szemléletmód úgy vélte, hogy Jézus elhozta Isten „országát“ és hogy az Jézus igehirdetése szerint már ebben a világban „jelen van“. Ezzel a szemléletmóddal szemben *Joh. Weiss*,

Schweitzer és más újabb kutatók joggal hangsúlyozták, hogy Isten királysága teljesen eszkatológikus és pedig futurikus értelemben eszkatológikus. Mégis ismét egyoldalúvá válik szemléletmódunk, ha az Isten királyságát Jézus ígehirdetése szerint csak apokaliptikusnak, csak a jövő felé tekintő eszkatológikusnak gondoljuk. Újabb kutatók, mint pl. *Schniewind*, *Joachim Jeremias* vagy az angol *Dodd* joggal hangsúlyozták különféle formákban, hogy *Jézus Isten királyságának nemcsak jövődöbéli eljövételét hirdette, hanem azt hozta is*. Ennek ellenére sem válik a Jézus által hirdett Isten királysága immanenssé, hanem megmarad eszkatológikus valóságnak. Isten királysága t. i. nem válik e világ rendjének a részévé. Mégis „elérkezett“ ide, „hozzánk“, t. i. tanítványaihoz és hallgatóihoz akkor, amikor Jézus ördögöket űz ki és így megtöri a Sátán hatalmát és őt legyőzi, de akkor is, amikor Jézus hirdeti Isten királyságának evangéliumát és — mint pl. a gutaütöttnek — megbocsátja a bűneit. Amikor Jézus ígéje és cselekedete nyomán élet, és pedig valóságos, azaz örök élet fakad, akkor valóban „elérkezett“ és „itt van“ köztünk Isten királysága. „Itt van“ (v. ö. Lk 17, 20) nem életünk vagy a történelem adottságaként úgy, hogy azt mintegy ki lehetne mutatni vagy rögzíteni lehetne valamilyen életforma, intézmény, szervezet vagy eseménysorozat formájában, hanem „itt van“ valóságosan t. i. Jézus személyében: ez áll arra a helyzetre is, amelyben Jézus ajakán eredetileg megszólalt az evangélium, de áll a mi helyzetünkre is. Jézus kortársai és tanítványai számára az Isten királyságának ez a „jelenvaló üdvössége“ (a „Heilsgegenwart“) éppen olyan megfoghatatlanul titokzatos, mint a mi számunkra Krisztus jelenléte az egyházban. De ugyanez áll fordítva is: *számunkra Krisztus és vele Isten királyságának a jelenléte az egyházban mint Krisztus testében éppen olyan konkrét jelenvalóság, mint ahogyan konkrét jelenvalóság volt Jézus jelenléte közvetlen tanítványai számára akkor és ott Palesztinában*.

Isten királyságának ez a dialektikája, az eszkatológus reménység és a jelenvaló üdvösség ellentéte és mégis egysége azonban csak még szigorúbban követeli tőlünk, hogy próbáljuk jobban megérteni az eszkatológikus reménységet.

2. Isten királyságának eljövetele az *Emberfia parúziájában, ítéletben* teljeseedik ki. Ez egészen világos az evangéliumokból, elég, ha e tekintetben a Mt 25-ben foglalt eszkatológikus példázatokra utalunk. Nem elég azonban az, ha azt mondjuk, hogy az evangélium abban különbözik a korabeli zsidó apokaliptikától, hogy Jézus nem részletezi, nem festi ki az ítéletet és nem akar íjeszteni az ítélettel. Ez kétségtelenül így van és valóban különbséget is jelent a zsidó apokaliptikától. De nem kizárólag ez a különbség és nem is a döntő különbség.

Amint láttuk, Jézus azért hív megtérésre, azért ígéri Isten királysága elközelitését, azért figyelmezteti a tanítványt a megpróbáltatásokra, amelyek az ítéletet megelőzik, és a világ gyűlöletére, amely a tanítványok ellen fordul, mert „aki mindvégig állhatatos marad, az megtartatik“ (Mk 13, 13). Mk-nál és Mt-nál egyformán

abban teljesedik ki és foglalódik össze Jézus ígérete az Emberfia paruziájára vonatkozólag, hogy akkor az Emberfia „elküldi angyalait és összegyűjti választottait a négy világtáj felől” (Mk 13, 27; Mt 24, 31). Az ítélet értelme és tulajdonképpeni célja itt is a megváltás művének teljességre juttatása és az üdvösség. Ezért mondja Jézus Lk 21, 28 szerint utalva azokra a megpróbáltatásokra, melyek az ítéletet megelőzik: „Mikor mindezek elkezdődnek, egyenesedjétek fel és emeljétek fel fejéteket, mert közeledik megváltások”. Jézus nemcsak, hogy nem ijeszti és retenti tanítványait az elkövetkező ítélet hirdetésével, hanem egyenesen imádkozni tanítja őket: „Jöjjön el a Te országod!” Ebben a kérésben a tanítvány valójában azért imádkozik, hogy hozza el Isten ítéletben és kegyelemben királyságát, vigye véghez az üdvösség művét úgy, hogy mennyen és földön egyaránt az Ő üdvösséges akarata legyen meg, teljesedjék be.

Ehhez mindjárt hozzá kell vennünk egy másik, nem kevésbé döntő mozzanatot is: *Isten királyságának eljövetele és vele együtt az ítélet is elválaszthatatlan az Emberfia eljövetelétől, a paruziától.* Isten királysága az Emberfia eljövetelével teljesedik ki, az ítélet a paruziával valósul meg. Ezt is világosan mutatják Mt 25 eszkatológikus példázatai, különösképen is Mt 25, 31—46. Az ítélet pedig azért, csak azért a megváltás művének végső kiteljesedése, mivel Krisztus paruziájával valósul meg. Az ítéletet Isten teljesen Fiának, az Emberfia-Krisztusnak adja át (Jn 5, 22), annak, aki életét adta váltságul s akinek küldetése és célja tehát, hogy „megmentse és megtartsa az elveszettet” (Lk 19, 10). Ezért az ítélet a megváltás művének a kiteljesedése és attól elválaszthatatlan: nincs megváltás ítélet — paruzia — nélkül, és nincs ítélet — paruzia — megváltás nélkül az evangélium értelmében.

Ez más szóval azt jelenti: a megváltás műve nem teljesedik ki, nem kapja meg az egész világot átfogó és végleges, eszkatológikus lezártágát anélkül, hogy a gonoszság hatalmai, a halál és egész birodalma ne vettetnének a „tűznek tavába”, azaz a „második halál”-ba (Jel 20, 14). Ameddig Isten teljesen ki nem szabadította az egész teremtett világot és benne az ember-világot a gonoszság és a halál hatalmából, addig a megváltás műve még nem teljesedett ki egészen. Ezért addig a „jelenvaló üdvösség” sem teljes, addig „megigazultunk” ugyan „hit alapján és békességünk van Istennel”, de mégis „az Isten dicsősége reménysége alapján dicsekszünk”, azaz a reménységünk az, hogy egykor majd részesedünk „Isten dicsőségében” (Rm 5, 1—2). „Jelenvaló üdvösségünk” bizonyossága alapján reménységgel, bizonyos reménységgel tekintünk üdvösségünk bizonyos kiteljesedése felé. Amíg az ítéletben megváltatásunk teljessé nem lesz, addig azt még mindig fenyegetik a bűn kísértése, a gonoszság és halál hatalmai. Ezért a gyülekezet nem félelemmel és rettegéssel tekint a paruzia felé, hanem örömteli és vágyódó kívánsággal. Nemcsak a Jelenések könyvének, hanem az egész Újszövetség üzenetének értelme is így foglalódik össze Jel 22, 20 könyörgésében: „Jövel, Uram Jézus!”

Ez a reménység, az ítélet felé tekintő várakozás nem tesz minket könnyelműekké és nem szabadít fel a bűnre, mert hiszen éppen a bűntől váltattunk meg és tőle szeretnénk teljesen megszabadulni, hogy élhessünk és szabadon szolgálhassunk Istennek. Ilyen értelemben beszél Pál apostol is arról, hogy mindannyiunknak meg kell jelennünk *Krisztus* ítélőszéke előtt: ott kell elvennie kinek-kinek a jutalmát aszerint, amiket testi életében cselekedett, vagy jót vagy rosszat (2 Kor 5, 10). Ezt az apostol éppen abban az összefüggésben írja, ahol arról van szó, hogy „szeretne e testből kiköltözni és hazaköltözni az Úrhoz“. A gyülekezet számára nem féltelmetes fenyegetés, hanem ígéretes vigasztalás, hogy annak a Krisztusnak az ítélőszéke elé megy, aki életét adta váltságul azért, hogy az ítélet is a váltság kiteljesedése legyen. Ugyanakkor az ítélet a gyülekezet számára is emlékeztetés arra, hogy Isten nem nézi el a bűnt és engedetlenséget, hanem megtorol minden gonosz-ságot. Az ószövetségi gondolkodás számára mindig megmarad valami abból a kecsegtető kísértésből, hogy Izráel, mint a választott nép a szövetségkötés alapján jobban jár az ítéletben, mint a pogányok. Az Újszövetség éppen a gyülekezet felé hangsúlyozza: az Isten nem személyválogató (Rm 2, 11 kk.; Ef 6, 9; Kol 3, 25; Csel 10, 34; 1. Pt 1, 17), a kövekből is tud magának fiakat, új népet teremteni, ha népe hűtlenné lesz hozzá (Mt 3, 9), sőt az ítéletnek „az Isten házára“, az ő gyülekezetén kell elkezdődnie (1. Pt 4, 17).

V.

Há az elmondottakat áttekintjük, akkor kapjuk meg a választ a fentebb (a II. rész végén) feltett kettős kérdésre, hogy van-e értelme az eszkatológia reménység-jellegének és hogy mi annak a jelentősége a jelenvaló üdvösségre nézve. Az elmondottak alapján t. i. *szoros egységbe fonódik össze az evangélium eszkatológikus reménye és a jelenvaló üdvösség képzete: egyik sem lehet meg a másik nélkül.* Mindegyik megcsonkul, bizonytalaná válik és megüresedik a másik nélkül.

Világos, hogy az eszkatológikus remény — tehát a Krisztus végső diadalára és szabadítására, az ítéletre irányuló remény — csak emberi vágyak kivetítése volna a jövőbe, ha az Újszövetség nem tudna mit mondani arról, hogy Krisztus *valóban* megváltott minket és hogy megváltásának ajándéka, az élet és üdvösség jelen valóság. Úgy is mondhatjuk ezt: az a könyörgés, amiben az ítéletre tekintő eszkatológikus reménység összefoglalódik: „Jöjjön el a te országod!“ és „Jövel, Uram Jézus!“ csak abból a bizonyosságból fakadhat, hogy a megváltás műve végbement. Ez szólal meg Jel 5,5 szavaiban: „Győzött a Juda törzséből való oroszlán, ... hogy felnyissa a könyvet és annak hét pecsétjét“, azaz ítéletet tartson. Az eszkatológikus reménység tehát arra alapozódik, hogy Krisztus értünk halt meg a Golgotán és megigazulásunkra támadt fel húsvétkor (Rm 4, 25).

De ugyanez áll fordítva is. Az Újszövetség világosan hirdeti a jelenvaló üdvösséget. Jézus nemcsak a makarizmusok futurumában

beszél tanítványaihoz (Mt 5, 3—10), hanem arról is tud, hogy „megkötözte a Hatalmast“ (t. i. a Sátánt), behatolt „házába“ és elrabolta fegyvereit, szerszámaint (Mt 12, 29) és így látta a Sátánt villámlásként aláhullani a mennyből (Lk 10, 18). Ezért bocsát meg Jézus bűnöket, úgyhogy gyógyító keze nyomán nemcsak a testből menekül a betegség és tér vissza az egészség, hanem megújul Istenhez való viszonyunk is (Mk 2, 5): új élet támad bennünk, „új teremtményekké“ válunk. Ezért hirdeti Jézus, hogy amikor örömdöngőket gyógyít, „valóban elérkezett“ hozzánk Isten királysága (Mt 12, 28). Így van Krisztus személyében, üdvösséget szerző cselekedetében Isten királysága itt köztünk.²⁰ A negyedik evangéliumban ugyanez fejeződik ki abban a paradox mondatban: „Aki hallja beszédemet és hisz annak, aki engem elküldött, örök élete van annak és nem megy ítéletre hanem átment a halálból az életre“ (Jn 5, 24).

Mégis ez a „jelenvaló üdvösség“ valóságossá és bizonyossá csak úgy válik számunkra, ha az eszkatológikus reményre támaszkodhatik. Hiszen abból ered, hogy Jézus nemcsak meghalt érettünk, hanem fel is támadott, vagyis más szóval abban gyökerezik, hogy Jézus feltámadásával titokzatos módon valóságos az új aión. De nemcsak ilyen módon támaszkodik a jelenvaló üdvösség az eszkatológiára, hanem úgy is, hogy mindig előremutat üdvösségünk végső és örökkévaló kiteljesedésére. Pál apostol ugyanabban az összefüggésben, ahol arról ír, hogy „békességünk van Istennel“, mondja azt is: „Amint egy ember engedetlensége miatt a sokan bűnösöknek minősültek, ugyanúgy az egy (Krisztus) engedelmissége által a sokan igazaknak fognak minősülni“ (Rm 5, 19). Krisztus golgotai engedelmissége az ítéletben termi meg gyümölcsét. *A jelen üdvösség ereje az, hogy az ítéletre tekinthet. Nem is volna ez a jelen üdvösség valóságos és végleges, ha nem válnék visszavonhatatlanul örökkévalóvá az ítéletben.*

Az eszkatológikus remény és a jelen üdvösség dialektikus feszültsége tehát megmarad, nem is oldódhatik fel, azonban csak ebben a feszültségben válik egységes, új valósággá. De éppen ennek a feszültségnek a sajátos természete mutatja azt is, hogy egyiket sem szabad és lehet az Újszövetség alapján lebecsülni, háttérbe szorítani. Még kevésbé lehet egyiket a másik kára alárendíteni, vagy egyiket a másik kára és veszélyeztetése nélkül feladni. Áll ez mindenekelőtt a *paruzia* és *ítélet* képzetére is. Az Újszövetség mindkét képzetet olyan kifejezési formákkal érzékelteti, amelyek a próféciából származnak és hagyományosak. Így a paruzia számára állandó Dán 7, 13-hoz kapcsolódva az ég felhőin dicsőséggel eljövendő Emberfia képe. Hasonlóan használ az Újszövetség az ósz-i próféciából vagy az apokaliptikus gondolkodásból származó képeket az ítélet megjelölésére is, ilyen pl. a választottak „egybegyűjtése a négy világtájáról“ (Mk 13, 27), vagy az aratás (pl. Jel. 14, 14;

²⁰ Különösen erős hangsúly esik az „üdvösséges jelen“ képzetére Lk-nál, aki nyomatékosan hangsúlyozza a „ma“ lett váltságot és üdvösséget, v. ö. Lk 2, 11; 4,21; 19,9; 23,43. Ugyanezt hangsúlyozza Pál apostol is: „békességünk van Istennel“ (Rm 5,1).

Mt 9, 37; Mk 4, 29 stb.). Ezek a kifejezési eszközök kétségkívül képszerűek, bár e képek nem mindig tisztára képek, hanem az antik gondolkodásban realitást is követelnek maguknak, — s ennyiben mitikusak. Nem szabad azonban, hogy e kifejezési eszközök mitikus jellegé megtévesszen minket. A mitikus kifejezési formák mögött olyan realitások húzódnak meg, amelyeket nem lehet feladni az evangélium üzenetének veszélyeztetése nélkül. Így pl. azok az ugyancsak az ósz-i próféciaiból származó és jórészt mitikus kifejezési formák, amelyeket a szinoptikus apokalipszisben is megtalálunk és amelyek az ítélet és az Emberfia megjelenése kapcsán a Nap és Hold elhomályosulásáról, a csillagok lehullásáról, stb. beszélnek, tartalmukban érzékeltetni akarják e mostani, a gonoszság hatalmába került világ összeomlását: *csak ennek a gonoszságba sülyedt világnak az összeomlása árán jöhet létre Isten új teremtése. a „kainé ktiszisz“ akár az egyes emberről, akár pedig a teremtett világról a maga egészében van szó. De ahogyan az egyes emberben nem válik teljessé és véglegessé az új teremtés, a „kainé ktiszisz, amíg „hústestben (a „szarx“-ban) élünk“ (Gl 2, 20), hanem a mostani (a bűn miatt) megalázott testnek el kell változnia, hogy hasonlatos legyen Krisztus megdicsőült testéhez (v. ö. Fil 3, 21), ugyanúgy áll ez az egész világra: Isten azt is véglegesen ki akarja szabadítani a jelen elesettség állapotából, hogy valóságosan neki szolgáljon és az legyen, aminek teremtette.*

VI.

Az elmondottakban eddig szándékosan nem voltam tekintettel az őskeresztyén eszkatológikus reménység azon pontjára, amelyet sokszor a legnehezebben érthetők közé számítottak. Ez a reménységnek az a mozzanata, amely a *paruziának és a világítéletnek az egészen közeli bekövetkeztét* bizonyosra vette. Jézus egyes igéi (pl. Mk 9,1; 13, 30), valamint Pál írása (főként 1. Tessz 4, 13—17) azt tanúsítják, hogy *Jézus és az őskeresztyénség várta a közeli végítéletet*. Újabb kutatók ugyan hangsúlyozták, hogy Jézus számolt halála után még idővel, amíg bekövetkezik a paruzia.²¹ De még ha ez a megfigyelés helytálló is, — aminthogy valóban helytálló —, akkor sem látszik összeegyeztethetőnek az Újszövetséggel az idővonalnak az a szinte végtelenbe nyúló meghosszabodása, amelynek a keresztyénség mindmáig a tanúja és amelyet ma természetesen szoktunk gondolni. *Cullmann* híres könyvében („Christus und die Zeit“) azon a belső nehézségen, amelyet ez a helyzet a keresztyénség számára magában rejt, olyan módon igyekezett túljutni, hogy a döntő csata és a végleges győzelem időpontja közti különbség képét vette segítségül. Noha ebben a képben van igazságmozzanat, valójában ez a hasonlat sem oldja meg a nehézséget.

Előbbre ennél a kérdésnél talán akkor jutunk, ha főleg két szempontot veszünk figyelembe.

²¹ V. ö. *Michaelis*: Der Herr verzieht nicht die Verheissung, 1942; *Kümmel*: Verheissung und Erfüllung, 1945.

Egyik a paruziának és a husvétnak az egymáshoz való viszonya. Már eddig is láttuk, hogy az eszkatológikus reménység alapja abban a „jelenvaló üdvösségben“ rejlik, amely a megtörtént váltságra, nevezetesen husvétra támaszkodik. A husvét azonban az első gyülekezet számára nem szokványos értelemben vett történeti esemény, hanem Isten eszkatológikus cselekedete. Jézus feltámadása alapvető módon különbözik pl. Jairus leányának vagy a naini ifjúnak vagy Lázárnak feltámadásától. Ezeknél a halott megelevenedik és visszatér az életbe, — de ezek a feltámadottak újra meghaltak. Jézusnál nem arról van szó, hogy újra visszatért volna az életbe, t. i. a földi életbe. A sír ugyan üres husvét reggelén, azonban a feltámadott Krisztus teste nem újra megelevenedett földi, emberi teste, hanem „dicsőséges test“ (Fil 3, 20). A feltámadott Krisztus „többé nem hal meg, a halál többé nem uralkodik fölötte“ (Rm 6, 9). Ezt a feltámadott Krisztust várja a gyülekezet, hogy eljőjön, „megjelenjen“ és teljessé tegye a váltság művét. Ezért Jézus feltámadásának és paruziájának képzetköre összekapcsolódik, amint azt főként a negyedik evangélium mutatja (v. ö. Jn 14, 28; 16, 16 kk.). Jézus feltámadásán ott ragyog valami a paruzia dicsőségéből és a paruzia az egész világnak megmutatja a feltámadott Krisztust, „akinek minden hatalom adatott mennyen és földön“ (Mt 28, 18; v. ö. Jel 1, 7).

A feltámadott Krisztus ilyen értelemben „jön“ tanítványaihoz, gyülekezetéhez (v. ö. Jn 14, 18 kk., stb): ma is „jön“ hozzá ígéretében. Jézusnak erre a visszajövetelére utal a főpap előtt tett nyilatkozata is, noha az — Dán 7, 13-hoz kapcsolódva — mindenekelőtt paruziájára utal. Mk 14, 62-ben ezt a nyilatkozatot első pillanatra még lehetne úgy érteni, hogy Jézus kizárólag közeli paruziájára gondol.²² De Mt és Lk szövegezése ezt az értelmezést lehetetlenné teszi. „Mostantól fogva“ — olvassuk — fogják Jézust látni (Jézus ellenségei és gyülekezete) ülni az Atya jobbján és eljönni az ég felhőin. Ez a fogalmazás arra vall, hogy az őskeresztyén gyülekezet Dán 7, 13 beteljesedését nem toltta ki tisztára a jövőbe, hanem úgy tudta, hogy az máris valóra vált, — ha teljes kinyilatkoztatása az utolsó ítéletkor, „azon a napon“ megy is majd végbe.

Ez azonban átvezet már minket a másik mozzanatra, amelyet ebben az összefüggésben meg kell említenünk. Jézus nemcsak „jön“ a gyülekezethez, de itt is van tanítványai között. Az egyház Pál apostol szerint „Krisztus teste“. Ez a megjelölés nem kép, hanem realitást jelöl meg. A gyülekezet valóságosan „teste“ Krisztusnak, mert benne él és uralkodik Krisztus és általa viszi tovább a megváltás művét a világban. A gyülekezet „teste“ Krisztusnak, mivel általa végzi életfunkcióit, úgy, amint nekünk is testünk az az eszközünk, amely által cselekszünk. Ebben a testben Krisztus kiváltképpen is jelenvaló az úrvacsora által, amint azt különösen 1. Kor

²² De hogyan lehet elképzelni, hogy az evangélista majdnem 40 évvel a nyilatkozat elhangzása után naivul közölte ezt a nyilatkozatot anélkül, hogy önmagának és gyülekezetének fel nem tette a kérdést: beteljesedett-e, amit Jézus mondott? Mk sem érthette Jézus szavát naivul kizárólag a majd bekövetkező paruziára.

10, 16—17 mutatja. A *keresztségben* egy Lélek által egy testté kereszteltettünk meg (1. Kor 12, 13), az *úrvacsorában* pedig a kenyér, amelyet megtörünk, a Krisztus testével való közösségünk: mindkettőben ugyanaz a csoda megy végbe, bűnbocsánatban és örök életben részesedünk. Ugyanaz történik tehát a két szentségben, amit Jézus ajándékozott földi életében azoknak, akiket meggyógyított és akiknek bűnbocsánatot nyújtott. Ezért némi paradoxióval azt is lehet mondani: a keresztség és úrvacsora szentsége által folytatódnak az egyház életében azok a csodák, amelyeket Jézus a földön járva cselekedett.

Mindez mutatja, hogy az egyház valóban nem tekinthet úgy Krisztusra, mint aki eltávozott a földi életből, most e világtól távol, az Atya jobbán dicsőségben ül és majd egyszer, az utolsó ítéletkor „jön majd el”. Helytelen az a belénk is rögzítődött gondolkodás, amely az idő vonalát meghosszabbítja a bizonytalan végtelenbe, a gyülekezetet mintegy „árvá”-nak gondolja a világban, legfeljebb „új pünkösdt” vár, különben pedig tisztára mitikus formában beszél Krisztus egykori eljövételéről.

A paruziáról sohasem volna szabad úgy beszélni és prédikálni, hogy ne utalnánk egyidejűleg Krisztus testére, az egyházra, amelyben Krisztus jelen van, él és munkálkodik. Ha paruzia-reménységünk csak a jövőre tekint, akkor a róla való beszéd szükségképpen mitikussá válik és ezért — kifejezési formáinak a mai világban való idegenszerűsége és érthetlensége miatt — hihetetlenül és fantasztikusan hangzik. De ha meglátjuk és felismerjük az egyházban Krisztus valóságos és eleven testét, akkor a paruziára való utalás is életszerűvé válik: *a paruziában teljessé és végkép világossá válik, ami most elrejtve és titokzatosan, de valósággal folyik az egyházban, t. i. Isten örökkévaló életének a kiárasztása, az új teremtés.*

VII.

Ha az elmondottakat áttekintjük és átgondoljuk, akkor innét talán némi világosság esik az Újszövetség azon ígéire is, amelyek az *ember halál utáni állapotára* vonatkoznak. Az egyszerű keresztyén hívőket az eszkatológia kérdés-komplexumából talán ez érdekli legjobban. Ezek a kérdések mindig fájdalmasan tolnak elénk, ha egy-egy szeretünk sírjánál állunk meg vagy ha lelkipásztori szóval kell gyülekezetünk valamelyik kétségekkel és fájdalmakkal viaskodó tagjához szólnunk.

Nincs időm és módom arra, hogy mindazokat a kérdéseket részletesen elővegyem, amelyek ebbe a csoportba tartoznak bele. Csak néhány alapszemponthoz kell kiemelnem.

1. Ne feledkezzünk meg sohasem arról, hogy az Írás és benne az *evangélium tulajdonképeni tartalma Krisztusnak és Krisztus váltságának a hirdetése.* Ahogyan az Írás nem akar isteni kinyilatkoztatást adni a természet világának titkairól vagy a történelem útjának sorsfordulatairól, éppen úgy hiába keresünk benne kinyilatkoztatást emberi lényünk jelen világi vagy megdicsőült lényünk majdani felépítéséről. A szent írók e tekintetben — természetszerű-

leg — koruk gondolkodásához alkalmazkodtak. Ezért az emberre vonatkozó adatok az Írásban nem is egységesekek és nem hozhatók egymással mindig összhangba. Annyit azonban mégis mondhatunk, hogy az egész Írás egységeseznek tekinti az embert és az minden vonatkozásban teremtmény. Az egész ember teremtmény-volta mutatkozik meg halandó voltában. Ez nem teszi lehetetlenné, hogy az Írás szóljon az ember testéről, lelkéről és — helyvel-közzel — „szelleméről“ is. De ezek a kifejezések egyúttal igen sokszor az egész embert jelölik meg (pl. „minden test=szarx=minden ember, Ézs 40, 6; ugyanígy jelölheti meg a „lélek“ is az embert, pl. Gen 46, 15 stb.). Helyenként azonban előfordul az Újszövetségben is az a görög gondolkodásra emlékeztető megjelölésmód, amely a „lelket“ megkülönbözteti a „test“-től, pl. Mt 10, 28; 16, 26.

Nem ismeri azonban az Írás azt a megkülönböztetést, amely a „testet“ gyarló, földi — és ezért alacsonyabbrendű vagy éppenséggel bűnös — részünknek, a „lelket“ pedig magasabbrendű, isteni, — sőt esetleg halhatatlan — részünknek minősítené.

2. „Bizonyos, hogy az emberek egyszer meghalnak és utána ítélet következik...“ — mondja Zsid. 9. 27. Az *Újszövetség számára ez: a meghalás és ítélet az emberi élet vége.* Az nem „bizonyos“, még kevésbé „természetes“, vagy „magától értetődő“, hogy a halál után még más is következik. Nem magától értődő, hogy a halál után van „élet“, mint ahogyan azt igen sokan talán éppen a Bibliára hivatkozva magától értetődőnek tartják. Ehhez hozzá kell venni, hogy *a halál a biblikus gondolkodás számára nem kizárólag a biológiai tényt jelöli meg, hanem ennél sokkal több: a bűn zsoldja* (Rm 6, 23). A halál tehát magában is büntetés: benne teljessé válik az elszakítottság Istentől. S ahogyan a bűn az egész embert megrontja testestül-lelkestül, úgy a halál is az egész embert éri. Az Írás nem beszél külön a test haláláról, ebből következik, hogy nem beszél külön a lélek „haláláról“ sem. De beszél *az egész ember haláláról* s ez azt jelenti, hogy egész lényünk a halál hatalmában sínylődik, annak nincsen egyetlen részecskéje sem, amely e sors alól mentes volna vagy azt el tudná kerülni. Ezt mászóval úgy is kifejezhetjük, hogy a bűn zsoldja az egész emberre nézve a halál, az egész ember testestül-lelkestül ítélet alá kerül. Ezt világosan kell látnunk és nem szabad lealkudnunk sem oppor-tunizmusból, sem a vigasztalásra éhes. hiveink kedvéért.

De ugyanakkor nem szabad félreértést támasztanunk olvasféle prédikációval, hogy „a lélek is meghal“. Ez hamis benyomást kelt, mert a meghalást ilyen összefüggésben azonosnak szokták venni a megsemmisüléssel. Holott az Írás éppen ezt nem mondja, hanem ellenkezőleg azt hirdeti, hogy *az ember a halálban nem semmisül meg.* De itt is az egész emberről van szó. Lázárról Jézus azt mondta, hogy az angyalok „Ábrahám kebelébe vitték“. Az egész Lázárról van szó: nem azt olvassuk, hogy Lázár testét eltemették, lelkét pedig az angyalok Ábrahám kebelébe vitték. Lázárról, mint „egész“ emberről van szó akkor is, amikor az angyalok Ábrahám kebelébe vitték. Hasonlóan, amikor a gazdagot „eltemették“, akkor is az egész embert temették el. Nem a „lelke“ gyötrődik a pokolban kí-

nok közt, hanem ő maga (Lk 16, 19—24). Ugyanígy mondja Jézus a vele megfeszített gonosztevőnek Lk 23, 43 szerint: „Ma velem leszel a paradicsomban“. Itt sem arról van szó, hogy a latornak a „lelke“ lesz Jézussal a paradicsomban. Noha Jézus világosan tudta, hogy a gazdagnak, Lázárnak vagy a latornak teteme a sírban porlad el, mégis az egész emberről beszélt, amikor örökkévaló sorsukról szólt. A halálban az ember nem semmisül meg, továbbra is viszonyban marad Istenhez.

Ez a meggyőződés hatja át Pál apostolt is, amikor kifejezi, hogy neki „a meghalás nyereség“, mert szeretne „Krisztussal lenni“ s „ez mindennél jobb“ (Fl 1, 21—23). Hasonlóan mondja Rm 8, 39, hogy azokat, akik Krisztusban vannak, még a halál sem választja el Istennek Jézus Krisztusban irántuk megnyilatkozó szeretetétől.

3. Az Újszövetségnek azok a nyilatkozatai, amelyek a Krisztusban elhunytaknak Istennél levő életéről beszélnek — ilyenek a fent említettek is —, látszólag feszültségben vannak azokkal, amelyek a halottaknak az ítélet napján való feltámadásáról szólnak. Ezt a feszültséget sokan oly módon próbálták áthidalni, hogy úgy vélik, a halottak az ítélet napjáig valamilyen közbenső állapotban vannak. A *közbenső állapot* képzetét — mint a *halottak birodalmának* képzetét, — sokan oly módon is próbálták értelmezni, hogy ez lehetőséget adna a Krisztus melletti vagy ellene való döntésre olyanoknak is, akik földi életükben nem hallották az evangélium üzenetét.

Az ilyen elgondolások azonban nem igazolhatók a Szentírásból. A Szentírás nem ismeri sem a lélekvándorlást, sem a tisztító-tűz képzetét. Egyes esetekben ugyan a Szentírás feltételezi, hogy a halottak titokzatos módon részt vesznek a földi életben, ill. arról tudnak (v. ö. pl. Jn 8, 56): ez arra vall, hogy az Írás helyenként feltételezi, hogy a halottak nem öntudatlanul „alusznek“. Azonban a Szentírás nagyon tartózkodó az olyan nyilatkozatokban, amelyek a halál utáni élet minéműségére vonatkoznak és szívesen használ képszerű, nem fogalmilag egyszínű kifejezéseket, ha a „másvilágról“ van szó. Ezért az ilyen megjelölésekből csak óvatosan szabad következtetéseket levonni. Ez vonatkozik a feltámadás és a közvetlenül a halál után kezdődő örök élet feszültségének a képzetére is. Meg kell elégednünk az Írásnak avval a tanúbizonyoságtételével, hogy van feltámadás és van örök élet.

4. Az Írás *nem színezi ki sem az örök életet, sem a kárhozatot. Egyértelműen tanúsítja azonban az Írás, hogy Krisztus valóban legyőzte a halált és a teljes diadalához hozzátartozik a halál teljes és visszavonhatatlan legyőzése, ill. elkárhoztatása.* Azt is világosan mondja az Írás, hogy az örök élet Isten ajándéka tehát az üdvözültek nem birják azt önmagukban, mintegy Istentől függetlenül, hanem az Istennel való közösség által részesednek abban. Ugyanúgy a feltámadás is szorosan hozzákapcsolódik Krisztus feltámadásához: a választottak „Krisztus képmására formáltatnak“ (Rm 8, 29) és Krisztus Jézus maga változtatja el a (bűn miatt) „megalázott testet“, hogy hasonló legyen az ő „dicsőséges testéhez“ (Fil 3, 20).

Az örök élet igazi gazdagsága, változásoknak és elmúlásnak alá nem vetett tökéletessége itt rejtve van számunkra. Ezt a titkot az Írás sem fedi fel, büntől megromlott szemünk és elkorcsosult értelmünk fel sem tudná fogni ragyogását. Abban azonban a Szentírás nem hágy kétséget: Istennel való közösségünk, életünk Krisztusban már itt ebben az életben valóság, ha hitben járunk. Az is bizonyos: csak az nyeri el a halállal és ítélettel dacoló életet, aki alázatosan aláveti magát már itt Krisztus ítéletének, és bizodalmas hittel egyedül tőle, az ő ajándékaként kap életet. Élet és halál, üdvösség és ítélet már itt e földön valósággá lesz életünkben, az örökkévalóság pedig kiteljesedése annak, ami emberi szemek számára láthatatlanul, de mégis eszkatológikus valóság ebben a földi életben is. De azt nem hangsúlyozhatjuk eléggé: az élet egyedül Krisztus kezében van, egyedül ő győzte le a halált, rajta kívül számunkra sincs győzelem a halál fölött. De Krisztus rajta „a feltámadás és az élet“ (Jn 11, 25).

Foglaljuk össze mindezt János apostol szavaival: „Szeretteim, most Isten gyermekei vagyunk, de még nem lett nyilvánvalóvá, hogy mivé leszünk. De tudjuk, hogy ha nyilvánvaló lesz, hasonlókká leszünk Őhöz, mert majd meglátjuk Őt úgy, amint van“ (1. Jn 3, 2).

Ezzel gondolatmenetünk végére értünk. Az elmondottakat röviden összefoglalva megállapíthatjuk:

1. Jézus hirdette és az első keresztyén gyülekezet várta Isten királyságának hamaros eljövetelét. Ez az eszkatológikus reménység elidegeníthetetlen alaptartalma az evangéliumnak. De hiba, ha azt akár a „következetes eszkatológia“ képviselői szerint naivul tisztára futurikus idői értelemben vesszük, és hiba az is, ha azt — Bultmann módjára — időtlenné téve az emberi önértelmezés jeleniségévé, az „eszkatológikus egzisztencia“ sajátosságává tesszük.

2. Az eszkatológikus reménység és a jelenvaló üdvösség egyformán alapvető tartozékai az evangéliumnak és pedig úgy, hogy egyik a másikat feltételezi és megköveteli: csak így válik mind-egyik hitünk számára realissá.

3. Igehirdetésünk bizonytalanná és üressé válik, ha akár az eszkatológikus reménységet, akár a jelenvaló üdvösség valóságát elhanyagolja. De mindegyiket csak úgy hirdethetjük helyesen, ha azok szoros összefüggését felmutatjuk egyfelől Krisztus feltámadásával, másfelől pedig az egyházzal, mint Krisztus testével, melyben Krisztus maga él és van jelen és amelyben az ige és a szentségek szolgálata által egyre jön hozzánk és mindazokhoz, akiket az ige megszólít és megtérésre hív.

dr. Karner Károly

A lelkeszi jelentések elé

1. Magyarországi Evangélikus Egyházunkban a most következő két hónap a gyülekezeti zárszámadó tanácsülések és közgyűlések ideje. A gyülekezet felelős vezetői odaállnak első sorban legfőbb megbízójuknak, Istennek színe elé, hogy számot adjanak egy évi munkájukról, de odaállnak a gyülekezet elé is, hogy jelentést tegyenek a rájukbízott munka végzéséről.

Az Egyházegyetem közgyűlésének elnöksége által a Zsinati Törvények mellékleteként, 1953 év nyarán kiadott „Útbaigazítás” kimondja, hogy a gyülekezeti zárszámadásokat a *közgyűléseknek is tárgyalnia kell*. Így a gyülekezet vezetői nem pusztán az egyházközség tanácsa előtt számolnak be munkájukról, hanem valóban a gyülekezet előtt.

Sajnos, a legtöbb gyülekezetben a számadó-közgyűlések *igen gyéren látogatottak*. Egyes helyeken alig vannak mások jelen, mint az egyházközség tanácsának tagjai, másutt viszont még ezek sem mennek el, arra hivatkozva, hogy ők a közgyűlés tárgyrendjén szereplő dolgokat már a tanácsülésen úgyis megtárgyalták. A gyülekezet tagjaitól gyakran lehet hallani, hogy „majd elintézi a vezetőség, meg a presbitérium”. Sőt, olyan helyek is vannak, ahol a közgyűléseken kizárólag a férfiak vesznek részt, mintha a nőkre nem is tartozna a gyülekezet minden gondja és problémája. Találkoztam olyan esettel is, hogy a férfiak egyenesen „kínézték” a nőket a közgyűlésről, mintha azon való részvétel csak a férfiak kiváltsága volna.

A gyülekezeti közgyűlésekkel szemben gyakran megnyilvánuló közömbösségnek az okát többek között *a lelkeszokban kell keresni*. Sok lelkesz nem fordít gondot arra, hogy a gyülekezete tagjait ránevelje a gyülekezet minden gondjának hordozására és a közgyűléseken való részvételre. Ezen kívül a közgyűlések tárgyrendje sokszor alig áll másból, mint a zárszámadások letárgyalásából, de az is olyan „szárazon” történik, a számok olyan unalmas felsorolásából áll, hogy azzal tényleg nem lehet a közgyűlés számára megnyerni a gyülekezeti tagokat. Pedig a számoknak is lehet „lelket” adni és lehet úgy előterjeszteni egy zárszámadást, hogy annak hallásakor hálaadás és bűnbánat fakad a szívekből.

2. A száraz számadatok felsorolásán kívül, az a legnagyobb baj, hogy a legtöbb közgyűlésről hiányzik *az a lelkeszi jelentés*, amely igazán éreklődésre tarthatna számot vagy ha van is valami csonka beszámoló az elmúlt esztendő gyülekezeti munkájáról, az csak adatok közlésére szorítkozik. Pedig nem volna szabad lefolytania egyetlen számadó közgyűlésnek sem a lelkesznek az egész gyülekezet életére kiterjedő, alapos és hűséges jelentése nélkül. Hála Istennek vannak gyülekezetek, melyekben szinte ünnepélyes körülmények között folyik le az a számadó-közgyűlés, amelyen elhangzik a gyülekezet életéről szóló lelkeszi jelentés. Ezekben a gyülekezetekben a számadó-közgyűlések szinte „a Szentlélek műhelyeivé” váltak, amelyeken látások, tervek és elgondolások születnek az egész gyülekezet javára.

3. Egyébként ilyen „beszámoló jelentéseket” *az apostolok is végeztek* és így a lelkeszi jelentéseknek evangéliumi alapja is van. Pál apostol természetesnek tartotta, hogy beszámolóval tartozik annak az antióchiai gyülekezetnek, amely őt a munkára elhívta és a szolgálattal megbízta. Amikor első missziói útjáról visszatért Antióchiába, első dolgának tartja, hogy *beszámolót* adjon a gyülekezetnek elvégzett munkájáról: „és onnét elhajóznak Antióchiába, ahonnét az Isten kegyelmére bízták volt őket

arra a munkára, melyet elvégeztek. Mikor pedig megérkeztek és a *gyülekezetet egybehívták, elbeszéli, mily nagy dolgokat cselekedett az Isten övelük, és hogy a pogányoknak kaput nyitott a hitre*" (Csel. 14, 26—27). De ugyanilyen beszámolóknak kell tekintenünk az efezusi vének előtti beszédét is: „Ti tudjátok, hogy az első naptól fogva, melyen Ázsiába jöttem, mint viseltem magamat tiköztetek az egész idő alatt...” (Csel. 20, 18). Pál beszámolójában kiter igehirdetése tartamára és módjára, a gyülekezeti szeretetmunkára, anyagi kérdésekre. Beszámolója egyben *intéssé és tanítássá lesz*: „Viseljetek gondot azért magatokra és az egész nyájra... mert én tudom azt, hogy az én eltávozásom után jönnek tiközétek gonosz farkasok, akik nem kedveznek a nyájnak” (Csel. 20, 28—29). Pál ezzel a beszámolójával örök mintát adott a lelkési jelentések tartalmára és módjára nézve.

4. Nemcsak az evangélium indít bennünket a lelkési jelentések készítésére, hanem még más okok is. Az új zsinati törvények ugyanis a lelkész *felelősségét* sokkal jobban hangsúlyozzák, mint az előző törvények. Az V. t. c. 7. §-a felelőssé teszi a lelkészt „az egyházközösségekben folyó minden egyházi tevékenységért, az igehirdetői és gyülekezeti lelkési munka tervezéséért, tartalmáért és folyamatos végzéséért, a biblikus és hitvallásos tanítások érvényesítéséért, a lelkési hivatal munkájáért, az egyházközösség egész háztartásának szabályos ügyviteléért”. Nyilvánvaló, hogy mindezekért mindenekelőtt Istennek felelős, de ezzel nem háríthatja el magától a felelősség-vállalást az *egyházközösség előtt*, amely lelkésztől joggal elvárhatja, hogy ne csak az évi munkatervét ismertesse előtte, hanem az évvégén be is számoljon a munkaterv végrehajtásáról. És ha a lelkész felelőssége megnőtt, akkor azt a felelősséget csak úgy hordozhatja, hogy azt állandóan *megosztja* az egész gyülekezettel, az által, hogy a gyülekezetben az ő irányítása alatt folyó minden munkát a közgyűlés előtt újra és újra kiteszi a gyülekezeti tagok bírálatának, megjegyzéseinek és kéri azok inspiráló véleményét és segítségét. Így a lelkész, — ha a közgyűlés tagjai tudnak és mernek igazán őszinték lenni —, állandóan meghallhatja a gyülekezet tagjainak kifogásait, vagy jóváhagyásait munkájával szemben, ami viszont csak elősegítheti az egészséges gyülekezeti életet.

A felelősségekben való osztozáson kívül, azért is szükség van a lelkési jelentésre, mert előterjesztése nyomán nemcsak neki van alkalma meghallani a gyülekezet véleményét az ő munkájáról, *hanem neki is van lehetősége arra, hogy a gyülekezetnek megmondjon olyan dolgokat, amelyeket egyébként alig mondhat meg más alkalommal*. Vagyis éppen úgy mint Pálnál a lelkési jelentés bizonyos kérdésekben *konkrét tanítássá* lehet és annak is kell lennie. Amikor a lelkész szeretetből fakadóan elmondja a közgyűlés előtt a gyülekezettel kapcsolatos megfigyeléseit, örömeit és bánatait, ezáltal feltétlenül előbbreviszi a gyülekezet problémáinak megoldását. Nagyszerű eredmények szülehetnek az őszinte lelkész és őszinte gyülekezeti tagoknak a szeretet légkörében való ilyen találkozásából.

Szükség van a lelkési jelentésekre azért is, mert a lelkész *egyházi felsőbbsege* előtt is felelős a gyülekezeti munkáért és annak számára éppen a lelkési jelentések nyújtanak alkalmat egy-egy gyülekezet életébe való betekintésre.

Végül szükséges a lelkési jelentés a *gyülekezet története* és így az egyház-történet számára is. Ha gyülekezet történetét valaki évtizedek múlva, vagy talán még később meg akarja írni és a jegyzőkönyvekből hiányoznak a lelkési jelentések, annak a gyülekezetnek a lelki arcát igen nehezen tudja megrajzolni. Viszont ha a lelkési jelentések valóban őszinték és hű képét nyújtják évről évre a gyülekezet életének, kitűnő

források lehetnek az egyháztörténet számára. Ezért is szükséges az, hogy a lelkési jelentések évről évre szószerint belekerüljenek a jegyzőkönyvekbe.

5. *Hogyan készítsük el a lelkési jelentéseket és mit vegyünk be azokba?*

a) Még a legkisebb gyülekezetben elhangzó lelkési jelentésnek is egy kicsit „püspöki” jelentésnek kell lennie. Vagyis a lelkésznek nem elég beszámolót adnia a saját gyülekezetéről, hanem beszélnie kell az egész magyarországi evangélikus egyház szolgálatáról, munkájáról, feladatáról és problémáiról. Szükséges, hogy minden gyülekezet, még a legkisebb is, a saját körében elvégzett munkát és a maga körében előtte álló feladatot ne a maga elszigeteltségében lássa, hanem mindig országos összefüggésekben. Erre nemcsak azért van szükség, mert egy-egy gyülekezet élete egyszerűen nem is érthető az egészsel való összefüggés látása nélkül, hanem azért is, mert ez tanítja meg a legkisebb gyülekezetet is az egész egyházért való felelősség-hordozásra. Egyben ez által nyer más színt a helyi probléma is, mert az egész egyház látása által megszűnik a magáramaradottság és testvértelenség sokszor bénító érzése. Ezért a lelkési jelentések készítésénél igen hasznos szem előtt tartani a legutolsó püspöki jelentést és az egyházkerületi jegyzőkönyvet, melyeknek legfontosabb részeit az egész gyülekezettel meg kell ismeretnünk. Jó, ha foglalkozik a lelkész jelentésében a Teológiai Akadémiával, a szeretetintézményekkel, egyházi sajtóval, a Gyülekezeti Segély országos dolgaival, sőt még távolabb, az ökuménikus kérdéssel is.

b) A lelkési jelentéseknek egy kicsit „esperesi” jelentéseknek is kell lenniük. Vagyis legalább nagy vonásokban minden gyülekezetnek ismernie kell közvetlen körülöttelevő gyülekezetek gondjait, bajait, terveit és hálaadásrakészítő eredményeit, mert így tud azoknak segítségére lenni és így kap indítást a gyülekezeti élet különböző vonatkozásaiban azoktól. Csak így erősödhetik „a fraternitás”.

c) Mivel gyülekezeteink Magyarországon vannak és nem valahol „a senki szigetén”, azért a lelkésznek meg kell találnia a módot arra, hogy jelentésében kifejtse az egyházi élet vonatkozásait a magyar élettel és annak problémáival kapcsolatban. Az ige fényében idevonatkozólag is meg fogjuk találni a megfelelő tanítást és útbaigazítást.

d) A fenti szempontok után a lelkési jelentésben legjobb egy általános képet adnunk gyülekezetünk életéről, nagy vonásokban kiemelve a gyülekezet hálaadásra indító oldalait és a gyenge pontjait. E mellett jó kiemelni néhány jelentősebb eseményt az elmúlt esztendőből, amely szinte „jellemzővé” tette az elmúlt év gyülekezeti munkáját.

e) A gyülekezet általános képének megrajzolása után térhetünk rá az egyes szolgálatok ismertetésére, minden alkalommal azzal kapcsolatos tanítást is adva. Legjobb az V. t. c. 6. § és 7. § pontjait szem előtt tartva, — amelyek ismertetik a lelkésztől várt szolgálatokat — beszámolni a gyülekezetben folyó egyes munkákról. A zsinati törvény említett paragrafus első helyen említi a lelkész szolgálatai között az ige-hirdetést. Ennek kapcsán számoljunk be arról, hogy milyen perikóparend alapján hirdettük az elmúlt esztendőben az ígét. Jó a figyelmet felhívni arra, hogy Magyarország valamennyi evangélikus gyülekezetében egyforma textusok alapján hangzott az ige és hogy ez mennyire összeköti az egymástól távoleső gyülekezeteket. Beszéljünk arról, hogy a gyülekezetben hol és hány alkalommal hirdettetett az Isten ígéje, hogy a gyülekezet tagjaiban hála és bűnbánat ébredjen: hála a sok ige-hirdetési alkalomért és bűnbánat azok ki nem használásáért. Elmondhatjuk egész őszintén azt is, hogy milyen nehézségeink voltak az ige megmagyarázásánál a gyülekezettel kapcsolatban. De szóbakerülhetne a gyülekezet ige-

hallgatásával kapcsolatos megfigyeléseink is. Pl. a temetési „siratós” prédikációk igénylésének helytelenségéről is itt beszélhetünk.

A *szórványokban és fiók-gyülekezetekben* végzett igeszolgálatról is számoljunk be az anyagyülekezet közgyűlése előtt. Hol és hány alkalommal végeztünk istentiszteletet a szórványban? Mondjuk el a szórványgondozás nehézségeit, hogy ez által is felébresszük az anyagyülekezet tagjainak felelősségét a szórványhívekkel és a lelkész szórványszolgálatával kapcsolatban.

f) Az igehirdetés mellett a zsinati törvény a lelkész szolgálatainál a *szentségek* kiszolgálását említi. A lelkészi jelentésnek szólnia kell arról, hogy a gyülekezetben hány alkalommal szolgálták ki az úrvacsorát a templomban és a betegágyakon és hányan éltek a gyülekezetben az úrvacsorával. Mivel a legtöbb gyülekezetben a sátoros-ünnepeken kívül csak néhány alkalommal van úrvacsoraoasztás és mivel a gyülekezet tagjai sok helyen évente csak egy-két alkalommal járulnak az Úr asztalához, a lelkészi jelentés előterjesztése alkalmat ad arra, hogy idevonatkozólag az úrvacsora gyakoribb kiszolgálását kínáljuk fel és a híveket gyakoribb úrvacsoravételre serkentsük. — Ismertetni kell, hogy a keresztség szentségének kiszolgálása hány alkalommal történt, hány esetben nem vették igénybe és hogy a kereszteleseknél jelen szoktak-e lenni a szülők is s a keresztyánokon kívül a keresztapák is. Egyben alkalmunk van arra, hogy mindannyiukat hívjuk a keresztelesekre.

g) A *belmissziói munka* ismertetésénél közöljük, hogy milyen bibliórákat tartunk a gyülekezetben, általában a gyülekezetnek hány százaléka vesz részt a bibliórákon és miben látjuk a bibliórák célját. Számoljunk be arról, hogy ezeken az órákon a Szentírásnak egy-egy könyvét folyamatosan olvassuk-e, vagy pedig más szempontok szerint veszünk elő a textusokat. Kiemelhetjük, hogy milyen fontosnak tartjuk a *tanító-jellegű* bibliórák tartását. — Idetartozik a *gyermekbibliakörökről* való jelentés is. Kik és hány csoportban végzik ezt a munkát. Volt-e közös előkészítés. Általában hány gyermek vesz részt az órákon. A belmissziói munka ismertetésénél ne feledkezzünk el a *szereketvendégségekről* sem. Ilyenek? Általában kik vettek azon részt és igényli-e a gyülekezet ezt a szolgálatot? Miből szokott állni a szeretetvendégség műsora?

h) A *cura pastoralis* végzéséről különösképpen őszinte jelentést kell tennünk. Beszélünk kell arról, hogy hány családot látogattunk meg és ez összesen hány lelket jelent a gyülekezetben? Hogyan szoktuk végezni ezt a szolgálatot? A közgyűlésen alkalmunk van megmondani a gyülekezetnek, hogy mi a lelkészi látogatásokat nem „vizit”-nek szánjuk, hanem konkrét igehirdetési alkalomnak, amikor a kinyitott Biblia előtt lelkész és család együtt csöndesedik el és a család konkrét problémájába szól bele Isten igéje.

i) Nem feledkezhetünk el „*az önkéntes jelentkezők iskolai vallás-oktatásáról*”-ról sem. Hányan jelentkeztek? Ez hány százaléka azoknak, akik jelentkezhetek volna?

j) Külön ki kell térnünk a *konfirmáció oktatásra* is. Általában azok az ifjak, akikre e tekintetben számítottunk, jelentkeztek-e? Mi volt a tapasztalat a tanulást illetően az előző évfolyamokhoz képest? A megkonfirmált ifjúságnak van-e alkalma a gyülekezet életébe való bekapcsolódásra? Ki kell hangsúlyoznunk a közgyűlésen a gyülekezet felelőségét a megkonfirmáltakkal szemben.

k) Mivel a zsinati törvény külön is kiemeli, hogy a lelkész felelős azért, hogy „a gyülekezetben *szeptás tanítások és csoportosulások* ne alakuljanak ki, azért a lelkész jelentésében adjon világos képet gyüle-

kezetében levő szektakérdésről. Vannak-e községe területén szekták és melyek azok? Melyik felekezetből váltak ki leginkább ezek a szekták? Gyülekezetén belül nincsenek-e olyan csoportok, amelyek elzárkóznak többé-kevésbé a gyülekezet többi tagjaitól?

l) Ne feledkezzünk el az *iratterjesztés munkájáról*. Van-e ilyen a gyülekezetben? Olvassák-e az Evangélikus Életet és vannak-e többen, akik megvették az Evangélikus Naptárt? A közgyűlés alkalom arra is, hogy egyházi sajtónk iránti felelősséget kihangsúlyozzuk és megtegyünk mindent azért, hogy sajtótermékeinket sokan olvassák.

m) Hálára készítő dolog, ha a lelkész be tud számolni a gyülekezeti *Énekkar* szolgálatáról. Hány tagból áll az? Mikor szolgáltak az elmúlt évben és milyen darabokat adtak elő? Ha nincs énekkar, mi az oka ennek? Megtett-e a lelkész mindent annak létrehozásáért?

n) Végül minden évben a lelkészi jelentésben közöljük a *statisztikai adatokat* A számok felsorolása után jó összehasonlítást tenni az előző évekhez viszonyítva. Külön ki kell térni a reverzális kérdésre és az átérők statisztikájára.

Hisszük, hogy ha nagy gonddal és körültekintéssel készítjük el lelkészi jelentéseinket, megelevenednek a közgyűléseink is és rajtuk keresztül sok áldás áradhat bele a gyülekezet életébe.

Káldy Zoltán

EGYHÁZUNK ÉS HAZÁNK

A gyenesdiási országos lelkésztovábbképző konferencia nemzeti kérdésekkel foglalkozó anyagának összefoglalása

1954. júl. 5-től szept. 3-ig kilenc héten át kilenc csoportban lelkésztovábbképző konferencián vett részt a magyarországi evangélikus egyház minden lelkésze Gyenesdiáson, a Kapernaum-lelkészüdülőben.

Természetesen vetődik fel a kérdés az ilyen nagyjelentőségű konferencia-sorozatnál, hogy milyen szempontok érvényesültek a konferencia rendezésénél és mik voltak azok a célkitűzések, amelyek megvalósítandók voltak. Ezeket nagyjából a következő négy pontban lehet összefoglalni:

a) Az Isten ígében való tudományos elmélyedéssel kellett exegetikai és homiletikai segítséget nyújtani az 1954/55. egyházi év ószövetségi perikópája textusainak feldolgozásához. Minden konferencia hét textus kidolgozásával járult hozzá ahhoz, hogy a folyó egyházi esztendő valamennyi vasárnapi és ünnepnap textusának feldolgozásához komoly alapvetést nyerjen minden igehirdető.

b) A lelkészi továbbképzés feladatának megfelelően, egyházunk legfontosabb mai kérdéseire kellett keresni és megtalálni a feleletet. Minden konferencia egy-egy előadással és hozzá tartozó eszmecserevel foglalkozott a következő témákkal: Nemzetünk célkitűzéseinek megértése. A nemzeti feladatokból folyó köteletségeink. Az emberiség nagy kérdései. Egyházunk útjának teológiája. Szolgálatunk a gyülekezetben. Egyházunk belső kormányzata, anyagi ügyei. Az egyház egysége.

c) Az ún. esti parlamenteken alkalmat kellett nyitni bármely egyházi kérdés felvetésére és megtárgyalására.

d) Igehirdetések, áhitatok és közös Úrvacsora-vétel szolgálták a lelkészek Krisztusban való találkozásának lehetőségét. Minden konferencián minden egyházmegye és magasabb egyházi testület képviselői találkoztak egymással, hogy a különböző vidékek lelkészeinek eszmecseréje lehetővé váljék és a lelkési kar egysége erősödjék.

Természetesen különbség van az egyes konferenciák, előadások, eszmecserék között a fenti célok elérése és megvalósítása tekintetében, de egészben véve kétségtelen, hogy a konferenciák előbbre vitték egyházunk nagy kérdéseinek megválaszolását, komoly segítséget nyújtottak az ószövetségi perikópákhoz, őszinte hangot alakítottak ki a problémák megtárgyalása során, és jó szolgálatot tettek a lelkési kar kollektívitásának elmélyítése terén.

Mint köztudomású, a Lelkipásztor hónapok óta közli a gyenesdiási lelkésztovábbképző konferenciák ószövetségi exegetikai munkálatait. A következőkben pedig cikksorozatban ismerteti a Lelkipásztor az előadások és eszmecserék kiemelkedő mozzanatait, hogy lelkési karunknak áttekintése lehessen az egész konferencia-sorozat munkájáról és eredményéről.

*

A nemzeti kérdésekkel a konferenciák két előadásban is foglalkoztak, „Nemzetünk célkitűzéseinek megértése” és „Nemzeti feladatainkból folyó kötelességeink” címmel. A két téma szorosan összefügg, sőt egységet alkot. Az első objektív ismertetése a nemzeti célkitűzéseknek, a második pedig a velük kapcsolatos lelkési magatartással és tennivalókkal foglalkozik. Most mindkét előadássorozattal egyszerre foglalkozunk, a belső tárgyi összefüggés alapján.

Az első témáról szóló előadásokat a következők tartották a kilenc konferencián: *Mezősi György* óbudai segédlelkész, *dr. Ottyk Ernő* teológiai int. tanár, *Koren Emil* Budapest-kőbányai lelkész, *Tessényi Kornél* északi egyházkerületi püspöki titkár, *Rédei Pál* déli egyházkerületi lelkész, *Gádor András* budapest-angyalföldi lelkész, *Halász Béla* veszprémi esperes, *Wellter Rezső* soproni esperes, *dr. Schlitt Gyula* bonyhádi lelkész, *Sikter András* soltvadkerti esperes, *Balogh Ernő* nagygeresdi lelkész, *Schultz Jenő* vanyarci lelkész, *Kalavszky Kálmán* szarvasi lelkész, *Koszorús Oszkár* szentetornyai lelkész, *Székács Sámuel* szarvasi lelkész. Az előadók nevei is azt tükrözik, amit a résztvevőknél láttunk, hogy t. i. egyrészt minden vidék képviselve volt, másrészt a legkülönbözőbb egyházi beosztásban lévők, budapesti és falusi lelkészek egyaránt találhatók az előadók soraiban. Ez a tény is kifejezésre juttatja a konferencia széleskörű, valóban országos jellegét.

Miért kerülnek a nemzeti kérdések a lelkészkonferencia elé?

Erre a kérdésre az előadások kettős feleletet adtak: nemzetünk célkitűzéseinek megértése legtermészetesebb emberi feladatunk, de ugyanakkor legtermészetesebb keresztyéni feladatunk is.

Akik ebben az országban együtt élünk, mindnyájan érdekeltek vagyunk abban, hogy mi történik, merre és miként haladunk. A nemzeti célkitűzésekben rólunk van szó, a magunk, családunk, népünk, hazánk előbbrehaladásáról. Márpedig ezek ugyanolyan drágák számunkra, mint bármely más becsületos honfitársunk számára.

Mi, akik Isten ígéje alapján igazodunk el az élet minden területén, keresztyéni indítékokból is foglalkozunk a nemzeti kérdésekkel. Isten

sohasem helyezi egyházát légüres térbe, hanem mindig konkrét történelmi helyzetbe, amelyben tisztán és világosan kell eligazodnia az egyháznak ahhoz, hogy betölthesse küldetését az adott történelmi feltételek között. Az a történelmi helyzet, amelybe Isten a mi egyházunkat állította, a szocializmust építő magyar népi demokrácia. Ebben a nemzetben, a magyar népi demokráciában élünk benne mi, lelkészek, és élnek benne gyülekezeti tagjaink, amikor azt mondják, hogy ők az evangélikus egyház tagjai, ugyanakkor egyszerre ennek a nemzetnek, a magyar népi demokráciának is tagjai. Ez nem más, mint az élet Isten-rendelte tényeivel való szembetalálkozás, és a tényekhez való viszonyulás. Az előadások hangsúlyozták, hogy nemzetünk és hazánk számunkra Istentől adott valóságok. A keresztyén embernek azon a helyen és abban a környezetben kell szolgálnia, ahová őt Isten állította. A Szentírásból tanultuk és tanítjuk, hogy Isten szolgálata embereknek végzett szolgálat, ezért nincs igaz Isten-szeretetet igaz emberszeretet nélkül. Isten az ő szolgálatát úgy várja el, hogy azon a helyen, abban az időben, abban a társadalmi és gazdasági berendezkedésben szolgáljunk embertársainknak, amelybe beállított, mert egyháza sohasem a világból kivett egyház, hanem a világban szolgáló egyház. A szolgálat jellegéhez pedig hozzátartozik, hogy az mindig jóra való elsegítés. Akkor végezzük szolgálatunkat jól, mi lelkészek, akik egyszerre vagyunk az egyház szolgáltatói és a magyar hazának fiai, ha ezt a mi mostani magyar népünket segítjük a jóra.

A legtöbb előadó kiemelte, hogy a Szentírás sohasem zárja be valami világtól elvonult kolostorba, vagy valami szent elefántcsont-toronyba a keresztyén ember látókörét, hanem Isten mindenek felett való Ūr-voltát hirdeti, mert nemcsak a lélek és az üdvösség dolga felett uralkodik Isten, hanem az élet teljessége és egésze felett is. A keresztyén felelősség sem szűkülhet le belső egyházi kérdések körére, hanem hívó univerzalizmussal kell munkálnia minden embertársa boldogulását és jó előmenetelét.

Ezeknek és még hasonló érveknek az alapján a 18 előadó közül egy előtt sem volt vitás, hogy a nemzeti kérdésekkel való foglalkozás a legszorosabban összefügg lelkészi tisztünkkel s ezért elengedhetetlen részét képezi konferenciai munkánknak.

Nemzetünk célkitűzéseinek megértése

A magyar evangélikus lelkésznek, aki felismerte, hogy néki Istentől való feladata szolgálni és a jóra elsegíteni népét, először is ismernie kell azokat a célkitűzéseket, amelyeket az ige mérlegére téve szolgálni akar. A megértés szóban benne van bizonyos ismerettartalomra, megismerésre, tárgyi tudásra való törekvés. Csak amit jól megértettünk és felfogtunk, helyesnek és igaznak találtuk, csak azt szolgálhatjuk keresztyén lelkiismerettel.

Az előadások röviden vázolták azt a hatalmas utat, amit népünk az elmúlt évtized alatt gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális téren megtett, amikor a nagybirtok és a nagykapitalizmus országából a szocializmust építő, népi demokratikus országgá lett. A szocializmus nagy célkitűzésén belül új fejezet és új szakasz indult 1953 nyarán. Az új szakasz legfontosabb jellemvonásait és célkitűzéseit ezekben jellemezték

a) *A lakosság életszínvonalának állandó emelése.* 1953 nyarán Nagy Imre, a minisztertanács elnöke, mély benyomást keltő beszédében ki-mondotta, hogy a népi demokrácia útján úgy kell előre haladnunk, hogy az a dolgozó nép életszínvonalának, szociális és kulturális helyzetének szüntelen javulásával járjon. Hosszan lehetne sorolni azokat az eredményeket, amelyek az életszínvonal emelése és az emberről való gondoskodás jegyében azóta születtek.

b) *A paraszti termelés és tulajdon biztonságának megszilárdítása.* Államunk fontos feladatának tekinti az egyéni gazdaságok termelésének felkarolását és az agrotechnika eszközeivel való segítségét. Erőteljes hangsúlyozást nyert, hogy népi demokráciánk változatlanul a termelőszövetkezetekben látja a falu szocialista építésének útját s ennek megfelelően mindent megad a termelőszövetkezetek erősítésére és fejlesztésére.

c) *A törvényesség megszilárdítása.* Államunk az Alkotmányban le-rögzített jogrend és törvényesség alapján áll. A törvényesség megszilár-dításában nagy szerepet kapott a legfelsőbb államügyészség intézménye, amely a jogrend és törvényesség legfőbb alkotmányos őre. Megszüntette a kormány az internálótáborokat, a rendőrbíráskodást, rendezte a kite-lepítettek helyzetét és széleskörű amnesztiában részesítette mindazo-kat, akik súlyosabb bűncselekményt nem követtek el.

Természetesen a törvényesség célkitűzése mindig kétoldalú, nem-csak az állami szerveket kötelezi, hanem az állampolgárokat is, s szá-munkra az állam iránti kötelezettségek pontos, hűséges, lelkiismeretes teljesítését jelenti.

d) *Széles néptömegek aktív részvétele a feladatok megvalósításá-ban.* Az ország hivatott vezetője, a munkásosztály, szövetségben a dolgo-zó parasztsággal, a nemzeti egység megvalósítására hívta a haza minden becsületes polgárát. Ez a felhívás a Magyar Frontban és azután a Függetlenségi Népfrontban már eddig is elhangzott, de most az új szakasz egyik alapvető célkitűzéseként sokkal megalapozottabban fog teljesülni.

e) *A béke magasztos ügyét szolgálja valamennyi célkitűzés.* Eppen ezért a béke fogalma összefoglalásként és az egész irányának meghatá-rozásaként szerepel. Az új feladatok és megvalósításuk nyomán feltá-ruló perspektíva megsokszorozza népünkben az erőt és akaratot a bé-kéért való harcra. Az új szakasz jelentősége túlmegey hazánk határain és az egész béketábor közös ügyévé lesz. A népek barátságának szelle-mében a fokozottabb gazdasági együttműködéshez, a népek békés együttműködéséhez, a népek békés együttéléséhez tőlünk telhetően hozzá tudunk járulni.

f) Az új szakasz 1953. júniusában történt megindulása óta a legje-lentősebb esemény volt a *kormány mezőgazdasági programjának beje-lentése.* Olyan történelmi jelentőségű célkitűzések ezek, amelyek je-lentős mértékben előreviszik a nép jólétének emelkedését. Ezeknek a feladatoknak a megoldásában egyaránt érdekelt a munkás, a paraszt, az értelmiségi, a városi és a falusi lakos. Olyan nagyjelentőségű orszá-gos ügyről van tehát szó, amelyet egész népünknek támogatnia kell.

g) Ehhez a nyílt és világos célkitűzéshez ugyanilyen nyíltan és vi-lágosan mutatta meg Nagy Imre, a minisztertanács elnöke, a hozzáve-zető utat. A *Népfront a kifejezője a népi egységnek:* Nemzetünk nagy célkitűzése az, hogy népköztársaságunk Alkotmányában lefektetett de-

mokratikus elvek alapján új Függetlenségi Népfront jöjjön létre, amelynek, mint széles népi társadalmi és politikai mozgalomnak demokratikus elveken kell felépülnie Szabadságunk, függetlenségünk, nemzeti szuverénitásunk mellett, belső és külső aknamunka és a háború ellen, a béke védelmében. Az új Népfront eszmei tartalma a függetlenség és szabadság sokszázados nemzeti hagyományain alapszik s egygyé válik a demokrácia és a szocializmus eszméjével.

A nemzeti egység célkitűzésének az egyházi életre való vonatkozását ezekkel a szavakkal méltatta az egyik előadó: „Számunkra, egyházi emberek számára nagy megtiszteltetés, hogy a minisztertanács elnöke az egyházi élet vezető egyéniségeit is ott kívánja látni a Népfrontban. Immár ott van az egyház azok között az erkölcsi testületek között, amelyekre számít kormányunk elnöke, amikor nemzetünk hazafias és haladó elemeit hívja. Biztonságunk növekedhetik meg ebben a felhívásban. Az a lehetőség nyílt meg előttünk, hogy mi ott lehetünk az országépítés tanácskozásaiiban. Szolgálatunk előtt nagyszerű távlat nyílik ki: hirdetni Krisztus evangéliumát, hogy emberek üdvözüljenek a mennyben, boldoguljanak a földön, Krisztus-követő életet éljenek és általuk is növekedjék a földi jólét, béke és igazság.”

Az 1954 nyarán lezajlott konferenciák óta a Hazafias Népfrontban nyert megvalósulást és továbbfejlődést mindaz, ami korábban csak célkitűzésként szerepelt.

Ezekbe a pontokba foglalva tárultak ki lelkészi karunk előtt nemzeti célkitűzéseink. Az ezekkel kapcsolatos egyházi magatartás képezte a további munka anyagát.

A nemzeti feladatokból folyó kötelességeink

a) *Az előadások bibliai alapvetéssel tárják fel a keresztyén ember világhoz való viszonyának következményeit. Vázolják az Újszövetség tanítását a világi felsőbbtség iránti engedelmségre nézve és a felebaráti szeretere vonatkozóan. Pál apostolnak a Rómabeliekhez írt levele 13. fejezete alapján vezetik le a keresztyén ember állampolgári kötelezettségeinek hűséges teljesítését. Isten szeretetből adja az államot, a jó rend kedvéért. Az állam képviselői Isten akaratát hajtják végre az emberi közösségi élet szabályozásával akkor is, ha Isten nem vallják Uruknek. Pál apostol inti a felsőbbtség iránti engedelmségre a gyülekezetet, „mert nincsen hatalmasság, hanem csak Istentől, és amely hatalmasságok vannak, az Istentől rendeltettek” (Rm. 13,1.), majd azt mondja: „Isten szolgálja ő, a te javadra” (Rm. 13,4.). A felsőbbtség tiszte tehát az emberek javának a munkálása. Nem véletlen, hogy Pál apostol Rm. 13-ban a felsőbbtség iránti engedelmség után nyomban a keresztyén szeretet cselekedeteit említi.*

A szeretet nagy parancsolatán nyugszik a keresztyén ember lelkese-dése minden igaz és jó ügy iránt, azért természetesnek kell tartanunk, hogy a keresztyén emberek foglalatosa, az egyház az a hely, ahol mind-ezeket a törekvéseket végső komolysággal kell vállalni, és Isten hívásaként kell őket cselekedni. A hit meglátja a szolgálatokat és feladatokat a templomban, a gyülekezetben, de ugyanakkor a szántóföldön, a gyárban, a tanácsülésen. A keresztyén ember az egyházból való kötelességét, de a hazában reá váró kötelességét is, hűséggel akarja teljesíteni. Nem akar uralkodni a világ felett, mint a középkori egyház, de elszigetelődni sem akar a világtól, mint a szektás magatartás, hanem az emberszeretet cselekedetei területén termi meg hité a maga jó gyümölcsét. Evangélikus

lutheri életfelfogásunkat tagadja meg az, aki a való élettől elvonatkozva, úgy akar prédikálni, vagy hívő életet élni, hogy kiszakítja magát a házánkban pezsgő élet lendületéből és a célkitűzések és tervek éppen reá váró feladataiból. Tudomásul kell vennünk, hogy örökéletünk nem a mennyben fog eldőlni, hanem itt a földön. Örökéletünk azon dől el, hogy hitünk hogyan tudja a szolgálat gyümölcseit teremni a mindennapos életben, hogy keresztyén mivoltunk meglátszik-e munkánkon, hogy a Krisztustól kapott kegyelem átsugárzik-e embertársaink iránti szeretetté. Itt van a mi örökéletünk csatatere, itt kell dolgoznunk azzal a hűséggel, amelyre Jézus tanít, itt kell szolgálnunk azzal a Lélekkel, amelyet ő ad.

Az egyik előadó a bibliai és elvi alapvetés után egészen éles formában vetette fel a kérdést: „Keresztyén ellenes-e, hogy az emberek élet-színvonala állandóan emelkedjék, hogy legyen törvényesség és az szilárd legyen? Keresztyén ellenes-e a fejlett mezőgazdaság, a nagy népi összefogás és nemzeti egység hazánk felemelkedése érdekében? Keresztyén ellenesek-e nemzetünk célkitűzései?” Az éles kérdésre éles a válasz is: ha pedig ez mind hitünkkel megegyező és keresztyén lelkiismeretünk szerint való, akkor lehet-e más magatartásunk, mint ezeknek a jó céloknak és jó terveknek a szívvel-lélekkel való szolgálata?! Nem maga az élő Isten kötelez-e minket az emberek előmenetelének a munkálására?! Lehet-e bármiféle ürüggyel kibújnunk Isten emberszerető akaratának szolgálása alól?! Nyilvánvaló, hogy nem lehet. De nem is akarunk, sőt éppen arról tettek bizonyoságot az előadások, hogy mennyire részt akarunk venni Isten igéjéhez kötött lelkiismeretünk szavára a nagy nemzeti célkitűzések szolgálatában.

b) A keresztyén felebaráti szeretet szolgálatának egyik konkrét vonása az emberek jólétének előmozdítása. Az egyik szarvasi lelkész idézte nagy elődjének, Tessedik Sámuelnek a szavait, aki Önéletírásában lelkésztársaihoz a következőképpen szól: „Vegyétek számba azokat az eszközöket és alkalmakat, amelyeket az egyház felemelése, a haza felvirágoztatása, tekintélyetek helyreállítása és életszükségek megszerzése céljából fel lehet és fel kell használnotok. Törekedjétek arra, hogy községekben és környékén hasznos közintézmények létesüljenek. Terjesszék a népies ismereteket, hogy Istennek a természetben rejlő adományait híveitek jobban fel tudják használni.” Tessediknek 150 évvel ezelőtt elhangzott szavai ma is jó útra irányítják lelkész-nemzedékünket. Méltó, hogy ez a nagy szarvasi pap ma is tanító-mesterünk legyen. Mai feladatainkat sem kell messze keresni, csak népünk életében kell részt vennünk, a konkrét feladatokat kell figyelni és máris szolgálatra készek lehetünk embertársaink testi jólétének előmozdításában is. Hiszen Krisztustól nyert szabadságunk, hogy lehet és kell is az emberek üdvösségének szolgálata mellett, földi boldogulásukkal is törődnünk.

c) Több előadó rámutatott arra, hogy a legszorosabb viszony áll fenn a munka és a jólét emelkedése között. A Szentírás arra tanít, hogy Isten az embert munkára teremtette, a maga világfenntartó munkálkodása részesévé rendelte és életfeladatát a hűséges munkában határozta meg. Minden embernek joga van emberséges életlehetőséghez, amelyben megtalálja a maga munkálkodása helyét és ennek jutalmát, józan megélhetését. Hazánkban mindenki számára megvan a munkalehetőség és mindenki munkájának értéke alapján részesülhet az élet javaiban. Jólétünk emelkedésének záloga az, hogy minél lelkiismeretesebb és minél értékesebb munkát végezzünk mindnyájan ebben az országban.

Szemléletes adatokkal tárták fel az előadók, hogy milyen nyilvánvaló jelei vannak népünk életszínvonala emelkedésének. A budapesti és vidéki városi adatok helyett most csak egy kis nógrádi falu eredményeit

emelem ki. Vanyarc községben csak az elmúlt évben is tíz családi ház épült állami kölcsönrel. A házépítők között voltak olyanok is, akik régen uradalmi cselédek voltak, de voltak régi gazdák is, sőt maga a lelkész is a házépítők sorába tartozik! — Helyesen mutatott rá az előadó, hogy a szorgalom és becsületes munka jutalma nem marad el országunkban, érdemes takarékoskodni, érdemes az élet szebbé és kényelmesebbé tételéért küzdeni és fáradozni.

d) Mindnyájunk előtt nyilvánvaló, hogy a *mezőgazdaság fejlesztése* nélkül nem lehet szó családunk, híveink, hazánk jólétének növeléséről. A lelkészkonferenciákon különösen a falusi lelkésztestvérek előadásai mutattak rá az ezen a téren fennálló felelősségünkre és tennivalónkra. Többször is elhangzott az a felszólítás, hogy a paróchiális kertek legyennek jó példái a gondos és szakszerű kertészkedésnek. Önmaga buzdító szavát ássa alá az a falusi lelkész, aki ezen a téren vizet prédikál és bort iszik.

Az előadásokból különösen két tennivalónk körvonalai bontakoznak ki:

Az egyik a termelési kedv fokozása. A lelkész, mint közügyekben is tájékozott értelmiségi ember, kísérfje figyelemmel a gazdáknak nyújtott állami támogatás lehetőségeit és hívja fel a figyelmet az azokkal való élésre. Magyarázza meg, hogy minél többet és minél jobban termel a gazdálkodó, annál több marad neki szabad rendelkezésre. „Növeld a gazdálkodóban a munkakedvet, s a termelésből származó értékek megtakarítása iránti készséget”, — fordult lelkésztársaihoz ezekkel a szavakkal az egyik előadó.

A másik tennivalónk a közösségi érzés elmélyítése. Meg kell mutatnunk, hogy az egyéni érvényesülés mennyire függ a közösség boldogulásától. Különösen a termelőszövetkezetekben dolgozó parasztok esetében érvényes mindez. A közösségi munka erkölcsi alapjainak erősítése terén sok és nagy feladat áll előttünk. A lutheri munkaerkölcs hirdetésének el kell mélyítenie híveinkben a gondos gazda lelkiismeretességét és szorgalmát.

a) Az *állampolgári köteleességek* hűséges teljesítése legtermészetesebb keresztyéni feladatunk. Gyakran idézik az előadások Jézus Krisztusnak az adófizetésről szóló mondatát, úgyszintén Pál apostol szavát is: „Adjátok meg mindenkinek, amivel tartoztok” (Rm. 13, 7.). Majd utalnak arra, hogy olyan országban élünk, amelyben ez is az emberek javát és előmenetelét munkálja. Ennek illusztrálására az egyik előadó megemlítette, hogy betekintést nyert az orosházi járás pénzügyi terveibe s örömmel látta, hogy egészségügyi célokra, közútkat létesítésére, iskolákra az előző évi költségvetés három-négyszeresét fordítják. Orosházán 9 millió forintot költséggel épült fel gyönyörű kivitelezésben az ország egyik legmodernebb gimnáziuma. De nincs község vagy város, ahol ne lehetne rámutatni az elért eredményekre.

A magyar evangélikus lelkész is tagja a mi államunknak, nincs olyan nap, hogy ne nyúlna segítő keze után, ne venné igénybe intézményeit, berendezéseit, védelmét, termelvényeit, kenyerét, közszolgáltatásait. Elemi köteleességünk tehát nemcsak saját személyünkben az állampolgári köteleességek lelkiismeretes teljesítése, hanem másokat is erre kell buzdítanunk, éppen a fent idézett szentírási igék alapján.

f) Az előadók egyek voltak abban, hogy egyházunknak is szolgálnia kell *népünk morális egységét*. Mind a 18 előadásból kicsendült az az alapvető meggyőződés, hogy amikor ma nemzeti feladatokról és kötelesegekről szólnak, akkor sorsközösségben és közös felelősségben vagyunk mindazokkal, akik ebben a hazában dolgozni, építeni, élni akarnak.

A magyar evangélikus egyháznak ez a szolgálata négyszázéves múltra nyúlik vissza, ebből a dicső múltból merített az egyik előadó, amikor idézte *Haubner Máté*, dunántúli püspök 1848. márc. 19-én kelt körlevelének részletét, amelyben ezt írta: „Evangélikus honfiaktól azt kívánni, hogy ők a történetek által éppen ne érdekeltessenek, s azoknak részvétlen nézői legyenek, kétségkívül természet elleni követelés volna. Minden jókat, melyeket az isteni gondviselés bölcsesége az előrehaladó művelődés ösvényén napjainkban az emberiség üdvére kifejt, hálás örömmel fogadni keresztyéni szent kötelességünk”. Most valóban „természet elleni követelés volna” hallgatni hazafiságunkról. Az egyik előadó *Kölcsey Ferenc* klasszikus szavai nyomán fejezte ki mondanivalóját: „Mi a haza? Egy darab föld, melyhez népünk történelmi küzdelme fűződik. Egy darab föld, melyet hegyek és folyók határolnak, ahol eljátszottuk gyermekéveink legjobb játékeit, ahol verejtékes munkával keressük meg mindennapi kenyerünket, melyet megszentelt őseink hulló vére, mely megcsillan minden porszemében. A haza egy darab föld, melyet széppé, virágzóvá és értékessé a rajta élő nép, nemzet tesz. Isten teremtette a földet, és az embert, tehát a haza és a nemzet Isten teremtése és hozzátartozik a teremtéshez és hozzátartozik a teremtés rendjéhez. A nemzeti öntudat feladata, hogy teljesítse történelmi küldetését, melyet sohasem képes kifejezni és teljesíteni az egyén, hanem mindig csak a kollektív egység. A nemzeti öntudat hordozója minden magyar és arra van elkötelezve, hogy szolgálatával építse nemzetét! A nemzet sohasem él önmagának, hanem az egész emberiségnek, célja és feladata, hogy az egész emberi életet szebbé és boldogabbá tegye”.

Népünk morális egysége munkálásának minden becsületes magyart átfogó, legszélesebb tömegszerve: a Hazafias Népfront, amelynek célja hatalmas egységbe összekovácsolni az egész népet és arra törekedni, hogy a Népfront célkitűzései építő és harcos mozgalommá váljanak, amelyek megvédik az elért eredményeket, oltalmazzák a békét és odaadón munkálkodnak hazánk felmelkedésén. Ha valamit vállalni lehet és kell, akkor éppen a Népfront által megfogalmazott célkitűzések olyanok, amelyeket minden ember tiszta szívvel, őszinte lelkesedéssel vállalhat. Ezek mind olyan célok, amelyeket életünk minden napján támogatnunk és munkálnunk kell. Ebben a nagy nemzeti összefogásban egyházunk egy népünkkel, lelkeszi karunk egy minden hazafival! Egyházunk és népünk találkozik a nagy emberi alapproblémák megvalósításáért való küzdelemben.

g) Ezek közül a nagy emberi alapproblémák közül a *béke megvédésének ügye* át meg átszötte az előadásokat és állandóan motíválta a nemzeti kérdésekkel való foglalkozásunkat. Ezt az alapvető jellemvonást itt is le kell rögzítenünk, de részletes tárgyalását a gyenesdiási konferencián is külön 9 előadás végezte el, s erről cikksorozatban is külön beszámoló szól.

Ezekben körvonalazhatók a nemzeti feladatainkból folyó kötelességeinket tárgyaló előadások megállapításai. A részletfeladatokra is elhangzott sok hasznos tanács, azonban általában a helyi körülmények és viszonyok között megnyilvánuló egyéni találékonyságra és őszinte jóakaratra utaltak az előadók a mindennapi kötelességteljesítés tekintetében.

Az eszmecserék jellemvonásai

A 18 előadást kb. másfélszáz hozzászólás követte. Olykor nem is volt elég a kiszabott idő, hanem az esti ún. parlamenteken is folytatni kellett a nemzeti kérdésekkel kapcsolatos megbeszélést. Az eszmecserék hatalmas anyagából a következő főbb jellemvonásokat lehet kiemelni.

(A hozzászólások anyagát Grünvalszky Károly gyűjtötte, a következőkben az ő munkálatára is támaszkodom.)

a) Az *igéhez hű állásfoglalás kialakításának szándéka* volt a legfőbb jellemvonása a konferenciák eszmecseréinek. E közben két fronton kellett harcolni az igazsáért. A világtól elvonuló és a belső kegyes körre visszahúzódó magatartással szemben és az egyoldalú politikai állásfoglalással szemben egyaránt felvette a harcot a lelkeszi kar túlnyomó többsége. Helyesen fejezte ki a közvéleményt az egyik felszólaló, amikor ezt mondta: „Kétféle hamis felfogással kell megbirkóznunk. Azzal a sterilitással, amely csak az üdvösség dolgairól beszél, de nem szól semmit az élet dolgairól, és azzal a másikkal, amely csak az élet kérdéseiről beszél, és megfelelnek az üdvösség kérdéseiről.”

A hozzászólók rámutattak arra, hogy a helyes magatartás kialakításához szükséges, hogy az igéből következő legyen az álláspontunk és a beszédünk. Ha az igére építünk, akkor meglátjuk, hogy Isten milyen területen vár szolgálatot tőlünk. Hiszen az emberi élet nagy kérdései a Biblia korában is megvoltak, ezért rendezhetjük gondolatainkat a Szentírás világosságánál. A lelki vonalat akkor sem hagyhatjuk el, amikor világi ügyekben fáradozunk. A megoldás az, ha úgy élünk és olyan ember szeretettel fordulunk felebarátaink felé, ahogy arról Jézus Krisztus tanított. Isten ma is azt várja tőlünk, hogy ezt a szeretetet gyakoroljuk és éljük. Ez az igéhez hű magatartás őriz meg minket attól, hogy úgy ne éljünk ebben a világban, mintha idegenek volnánk, de attól is, hogy elvilágiasodjunk és az igétől elszakadjunk. Népünk életében akkor végzünk jó szolgálatot mint egyház, ha mi Istent és az embereket egyaránt szolgáljuk, mert Istennek való szolgálatunk csak az embereknek való szolgálatban válhat igeszerűvé. Ezért nincs és nem is lehet helyesen felfogott lelkeszi és állampolgári kötelességeink között összeütközés, hanem csakis az az egészséges harmónia, amit 400 éve élt és gyakorolt a magyar evangélikus lelkesz úgy is, mint Isten szolgája, és úgy is, mint jó hazafi. Nem tudunk külön evangélikusok és külön magyarok lenni, hanem egyszerre vagyunk mindkettő.

b) *Magatartásunk lutheri alapja* széleskörű megvitatást nyert lelkeszeink között. Sok felszólaló utalt Luther két birodalomról szóló tanítására, amellyel kapcsolatban kifejtették annak dialektikáját és alkalmazták a jelen viszonyaira.

A két birodalomról (kormányzatról) szóló tanítás nyomán meg kell látnunk, hogy az a hit és szeretet kettősségének a megoldása. Ennek alapján a keresztyén embernek kétirányú mozdulatai vannak. Ebben a világban, ahol végeredményben szintén Isten uralkodik, teljesítenie kell a maga állampolgári, nemzeti és általában emberi kötelességét. Viszont, mivel az evangélium világába is beletartozik, mint megváltott ember, ott is teljesíti Isten akaratát. De ez az utóbbi nem menti fel attól, hogy az elsőnek is eleget tegyen. Mindkét birodalom Ura Isten, benne az élet: egy. Mégsem lehet összezavarni a két birodalom különbségét, erre alapos figyelmetetésünk van az Ágostai Hitvallásban.

Mindez a felszólalók fejtegetéseiben azt a gyakorlati következtetést vonta maga után, hogy lutheri felfogás szerint a mai feladatunk az emberek számára megmutatni az utat, hogyan élhetnek Isten és emberek előtti kedvességben, felebarátunk, népünk és az emberiség javára. Ha nem akarjuk az embereket kivezetni egy világon kívüli „keresztyén” életrend vakvágányára, akkor nekünk magunknak is jól kell ismernünk a mai életet, annak célkitűzéseit, terveit, jövőnek feszülő szándékait, hogy helyesen tudjuk irányítani híveinket és jól tudjuk alkalmazni az Isten igéjét nemzedékünk javára.

c) *Egyházunk társadalmi felelősségének megvállása* széles körben jutott kifejezésre a felszólalások során. Sokan hangsúlyozták erőteljesen, hogy az egyház nem szolgálhatja csupán önmagát, nem tekintheti öncélúnak magát, hanem késznek kell lennie az emberek szolgálatára. Isten sem csupán az egyházat szereti, hanem az egész világgal törődik.

Az egyik felszólaló ezt mondta: „Az evangélikus lelkésznek van szociális kötelessége ebben a világban. Bár Isten országa nem azonosítható ezzel a világgal, a szociális igazságnak az egész földön érvényesülnie kell. A szociális mulasztásokat Isten ígéje megítéli, és kárhoztat minden parazitáságot. Aki közömbösen tekint az országunkban folyó óriási munkára, az parazita.” Hangsúlyozzák a felszólalók, hogy az egyház felelőssége nyilvánvalóan megvan társadalmi kérdésekben is, hiszen a teológiához nemcsak a dogmatikai igazságok tartoznak, hanem az élet egésze is, amelyben az emberek élnek. Az egyik lelkésztestvérünk kiemelte, hogy „híveinknek nemcsak üdvösségével, hanem mindennapi kenérgondjával is foglalkoznunk kell. A nemzeti kérdésekbe közvetlenül a híveink mindennapi ügyeivel való törődés révén kapcsolódunk be. Itt azonban a dolgok pusztá szemléletétől el kell jutnunk a dolgokban való részvételhez. Szavunk és állásfoglalásunk így lesz félreérthetetlen és hitelre méltó”. Egy másik felszólaló pedig teológiai elmélyedésre hívta fel azokat, akik még régi előítéletek rabjai: „A világi kérdésekkel kapcsolatban egyrészt mindenféle szűklátókörű teológiától vissza kell térnünk az Isten ígéjéhez, hogy felszabadulhassunk a világi szolgálatra; másrészt át kell kapcsolnunk arra a mai teológiára, amely a politikai kérdésekkel való foglalkozást fontosnak tartja, mivel nyilvánvaló, hogy Isten készlet bennünket ezekkel a kérdésekkel való törődésre.” Sokan hangoztatták, hogy a nemzeti kérdésekkel való foglalkozásban nemcsak nemzeti, hanem egyházi feladatot is kell látni. A lelkésznek pedig el kell igazítania híveit a nemzeti kérdésekben is, amikor ezt teszi, hivatásába vágó feladatot végez. Az egyik felszólaló szerint: „A lelkész a gyülekezetben legyen Krisztus szolgája és a gyülekezet atyja. Mint utóbbi, legyen az emberek tanácsadója is a közösségekben. De természetesen szavának csak akkor van hitele, ha van határozott állásfoglalása, és ha beszélgetéseiben is ugyanazt az álláspontot képviseli, mint a szószéken, és ha nemzeti szolgálatát öntudatosan végzi.” A szószéken és a mindennapi életben egyaránt népünkért felelősséget érző lelkész magatartása így válhat minden keresztyén ember számára jó példává és vonzó erővé.

d) *Nemzeti célkitűzéseinket segítő szolgálatunkért érzett felelősség* hatotta át a felszólalásokat. Sok oldalról, különböző teológiai alapról, de ugyanazzal a lényeggel fejezték ki lelkészeink hitbeli meggyőződésüket: Isten szolgálatától elválaszthatatlan az emberek szolgálata, ami konkrét formát ölt a hazaszeretet cselekedeteiben. Az egyik teológiai professzor így fejezte ezt ki: „Feladatunk, hogy olyan embereket adjunk a magyar nép számára, akik valóban tudnak szolgálni, és akik mint keresztyének, megállják helyüket a világban.” Számos felszólaló kívánt nagyobb aktivitást a nemzeti feladatok segítése terén. Ha egyszer lemértük népünk célkitűzéseit Isten ígéjének mérlegén, és látjuk a vele kapcsolatos feladatainkat is, akkor ne habozzunk „igent” mondani mindarra, amit jónak ismertünk fel, és ne halogassuk mindazt cselekedni is, amit szükségesnek jelentettünk ki. Az egyik felszólaló ki is jelentette: „Minden lelkész köteles a béke ügyét szolgálni, a nemzeti kérdésekhez hazafihoz méltó módon viszonyulni, népgazdaságunk fejlődését elősegíteni, és kötelességteljesítésre nevelni az állampolgárokat. Ezekben a dolgokban lelkiismereti nehézségeink nem is lehetnek.” Sokan kívántak ehhez nemcsak több belső lelkesedést, mozgékonyt és találékonyt, hanem állandó és következetes magatartást, amely szószéken, hívek felé és né-

pünk felé egyaránt megnyilvánul. Nemzeti célkitűzéseink helyes megismerését követnie kell a tiszta, világos, egyértelmű magatartásnak, amely hitbéli meggyőződésen alapul. Így lehet a lelkész fénylő példa a gyülekezet tagjai előtt s így lehet magatartása kedves Isten és emberek előtt! Az egyik felszólaló így foglalta össze a nemzeti célkitűzéseket segítő szolgálatunk feladatait: „Tartsuk szem előtt az életszínvonal emelését, a paraszti termelés megszilárdítását, a törvényesség megvalósítását, ezzel kapcsolatban az állampolgári köteleességek fontosságát, a nemzeti munkába való aktív bekapcsolódásunkat és személyes állásfoglalásunk példa-jellegét. Mindezekben úgy vegyünk részt, hogy magunk között is erősítsük meg a lelkeszi munkafegyelmet, és gyülekezetünk, egyházunk, községünk, vagy városunk dolgaival legyünk tisztában és kapcsolatban. Részvételünk a nemzeti ügyekben permanens legyen és a kapcsolat napról napra való újra megtalálását jelentse.” Többen cáfolták azt a teológiai tévedést, mintha a lutheri magatartás passzivitást jelentene a közügyekkel szemben, s rámutattak az Isten igéjének engedelmeskedő élet cselekvő voltára, idézve *Luthernek* híressé vált mondását a hit szüntelen való jócselekedeteiről, s megállapították, hogy mindez nemzeti célkitűzéseink segítő szolgálatára fokozottan is érvényes.

Összefoglalás

Kilenc konferencia nemzeti kérdésekkel foglalkozó tizennyolc előadása és kb. másfélszáz hozzászólása rendkívül jellemző képet ad a magyar evangélikus lelkészi kar hazafias gondolkodásáról. Egyeseket kísértett ugyan a világtól való elszakadás gondolata, másokat pedig elmaradottságuk következtében népünk élete egyes megnyilvánulásainak félre-magyarazása, de mégis egységesnek tekinthető lelkészi karunk abban, hogy Isten igéjének világosságánál keresi egyházunk és hazánk minél hűségesebb szolgálásának módjait. Lelkészeink maguk tettek bizonyosságot arról, hogy a nemzeti kérdések mennyire hozzátartoznak szolgálatukhoz. A közvéleményt fejezte ki egyik lelkésztestvérünk, aki ezt mondta: „Látnunk kell, hogy a nemzeti kérdésekkel mi nemcsak a paplakon kívül találkozunk, hanem belül is, mert a hozzánk járó hívek kérdései ezek.” Lelkészi karunk világosan látja, hogyha kikapcsolódik a világból, elszigetelődik a ma emberétől, elszakad az emberszerető Istentől. Ugyanakkor azt is világosan látja, hogy nemzetünk célkitűzései olyan nagy és nemes dolgokra irányulnak, amelyet szívvel-lélekkel tehet magáévá minden magyar evangélikus lelkész.

„Imám az Istennél — és kezem a felebarátaimnál” — mondta egyik lelkésztestvérünk. Ezzel az Istent és embert szolgáló lélekkel válunk méltó utódaivá magyar evangélikus prédikátor őseinknek, akik előttünk jártak azon az úton, amelyen a hazaszeretet zászlajára ez volt írva: „Pro Deo et Patria!”

dr. Ottlyk Ernő

Rendtartásaink múltjából

Készül a lelkészi hivatali munka rendtartása. Minden új rendezésnél felébred az érdeklődés az előzmények iránt. Most azonban különösen is érdemes visszanézni a múltba. Azt a kettős, sőt kétféle megállapítást tehetjük ugyanis, hogy egyfelől nem volt még eddig egyházunkban olyan országos rendtartás, amely egyenesen és részletesen a lelkészi *hivatali* munkára vonatkozott, másfelől viszont másfél évszázad óta állandó az igyekezet, hogy országsszerte egységes, mindenesetre szabályozott legyen a lelkészek mindenféle ténykedése.

A XIX. századi rendtartások történetét főképpen az a tény határozta meg, hogy az 1791-i pesti zsinat kánonait a király nem erősítette meg; a francia forradalomtól megrettent hatalmasságok megakadályozták a protestáns egyházak szervezeti és kormányzati erősödését. Az evangélikus egyház úgy segített magán, hogy egyházkerületenként szerkesztette meg jogi rendjét.

Először a bányai egyházkerület adott utasításokat az egyházközségeknek, esperességeknek, azok és sajátmaga tisztviselőinek. Az 1803-ban megjelent Hamaliar-féle Utasítások vezeték be az egyházkerületi rendtartások sorát. Érdekes, hogy e sor végén ugyanennek az egyházkerületnek munkálata áll, akár az 1910-es, „az egyházi tisztviselők jogairól és kötelességeiről” szóló szabályrendelettel zárjuk le a sort, akár a Petrovics Soma-féle Utasításokkal.

A bányai egyházkerület után a tiszai Coordinatio következett 1815-ben. Ennek létrejötté Berzeviczy Gergely egyházkerületi felügyelő nevéhez fűződik, annak nevéhez, aki Tessedik Sámuel kortársa és sok tekintetben vele azonos igyekezetű férfiú volt. A Coordinatiót az egyházkerületi közgyűlések többször javították és bővítették. Amikor 1847-ben újra kiadták „A magyarhoni evangélikusok egyházi s vallásos ügyeinek Tisza-kerületi rendezete” címmel, ebbe a legfrissebb állami törvényeket is belefoglalták. Érdekessége, hogy kiterjeszkedik az egyetemes gyűlésre és a zsinatokra is. Bármennyire hat is furcsán egy egyházkerületi rendtartásban a zsinatok „jog”-ának megállapítása, igazat kell adnunk az eljárásnak, mert országos hatályú jogszabály híján igenis magának az egyházkerületnek kellett megmondania, milyen gyűlést ismer el maga felett igazgatási, bíraskodási és törvényhozó testületül. Nyilván ez a megfontolás vezette a dunántúli egyházkerületet is, mert ennek 1863-ban megállapított és 1868-ban megjelent „Egyházi rendszer”-e szintén tartalmaz néhány paragrafust az egyházegyetemről.

Egyébként az egyházkerületi rendtartások nagyjából azonos tartalmúak. Szólnak mind az egyházi testületekről, mind az egyházi személyekről, ill. hivatalnokokról. Sorra veszik a testületeket: az egyházközséget, esperességet, kerületet. Külön szabályozzák az egyházi cselekményeket. Foglalkoznak háztartási, iskolai ügyekkel.

Az egységes jogi rendezésre kísérlet történt a XIX. század közepe felé. Székács József kezdeményezésére indult meg; a pesti egyház javaslatát 1846-ban a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap közölte. Ugyanez még 1848-ban is közölt hozzá észrevételeket és módosításokat, köztük Haubnier Máté dunántúli püspökét. Haubner a rendtartások egységesítésén túlmenően az egyetemes gyűlés jelentőségének fokozását is javasolta, nevezetesen azt, hogy olyan hatáskörű legyen, mint az egyházközségi, esperességi és kerületi. A szabadságharc bukása azonban ezt a kezdeményezést is meghiúsította, sőt az 1860-as évektől kezdve is csak az folytatódott, ami a XIX. század első felében volt: az egyházkerületek ma-

gukban végezték el jogi életük szabályozását. A Székács József nevével kapcsolódó „Bányakerületi utasítások” (1871), a dunáninneni kerület számára kiadott „Egyházi rendtartás” (1880) és az 1883-ban újra kiadott tiszai egyházkerületi „Rendezet” a már említett dunántúli „Egyházi rendszert”-rel egyetemben már a címükben is mutatják az egyöntetűség hiányát.

Az 1893-ban végre elkészült és meg is erősített Egyházi Alkotmány már lehetővé tette volna a rendtartások egységesítését — azokon a területeken is, amelyeknek a jogi rendjét a zsinat maga nem szabályozta. El is kezdődött a nyomában a szabályrendeletek alkotása, éppen úgy, mint ahogy az 1934—37-i zsinat után is egy sor szabályrendeletet alkotott az egyetemes gyűlés, de egyszer a másféle bajok és gondok, máskor a sürgősebbnek érzett vagy inkább szabályozható ügyek elvonták az erőket a lelkészi szolgálat részleteinek, az egyházi cselekmények jogi rendjének szabályozásától.

Mindenképpen külön figyelmünkre érdemes Petrovics Soma munkálata a XX. század elejéről (1904). A bányai egyházkerület megbízásából szerkesztette, és az el is rendelte alkalmazását. Csak a lelkészek számára tartalmaz utasításokat — eltérően a többi említett rendtartástól. Jellemző a címében, de a tartalmában is a hangsúly: „különös figyelemmel a lelki gondozásra”. Elég átfutnunk a szakaszok címein, hogy sejtjük, milyen gondos szerkesztésnek az eredménye. A lelkész és a templom, a nyilvános istentisztelet és vallástanítás, szentkeresztség, a konfirmáció, áttérések, Úr-szentvacsorája, egyházi esketés, a temetések, anyakönyvek, lelkészi fizetés és palástdíj, a lelkész házánál és azon kívül, a lelkész az iskolával és tanítóval szemben, a lelkész és vagyonkezelés, a lelkész különös kötelességei hívei iránt, a lelkész és felsősége. A lelki gondozás nagy nyomtatékának jegyében készült munkát figyelme kiterjed a lelkész életének, példájának sokféle vonatkozására. Ilyen buzdítások vannak benne: „Kedves feladatának tekintse — amennyiben alkalom és hajlam van rá —, hogy hallgatóit is példájával okszerű gazdaságra vezérelje...” „Mint állampolgár és hazafi szíven hordja nemzete és hazája jólétét és boldogulását s ezért politikai meggyőződését szabadon nyilvánítja és követi. Lehetetlen lévén azonban elevenen nem éreznie azt, hogy saját lelképásztori kötelességeinek hű teljesítése is annyira elfoglalja minden idejét és erejét, hogy mással alig is foglalkozhatik; nemkülönben, hogy szükséges függetlenségének esetleges elvesztése mellett a veszélynek teszi ki magát, hogy a személye iránti bizalom csökken s ezzel az őt mindenek fölött legközelebből érdeklő lelkészi ténykedéseinek sikere szenvedhet: politikai pártok vezetésének az elvállalásától tartózkodni fog.” Az utasítás még a szokott rendtartási hangot is elhagyja, csakhogy szívükre helyezze a lelkészeknek a hívek, a gyülekezet, a gyülekezet népe iránti felelősséget. „Bölcsen intézett hitteljes látogatások a tisztelet, bizalom, nagyrabecsülés és barátság kötelekeivel fűzik össze lassanként a híveket pásztorukkal. E látogatások révén ismerkedik meg a lelkész híveinek örömeivel, bánatával, e két sarkponttal, mely között az egész élet forog; ismerős lesz előtte a családtagok ereje és gyöngesége, küzdelme és reménye, melyből a teendőkre nézve a tapasztalatok gazdag tárházára tehet szert.”

Ezek az adatok és idézetek egyaránt azt bizonyítják, hogy a rendtartások nemcsak hogy nem akadályozzák a lelkészt munkájában, hanem inkább segítik abban, hogy azt, ami a fő hivatása, az evangéliom hirdetését, minél hűségesebben tudja végezni. Még a hivatali munka rendjének szabályozása is arra szolgál, hogy a lelkészt a rendtelenség ne hátráltassa hivatásában.

Sólyom Jenő dr.

Az új szlovák Agenda

A szlovák evangélikus lelkészek régi várákozása teljesült a napokban, amikor a Transcius egyházi könyvkiadó vállalat szép kiállítású kiadásában elhagyta a sajtót az új szlovák Agenda „*Chrámová Agenda Slovenskej Evanjelickej Cirkvi A. V.*” címen, Dr. Petrik M. János gyakorlati teológiai professzor szerkesztésében — a liturgikus dallamok számozatlan toldalékán kívül — 334 oldalnyi terjedelemben.

1. Az Agenda kiadásának előzményei

Az új Agenda elődje az 1922-ben megjelent *Braxatoris*-féle Agenda volt. Ennek idők folyamán egyre érezhetőbbé vált fogyatékoságai már 1942-ben arra készítették az egyházmegyei lelkészkonferenciákat, hogy napirendre tűzzék 1. az egységes istentiszteleti rend és ezzel szoros összefüggésben, 2. az új Agenda kérdését. Általános kívánalomnak tett eleget a szlovák evangélikus egyház 1942. évi egyetemes közgyűlése azzal, hogy az istentisztelettel kapcsolatos összes kérdések rendezésére hattagú tudós bizottságot küldött ki. A bizottság az új Agenda kiadását 1947. novemberében határozta el, amikor a régi teljességgel elfogyott, s az újra az egészen új szükségletek, változott viszonyok és megszaporodott szolgálati alkalmak következtében, valamint a szolgálatba állott új lelkészek és az áttelepült magyarországi szlovák gyülekezetek számára már elodázhatatlanul szükség volt. 1950. márciusában fektette le a bizottság véglegesen az új Agenda megírásának irányelveit, s bízta meg elkészítésével Petrik professzort. A munka 1952-ben elkészült, sőt ez év derekán az Agendális Bizottság jóváhagyását is elnyerte. Hogy mégis ilyen későn hagyta el a sajtót, az a körülmény magyarázza, hogy az 1953-ban megjelent új szlovák helyesírási szabályzat az egész kézirat újból való átírását tette szükségessé.

2. Az Agenda szerkezete

Mielőtt tovább mennénk, legalább főbb vonalaiban az Agenda szerkezetével kell megismerkednünk. Tartalmi beosztása a következő: Bevezetés. Előkészítő lelkési imádságok (általános otthoni, a sekrestyében prédikáció előtt, istentisztelet után mondandó imádságok). Emlékeztető (az Úr imádsága, kis Glória, Apostoli Hitvallás, Ároni áldás).

I. ISTENTISZTELETEK

1. Délelőtti istentiszteletek. Istentiszteleti rendtartások. Kollekták és textusok. A) Vasárnapiak és ünnepek. B) Különös és alkalmi ünnepek. Általános textus-olvasás előtti kollekták. Záró kollekták.

2. Délutáni istentiszteletek.

3. Hétköznapi reggeli istentiszteletek. 4. Adventi rorate istentiszteletek. 5. Hétköznapi esti istentiszteletek. 6. Böjti esti istentiszteletek. 7. Vasárnapi és ünnepi esti istentiszteletek. 8. Gyermekeistentiszteletek. 9. Imahét. 10. Jeruzsálem pusztulása. 11. Luther 95 tétele. 12. Husz János levelei. 13. Istentisztelet az elhunytak emlékére. 14. Gyászistentisztelet.

II. ISTENTISZTELETI CSELEKVÉNYEK

1. A keresztség kiszolgáltatása. 2. Egyházkelő asszony avatása. 3. Konfirmáció. 4. Az úrvacsora kiszolgáltatása. 5. Egyházi esketési szertartás. 6. Menyasszony avatása. 7. Másvallásúak felvétele az egyházba. 8. Lelkész-szentelés. 9. Iktatási cselekvények. 10. Avatási cselekvények.

III. IMÁDSÁGOK

1. Prédikációk utáni imádságok (minden vasárnapra, ünnepre, különös és alkalmi ünnepre). 2. Imádságok különféle megpróbáltatások idején. 3. Könyörgő imádságok (különféle alkalmakra, pl. konfirmandusokért, tanítás kezdetén, a tanuló

ifjúságért, besorozott újoncokért, stb.). 4. Hálaadó imádságok (pl. imádság felebarátunkért betegségből vagy más megpróbáltatásból való szabadulása alkalmából stb.).

Függelék. Ezen kívül tizenegy számozatlan lapon: liturgikus dallamok.

3. Az Agenda újszerűsége

Az Agenda legszembetűnőbb újsága abban van, hogy a nyomtatott szlovák Agendák történetében ez az első, amely szakított a Králici Biblia és a Transcius-féle énekeskönyv ó-cseh nyelvével s *irodalmi szlovák nyelven* íródott. Az irodalmi szlovák nyelv a századfordulótól kezdve egyre nagyobb teret hódít a szlovák evangélikus egyházban. 1900-ban hangzott el Janoska György püspök ajkáról az első szlovák prédikáció. Ezt a példát a lelkészek egyre növekvő számban követték s ma már alig akad Szlovákiában lelkész, aki a Králici Biblia nyelvén prédikálna. A szlovák nyelv lassacskán az imádságok, itt-ott a kollekták, sőt az egyházi énekek területére is behatolt. Ami az Agenda-irodalmat illeti, már a legrégebb kéziratos Agendákban is találunk sporadikusan szlovákizmusokat és provincializmusokat. Ezeket azonban a sajtó szűrője soha sem bocsátotta keresztül az eddig használt nyomtatott Agendákba. Ezek mindmáig megőrizték a Králici Biblia ó-cseh nyelvét. Kéziratban maradt főkérdéses irodalmi szlovák nyelven írott Agendák (Hlavács Milán mosóczi lelkész, Rázus Márton breznóbányai lelkész és író, valamint Hajdu János eperjesi esperes kéziratos Agenda-töredékei) azonban már az Agenda vonalán is arról tanúskodnak, hogy sokan évtizedekkel ezelőtt is idejétműltnak érezték az ó-cseh nyelv istentiszteleti használatát és azt az irodalmi szlovák nyelvvel igyekeztek felcserélni. Mindezek a körülmények már világosan mutatják a természetes fejlődés irányvonalát az új Agenda felé, mely új láncszemként szükségképpen kapcsolódik az 1952-ben megjelent szlovák Újtestamentum és Zsoltárok, valamint az 1954. évben kiadott szlováknyelvű Kiskáté és Konfirmandus Káté sorához. Megjegyzendő, hogy az új Agenda tekintettel van arra, miszerint a szlovák evangélikus istentiszteletek liturgikus része egyelőre mindmáig a Králici Biblia nyelvén folyik, s így a több sorozatban közölt gazdag kollektá-anyagból egy sorozat ebben is ó-cseh nyelvű maradt.

Újszerű az Agenda *szerkezete* is. Lényegesen eltér az eddig használt Agendától abban, hogy az I. főrészben együvé csoportosít a prédikáció utáni imádságon kívül mindent, amire a lelkésznek az adott vasárnapi vagy ünnepi alkalomra szüksége van. Tehát feltünteti a nap jellegét, introitusokat, 3 kollektát és textusokat ad. A prédikációk utáni imádságokat minden lehető alkalomra ugyancsak újszerűen a III. főrészben közli egy csoportban 59 oldalon. Az úrvacsora és a kereszttség kiszolgáltatását, melyek a régi Agendákban egymástól elkülönítetten kaptak helyet, egy kategóriába csoportosítja. Az Agenda beszédeket egyáltalán nem közöl, ehelyett viszont az eddiginél sokkal bőségesebb imádsággal szolgál. Tartalmi beosztása világos és könnyen áttekinthető.

Ennél is nevezetesebb az Agenda *tartalmi* újdonsága. A Braxatoris-féle Agendából hiányoztak főként az egyházi esztendő ünneptelen fél-évére a prédikáció utáni imádságok. Nem tartalmazott elegendő számú liturgikus imádságot, prédikációk utáni kollektát, gyónó, úrvacsoravétel utáni, délutáni (igehirdetés előtti és utáni, katechizáció előtti és utáni) imádságot. Csaknem teljesen nélkülözte a különös és alkalmi ünnepekre írott kollektákat, a böjti esti istentiszteletre, tanévzárásra vonatkozó anyagot s a konfirmációi ünnepély benne foglalt rendje sem bizonyult kielégítőnek. Az új Agenda mindezeket a hiányokat pótolja, általában alkalmazkodik az új szükségletekhez, változott viszonyokhoz és meg-

szaporodott szolgálati alkalmakhoz (pl. imádság a tavasz és munka ünnepe, béke vasárnapjára, anyák napjára, számadó konvent alkalmára, stb.). A szentségek kiszolgáltatása, valamint az avatási és iktatási cselekvények rendje előtt néhány soros gyakorlati teológiai utasítást találunk. A Függelék az istentisztelet céljának, lényegének és értelmének, a liturgikus színeknek meghatározását, a papi öltözet (a Luther-kabát és a szlovákoknál ezen kívül használatos kázmza vagy alba) leírását, a Kráľci Biblia ó-cseh nyelvének kiejtési szabályait tartalmazza, továbbá egy kimutatást közöl arról, hogy a Gergely-naptár szerint 1953—2000-ig milyen napokra esik húsvét ünnepe.

4. Az Agenda forrásai

A szlovák evangélikus egyház első nyomtatott Agendája a Krman-féle *Ecclesiastica Slavonica* 1734-ben jelent meg. Ez a későbbi szlovák evangélikus Agenda-irodalomra is közvetlen vagy közvetett hatást gyakorolt. Az 1798-ban megjelent kifejezetten racionalisztikus Hamaljar-féle Agenda ugyan hosszú időre paralizálta Krman Agendájának hatásait, — hiszen az 1867. évi Székács—Szeberényi-féle, sőt az 1904. évi Baltik-féle Agenda sem egyebek tulajdonképpen, mint a Hamaljar- Agenda újabb kiadásai — de Braxatoris Agendája elvileg ismét Krman Agendáját veszi alapul. Braxatoris Krmanon kívül Leska János kéziratos agendális anyagából, valamint Tranovszky György és Jakobaei Pál „klasszikus” imádságaiból is vesz át lényegtelen formális változtatásokkal jelentékeny anyagot. Sőt Braxatoris Agendája kontinuitásban marad a Székács—Szeberényi- és Baltik-féle Agendákkal is a tőlük kölcsönzött epistolai, egyesített evangéliumi és epistolai kollektaciklusokon, valamint néhány prédikáció utáni imádságon keresztül.

Az ősi kollekta- és imádsápanyag áramlásának Agendából-Agendába a Petrik-féle Agenda sem vet gátat. Kolleкта — és imádsápanyagának jelentékeny része — a külföldi evangélikus Agendákból, valamint a hazai forrásból merített új anyagtól eltekintve — Braxatoris Agendájától kezdve az Agenda-történet összes közbeeső fázisain keresztül egészen Krmanig, sőt Tranovszkyig a messze múltba bocsátja le gyökereit. A régi anyag persze többé-kevésbé átdolgozottan és a jelen istentiszteleti szükségleteihez alkalmazottan származott át az új Agendába, mely egyöntetű stílusban tartja a különböző forrásból származó imádságokat, megfosztva azokat sok helyütt mutatkozó barokk cikornyáiktól és terjengősségüktől.

E sorok írója a gyakorlati teológiai tudományokban nem szakember. Nem is bírálatot, csupán ismertetést kívánt nyújtani a lelkésztestvérek számára, miután az új szlovák Agenda megjelenése hazai szlovákajkú gyülekezeteinken keresztül bennünket is közelebről érdekel.

Az új Agendának az ige szolgálatában Isten dicsőségére végzett nagyjelentőségű munkájára testvéri szívvel kérjük a Mindenható bőséges áldását.

Dr. Szilády Jenő

HIBAIGAZÍTÁS: Legutóbbi számunk 46. oldalán értelemzavaró sajtóhiba van. „Szemle” rovatunk első címe helyesen így javítandó: „Cseh-szlovák ökumenikus tanács felállítása”. — Ugyancsak javítandó: a 29. oldalon, a kollekta-imádságokra vonatkozó közlés első sorában a „modern” szó „új“-ra.

Kollekta-imádságok

az egyházi esztendő vasárnapjaira és ünnepnapjaira

46. A harmadik vasárnapon húsvét után, Jubilate:

Mindenható, örök Isten! Te világitasz igazságod világosságával azoknak, akik tévelyegnek, hogy visszataláljanak az igazság útjára. Kérünk Téged, adj kegyelmet minden keresztyén hívőnek, hogy megvessék azt, ami neved ellen van, és elfogadják azt, ami annak szolgálatára van. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

47. A negyedik vasárnapon húsvét után, Cantate:

Szerető Ūristenünk, aki híveid szívét betöltöd egyetértéssel, add hogy néped szeresse azt, amit parancsolsz, és kívánja azt, amit ígérsz, hogy szívünk a mulandó világ minden nyugtalanságában ott pihenjen meg, ahol az igazi örömök vannak. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

48. Vagy:

Ūristen, mennyei Atyánk, akit az angyalok kara szüntelenül imád és magasztal, kérünk Téged, küldd el Szentlekedet, hogy megtanítsd minket velük együtt a Te dicsőségedet hirdetni, és elvezessen oda, ahol a mennyei seregekkel együtt szemtől-szembe láthatunk Téged. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

49. Az ötödik vasárnapon húsvét után, Rogate:

Mindenható Ūristen! Te megőrzöd mindazokat, akik Benned bíznak, de kegyelmed nélkül senki sem tehet semmit, nem is ér Előtted semmit. Add nekünk irgalmadat bőségesen, hogy szent sugalmazásodra azt gondoljuk, ami helyén való, s azt erőddel meg is cselekedjük. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

50. Vagy:

Urunk! Kérünk, hallgasd meg kegyelmesen könyörgésünket és add meg hűséges oltalmad segítségét is mindazoknak, akiknek imádkozó szívet és lelkét adtál. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

51. Az Ūr mennybemenetele napján:

Mindenható Ūristenünk! Add meg nekünk, aki hisszük, hogy egyetlen Fiad, a mi Megváltónk ma mennybe ment, hogy mi is lelkileg a mennyben járjunk és lakozzunk Ővele. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

52. *A mennybemenetel utáni vasárnapon, Exaudi:*

Istenünk, dicsőség Királya, aki megdicsőítetted és mennyei országodba vitted egyszülött Fiadat, kérünk Téged, ne hagyj minket vigasztalás nélkül, hanem küldd el Szentlekedet, hogy mellénk álljon minden kísértésben és oda vigyen minket, ahova előre ment a Főnk, Jézus Krisztus, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

53. *A Szentlélek kitöltése napja (Pünkösöd szent napja):*

Úristen, szerető Atyánk! Te világosítottad meg és tanítottad e napon híveid szívét a Szentlélek által. Add, hogy a Szentlélek által nekünk is helyes értelmünk legyen és mindenkor örüljünk vigasztalásának és erejének. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

54. *Pünkösöd hétfőjén:*

Istenünk, aki Szentlekedet adtad apostolaidnak, kérünk, hallgasd meg néped esedezését és tölts be békességgel minden szívet, amelynek hitet ajándékoztál. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

55. *Pünkösöd hetében:*

Mindenható Isten! Kérünk Téged, add Szentlekedet szívünkbe, hogy akaratom szerint vezessen és kormányozzon minket, vigasztaljon minden kísértésben és igazságodhoz tereljen minden tévelygéstől, hogy szilárdan álljunk a hitben, gyarapodjunk a szeretetben és minden jócselekedetben, és egykor tökéletességre jussunk. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

56. *Vagy:*

Mindenható Isten, mennyei Atyánk! Te megígérted, hogy a Szentlélek által új törvényt adsz szívünkbe. Kérünk Téged kegyes jóságodért, töltsd be kegyelmed Lelkével szegény gyermekeidet és vigasztald meg szívünket, hogy örvendezve maradjunk meg igédnél és türelemmel s igazi imádással szolgáljunk Neked mindenkor. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

57. *A Szentháromság ünnepén (Pünkösöd utáni vasárnap):*

Mindenható, örök Isten! Te tanítottál minket arra, hogy igaz hitben tudjuk és valljuk, hogy Te három egyenlő hatalmú és dicsőségű személyben egyetlen örök Isten vagy, és hogy Téged így kell imádnunk. Kérünk Téged, tarts meg minket mindenkor szilárdan ebben a hitben minden ellen, ami minket ebben megingathat. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

58. *Az első vasárnapon Szentháromság ünnepe után:*

Uristenünk, a Benced reménykedők ereje! Fordulj imádságunk felé, és mert mi bűnös haladó emberek Nélküled semmit sem tehetünk, add nekünk kegyelmes segítségedet, hogy megtartsuk parancsolataidat és így tetszésedre legyen akarásunk és cselekvésünk. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

59. *A második vasárnapon Szentháromság ünnepe után:*

Mindenható Isten! Kérünk Téged, add gyülekezetednek Szentlelkedet és isteni bölcseségedet, hogy igéd terjedjen és növekedjék közöttünk, igédet teljes örömmel hirdessük és keresztyén gyülekezeted javuljon általa, hogy minden kísértéstől sértetlenül, áhítatos hittel szolgáljunk Neked és mindvégig megmaradjunk neved vallásában. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

60. *A harmadik vasárnapon Szentháromság ünnepe után:*

Istenünk, a Benced reménykedők oltalmazója, aki nélkül semmi sem erős és szent! Sokasítsd meg rajtunk irgalmadat, hogy irányításod és vezetésed alatt úgy éljünk a múltadó javak között, hogy el ne veszítsük az örökkévalókat. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

61. *A negyedik vasárnapon Szentháromság ünnepe után:*

Uristen, aki láthatatlan javakat készítettél a Téged szeretőknek, öntsd szereteted tüzeit szívünkbe, hogy Téged mindenben és mindennél jobban szeressünk és így elnyerjük ígéreteidet, amelyek sokkal bőségesebbek mindannál, amit mi kérünk és megértünk. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

62. *Az ötödik vasárnapon Szentháromság ünnepe után:*

Uristen, mennyei Atyánk! Kérünk Téged, add nekünk az igazság és a békesség lelkét, hogy egész szívünkkel megismerjük azt, ami tetszik Neked, és csak azt kövessük minden erőnkkel. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

63. *A hatodik vasárnapon Szentháromság ünnepe után:*

Mindenható, örök Isten! Te szentelted meg és kormányozod Szentlelkeddel az egész keresztyénséget. Hallgasd meg imádságunkat és add meg kegyelmesen, hogy az egész keresztyénség minden tagja Neked szolgáljon tiszta hitben, Neked tetsző szentségben és igazságban a Te kegyelmedből. Jézus Krisztusért, a Te Fiadért, a mi Urunkért, és Megváltónkért.

64. A hetedik vasárnapon Szentháromság ünnepe után:

Urunk, mennyei Atyánk! Vedd egészen tulajdonodba testünket és lelkünket, tedd mibennünk naggyá a Te kegyelmedet, hogy ne a mi elgondolásunk, hanem egészen a Te szent akaratod uralkodjék rajtunk. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

65. A nyolcadik vasárnapon Szentháromság ünnepe után:

Úristenünk, akinek bölcsesége sohasem téved abban, amit elrendelsz, alázatosan kérünk Téged, hártsd el tőlünk azt, ami árt nekünk, és add meg azt, ami javunkra van. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

66. A kilencedik vasárnapon Szentháromság ünnepe után:

Urunk! Kérünk Téged, adj nekünk mindenkor kegyelmesen olyan lelket, hogy a helyeset gondoljuk és cselekedjük, és tetszésed szerint járjunk, mert Nélküled nem is élhetünk. Jézus Krisztus Urunk, a Te Fiad által, aki Veled és a Szentlélekkel valóságos Istenként él és uralkodik örökkön örökké.

67. A tizedik vasárnapon Szentháromság ünnepe után:

Örök Király, Urak Ura! Te hívtál el minket evangéliumod által, hogy a Te néped és ígéreteid örökösei legyünk. Kérünk Téged, vezess el minket üdvözítő és kegyelmes akaratod ismeretére, hogy megértsük azt, ami békességünkre van. Mert Te az Atyával és a Szentlélekkel valóságos Istenként élsz és uralkodol örökkön örökké.

HÁROM „PSZEUDOEPIGRÁF” ÉNEKÜNK

Ki emlékszik még a Thaly Kálmán által közzétett kuruc vitézi énekek körüli irodalmi háborúra?

Szebbnél szebb versek, ódon levegőt lehelők, Rákóczy, Bercsényi korát idézők, — de vajon valódiak-e? A forrásként megadott levéltári lelohelyen egyet sem találtak belőlük. Így hát rajt maradt Thaly Kálmánon, a kuruckor nagy szerelmésén és történetíróján, hogy az ő hamisítványai. A kérdés mintha még ma sem lenne végleg eldöntve. De a versek, — akár igazán kuruckoriak, akár pszeudoepigráfok, — igen-igen szépek.

Egyházi énekeskönyveinkben is van néhány ilyenféle ének.

Elsőnek említem a „*Térj magadhoz drága Sion*”-t. Erről évtizedeken keresztül elhitte a világ, hogy a magyar gályarabok éneke. Egész széleskörű tudományos nyomozás indult idővel ősi forrása felkutatására. Tudós sárospataki professzorok cikkeztek irodalomtörténeti szaklapokban, közben pedig a szerző, helyesebben fordító, nagyokat hallgatott (és bizonyára mosolygott) mezőberényi parókiáján.

Jeszzenszky Károly volt a tettes, aki szlovákból (Tranoscius 450) fordított egy nem is nagyon nevezetes német éneket (Pauli Joachim: Zion gib dich nur zufrieden), s fordításának nagyobb sikere lett, mint a szlo-

vák közvetítőnek, vagy a német eredetinek. Sodró hatását a nehéz egyházi multunkhoz jól illő masszív tartalmán kívül annak köszönhetette, hogy a fordító neve helyett ez állott alatta: „*Magyar gályarabok éneke.*” — Ez 1885-ben történt s a sújtásos Rákóczi-romantikába bódult, igazi régi kincseinktől teljesen elidegenedett kor kapva kapott a „leleten” és kritikátlanul elfogadta. Még az 1922-ben megjelent református énekeskönyv is mint gályarabok énekét közli, pedig már Kovács Sándor nevezetes „Kis Énekeskönyvében” (Pozsony 1901, 1907, és 1912) meg van nevezve mind a szlovák forrás, mind a fordító; és 1911-es Dunántúli Énekeskönyvünk énekszerző-névsorában is meg találjuk Jeszenszky Károly nevét, mint a 262-es ének fordítóját.

Evangélikus énekeskönyveink tehát nem estek bele, ez esetben legalább, a „pszeudoepigráfia” hibájába, ami azonban korántsem mondható régebbi hitoktatásunkról ez énekekkel kapcsolatban.

Maradandó fonákja az ügynek, hogy e németből szlovákra, szlovákból pedig magyarra fordított ének továbbfordított finnre, és a jelenlegi hivatalos énekeskönyvben ékeskedik, mint „magyar” ének (Nuotti Virsikirja 168. sz.).

A másik ének, amely címünk alá kívánkozik, kevésbé ismert, de éppen útban van készülő énekeskönyvünk függelékébe.

Kovács Sándor Kis Énekeskönyvében jelent meg 92. számmal:

1. Jövel édes Üdvözítőm! Légy halálomban segítőm, Miód Isten fog itélni, Tőlem szoros számot kérni.	Segélj utolsó harcomban Az én halálos ágyamban.
2. Az én teljes életemről, Minden cselekedetemről, Minden bűnös beszédemről, Minden titkos vétkeimről.	5. Végső szód legyen biztatóm, Szólástól ha megfosztatom: Te magad kiálts én bennem: Én Istenem! én Istenem!
3. Állj mellém, édes kezesem, Hogy kárhozatba ne essem. Kínod enyhítse kínomat, Boldogítsa haláloamat.	6. E világból légy vezérem, Míglen céloamat elérem, Miód fejemet lehaítom, Légy mennyekbe utam, ajtóm!
4. Jézus a te szent véredért Es véres verítékedért	7. Kezedbe végyed Ielkemet, Mint Iatort biztass engemet: Ma lésszes paradicsomban, Vélem az én országomban!

Alatta ez olvasható: *Új Zengedező Mennyei Kar 1743.*

Át meg át kutattam jó öreg Zengedezőnket, amelynek szerelmese vagyok s amelyet minden eddig megjelent magyarnyelvű énekeskönyv legkülönbjének tartok, — de ezt az éneket nem találtam meg benne. Azaz hogy két sorát mégis megleltem:

Végső szód legyen biztatóm,
Mikor erőmtől fosztatom

(v. ö. 5. v.) található az Új Zengedező 571. énekének 9. versszakában. Ez pedig az O Jesu Christ, meins Lebens Licht fordításából való. — Lehet, hogy szerencsésebb bogarászó még talál egy-két hasonló töredéket. Nekem nem sikerült.

De akkor hát vajon ki ennek az éneknek szerzője? — A feleletet az olvasóra bízom.

A harmadik ének ügye a legérdekesebb. Dunántúli énekeskönyvünknek egyik legszebb és legkedveltebb magyar eredetű darabjáról van szó:

414: *Jövel Jézus, Ielkem hő szerelme.*

Mindannyian jól ismerjük.

A keresztyén ember hitéletének mélységeit tárja fel, szöges ellentétben szektás perfekcionizmussal, a lutheri naponkénti megtérés szükségét

érezzük teológiai háttérében, szemben az egyszer átélendő és elveszítethetlen újonnszületés élményhajszolásával.

Hitem pedig mint a változó hold... A kövér évekre a soványak..., milyen mélységes tapasztalata mindannyiunknak, akik őszintén merjük felmérni hitbeli életünket, anélkül, hogy önmagunk és mások lelki hőmérőzgetésének szenvelgését gyakorolnánk...

Sokakat tudok, akiknek ez a legkedvesebb énekük. Nekem is az, Szkárosi Horváth András hatalmas éneke, a *Semmit ne bánkódjál* mellett. (Persze csak eredeti szövege szerint.)

Nos, e 414-es drága énekünk alatt ez olvasható: *Szónyi Benjámin hódmezővásárhelyi lelkész (1711—1794).*

Szónyi Benjámin református lelkész, esperes és költő volt. Mégpedig jóval nagyobb költő, mint ahogy azt az egyházi irodalomtörténet számon tartja. *Szentek Hegedűje* című, 1762 és 1830 között mintegy húsz kiadásban egyre bővülő tartalommal megjelenő énekgyűjteménye sok feledésbe ment gyöngyszemet rejt magában.

Kerestem is benne, meg néhány egyéb, jelentéktlenebb könyvecskéjében sokáig és elszántan a mi szép 414-es énekünket — és nem találtam. És nem fogja más sem megtalálni. Mert megkerült a forrás, a magyar keresztyén lírának egy egészen modern, expresszionista benyomást keltő remeke:

A hitnek nemes harcáról

Nóta: Magamban elvégezém és mondám.
(39. zsoltár)

1. Oh hol van már, akit lelkem szeret?
Ha érzem véle kenyeret? (Luk 14, 15)
Ha terít asztalt a mennyországban?
Mert éh vagyok e világban.
Hol a Király? Hadd lássam meg magát;
Régen látom már csillagát.

2. Mikor telnek bé e kéremések?
Mert megúnt helyem a Mések.
Aki Kédárral egy sátorban él,
(120. zsolt.)
Azt érdeklí sok kemény szél.
Egy ügyem van a futó szarvassal,
Ostromolnak tűzzel, vassal.

3. Utas vagyok, sok tövis ez útbán,
E pusztán nincs víz a kútban.
Sokszor szűken van a vígasztalás,
Sokszor rémít a meghalás.
Még sokszor, ha Jegyesem keresem:
(Én, 5, 7)
A verők kezébe esem.

4. Mint a hold: mihelyt telik, fogy mindjárt.
Hitem sok ízben már így járt.
Egyszer mennybe hat, másszor meglappad.
Amennyit nő, annyit apad,
Hét kövér időt követ hét sovány.
Mint élő, annyit halovány.

5. Néha nem telhetik tőlem sok tiszt,
Néha csak egy marok a liszt.
(I. Kir. 17)
Szedett a szőlő, fogytán az olaj.
(Mik. 7)
Melyért szívem áll a sok jai.
Amit kezdtem, végbe nem vihetem,
Akarnám, de nem tehetem.

6. Mások mint futnak! Én elmaradok.
Térésemben megakadok.
Mond a test: erre kinek mi gondja?
Nem késő még, gyakran mondja:
Mond: e nagy útnak nem is erede,
Meg nem járom, mert merede.

7. Gyötrelmim felől tanu sok rejtek;
Keserves könnyeket ejtek.
Egy erős bajnok ver torkon, arcon,
Ugyan vagyok véle harcon:
Szívemre száll mindenről nagy kétség,
Megvallom, nincs ebben vétség.

8. Ez engem szörnyű haddal ostromol;
Hol Istenem, így káromol,
Tűzes nyilakat lelkembe akaszt,
Mint Jóbót majd nagyra fakaszt.
Híszek Uram! Hitelenségem
Vedd el, óh én idvességem!

9. Fújd fel e füstölgő gyertyabelet,
Fuvalj reám déli szelet.
Szállítsd lelkemre leked harmatját,
Indítsd meg kertem illatját.
Jőjj meg, galambom, hadd szóljak
véled: (Én, 5, 2)
Ez hűnt liliom megéled.

10. Mint szarvas vízre, lelkem hozzád
vágy,
Szerelmed nyugodni nem hágy;
Ne ülj hát mégis ott az árnyékon
Nyúlj ki csak egy hasadékán,
(Én, 5, 4)
Csak vijjhegyyel érv hozzámu: ezentűl
Megmenekszem ez ösztöntűl.

11. Szent sebeidbe hadd, én is nyúljak,
Hozzád jobban hadd zörögök!
Hadd illessem csak ruhád szélét,
Mindjárt felejték e félet,

Igy lész, hogy többé lelkem nem
Hly sarot nem kér a pokol.

Elment Jegyese, magam maradá;
Útban érem, megragadám:
Itt vagy, Szerelmem !Többé el ne
válj,

12. Ellankadtam már, még meddig
futok?
Úgy tetszik, jó helyre jutok.

Vélem e faluban meghálj.

(Lk. 24, 28-29)

Gyönyörű költemény. A keresztyén önismeretnek és egy sajátos menyasszonymisztikának páratlan megnyilatkozása. Csodálom, hogy antológiáink szerkesztői még nem figyeltek fel rá. Persze egyházi éneknek nem elég tömör és túlságosan misztikus. De hogy ez az alapja a mi 414-es énekünknek, az kétségtelen.

De akkor felvetődik a kérdés: ki hát a *Jövel Jézus, lelkem hő szerelme* szerzője?

Semmi kétségem, hogy kedves volt professzorunk, a dunántúli énekeskönyv szerkesztőbizottságának lelke, az *Erős vár a mi Istenünk* névtelen fordítója: Payr Sándor.

Közismert szerénységében legszebb és legmélyebb énekét annak neve alá rejtette, aki megihlette. A 12 hosszú versszakot 7 rövidre összefogta, a legmegkapóbb képeket kiválogatta és remekül együvé fűzte, az Énekek énekének vonatkozásait úgyszólván teljesen mellőzte és különös kongenialitással remekművet alkotott.

Ugyan kinek a neve alatt fogjuk ezt az éneket énekeskönyvünk legközelebbi kiadásában viszontlátni?

Vajon mi volt e pseudoepigráfiák indítóoka?

A *Térj magadhoz drága Sion* első közlésekor talán csak a hatást nem is sejtő, korigényt kielégítő romantika. Hiszen az ének e formájában valóban szemléletes kifejezője az Egyház küzdelmének e világban és az üldözések korára visszaemlékező utókor érzelmeinek. Ahhoz ugyan jó adag naivítás és a régebbi magyar nyelvben való jártasságnak hiánya kellett, hogy a stílus anakronizmusa olyan sokára kezdett csak feltűnni. Amikor pedig a nagy nyomozás megindult, a fordító hallgatásában talán már humora is érvényesült.

A *Jövel édes Üdvözítőm* esetében alighanem csak a történész költőnek és műfordítónak a régi magyar nyelv patinás szépségén elgyönyörködő kísérletéről van szó: tud-e modern ember régi hangon is erőteljesen szólni (A liturgia minden nyelven és minden egyházban ősi nyelvezetet szeret használni, és jól teszi, ha tudatosan kerül modernséget!)

Legtisztább a képlet a harmadik esetben: Szerénység és tisztelet az elfeledett nagy ihlető iránt.

Végül még egy kérdés: miért íródott e kis cikk?

Egyrészt, hogy az igazság feltárassék és köztudatba kerüljön. Másrészt, hogy felhívja a figyelmet a himnológiával való foglalkozás sokszor izgalmas szépségeire.

Az Egyház lelke tükröződik énekeiben, még a most tárgyalt különlegeseben is. Sok teológiát tanulhatunk belőlük, mind pozitív mind negatív értelemben. Pásztori szolgálatunk is nem kis hasznát látná.

Bárcsak többen ápolnák e diszciplinát!

Dr. Schulek Tibor

Könyvkereskedéseinkben vásárolható német könyvek

Az elmúlt év folyamán nagy számban érkeztek figyelemreméltó németnyelvű könyvek a Német Demokratikus Köztársaságból hazánkba. A szép kiállítású könyvek viszonylag olcsó áron nagyobb könyvkereskedéseinkben beszerezhetők. Az alább néhány olyan könyvre hívjuk fel a figyelmet, mely a lelkészek közvetlenebb érdeklődésére tarthat számot. Valamennyi Sajtóosztályunk könyvtárában is megtalálható és megtekinthető.

Walter Karl Zülch: Grünewald. Seemann Verlag, Leipzig, 1952. Ára: 76,50 Ft. — Talán egy képzőművésznek sem volt olyan hatása az újabbkori teológiai gondolkozásra, mint Grünewaldnak és igehirdetéseiben, előadásokban sem utaltak oly gyakran egyetlenegy festményre sem, mint az ő híres isenheimi oltárképére. Természetesen ezt sem ismerik teljes egészében sokan, és még kevésbé ismerik Mathias mester nagyon csekélyszámú ránkmaradt egy-egy alkotását. Ez a kiváló minőségű papíron, teljes vászonkötésben megjelentetett könyv 9 színes táblájával és 37 fényképfelvétel közlésével, valamint Zülch bevezető tanulmányával összefoglalja számunkra azt, amit Grünewald műveiből ma ismerünk és amit a kutatás eddig életéről, munkásságáról felderített és megállapított. Olyan könyv, amelynek lapjait többször, hosszan elidőzve tudja nézegetni az ember. A képek tiszta realizmusa, kifejező ereje, teológiai gazdagsága közel áll a mai emberhez, szinte megszólítja. Értékes, szép ajándék. Evangélikus lelkész könyvtárába való munka.

Theodor Jänicke: Pieter Breugel — Weisheit und Torheit: die verborgene Botschaft im Werk des Meisters. Evangelischer Verlags-

anstalt, Berlin, 1952. Ára: 27,40 Ft. — Mostanában fedezték fel újra ennek a reformációkorabeli nagy holland festőművésznek modernségét. Egyik pompás képe: Keresztelő János prédikációja — a budapesti Szépművészeti Múzeumban látható. Ez az oktáv alakú, teljes vászonkötéses könyv Jänicke válogatásában hat színes és ötvenhét fényképmásolat közlésével mutatja be az idősebb Breugel legkiválóbb festményeit. Vannak, akik „a moralizáló tendenciát” értékelik Breugel művészetében (pl. Hamann: *Kunstgeschichte*), mások viszont vaskos népiességét, földhöz ragadt realizmusát. Jänicke figyelemreméltó tanulmánya kimutatja, hogy Breugel egész művészetét — azt ahogyan az Istent, az embert és a világot látja — az ige határozza meg. Eddigi kutatói nem vették eléggé figyelembe, hogy Breugel mennyire vezetí művészi munkájában alapos és elmélyült bibliaismerete. Művészetének megértéséhez I. Kor. 1, 20—21-ben találja meg a kulcsot. „Hol a bölcs? hol az írástudó? hol e világnak vitázója? — Nemde nem bolondsággá tette-e Isten e világnak bölcsességét? Mert minekutána Isten bölcsességében nem ismerte meg a világ a bölcsesség által az Istent, tetszék az Istennek, hogy az igehirdetés bolondsága által tartsa meg a hívőket.” Tanulmányához ezt az igét választotta mottóul Jänicke: A képek katechetikai munkában is jól használhatók, Jänicke tanulmánya pedig teológiaiilag megtermékenyítő olvasmány.

Kurt Schuder: Rembrandt und das grosse Geheimnis Gottes. Koehler — Amelang, Leipzig, 1952. II. kiadás, Ára: 20,90 Ft. — Az Irodalmi Újság múlt év karácsonyi száma Barabás Tibor tollából „Éjjeli őrjárat” címen költői feldolgozásban teszi közzé Rembrandt utolsó napjainak és halálának történe-

tét. Ilyenféleképpen dolgozza fel Schuder könyve Rembrandt egész életét és művészetét. Ez a könyv, tehát nem képeskönyv, mindössze tizenhét képet közöl szemléltetésül. De életrajzi regény és esztétikai elemzés sem, hanem a kettő között álló valami. Rembrandt életét képeiben tükrözteti, művészi munkáját életének összefüggésében mutatja be színes költői feldolgozásban. Rembrandt képeinek és életének hiteles adatait pontosan közli és magát ezekhez tartva igyekszik Rembrandt életének költői megfigyélésével egész életművét és művészetét értelmezni. A nagy holland művészen — aki egy molnárnak a fia volt és az amsterdami patriciusokkal végzetes ellentétbe került és életét a szegényegyedben, az amsterdami gettóban fejezte be —, a minden rossz értelemben vett dogmatizmustól mentes keresztyén-ség megtestesítőjét látja, azt az embert akit éppen keresztyénsége tett szabaddá arra, hogy a reális világot és az abban adódó feladatokat komolyan vegye, hogy ne váljék absztrakttá, hanem találja meg a kapcsolatot az emberekkel és a társadalmi valósággal. A könyv irodalmi igényeket is kielégítve tárgyias ismeretre segíti olvasóját.

Lucas Cranach der ältere. Der Künstler und seine Zeit. A Német Művészeti Akadémia kiadványa. Henschelverlag, Berlin, 1953. — Cranach Lukács halálának 400 éves évfordulója alkalmából jelent meg ez a reprezentatív kiállítású album. Szerkesztője Dr. J. Jahn professzor, a német Lucas Cranach bizottság elnöke. 150 műnyomat és négy színes kép mutatja be a lutheri reformáció nagy festőjének, Dürer Albert kortársának festményeit, oltárképeit, Lutherről és a reformáció kora sok ismert alakjáról készült portréit, fametszeteit rézkarcait. A képek közé iktatott tanulmányok tudományos alapos-sággal, de a közérthetőség szándékával a reformáció korabeli társadalmi kérdések összefüggésében igyekeznek a nagy wittenbergi polgármester-festőművész életét és

munkásságát ismertetni. Az eddigi Cranach-kutatás eredményeit és a Cranach-bibliográfiát összefoglaló publikáció a könyv tudományos értékét emeli.

Albert Schweitzer: J. S. Bach. Breitkopf-Härtel, Leipzig, 1953. — 54—63. ezer Ára: 61.50 Ft. — Az éppen most 80. életévét betöltő Schweitzer Albertnek ezt a hatalmas majdnem 800 oldalas művét, amellyel döntő módon segítette elő a Tamás-templom karnagyának új megértését, néhány sorban ismertetni merészség lenne. Elégedjünk meg annak megállapításával, hogy ismét kapható és a mi könyvkereskedéseinkben is beszerezhető.

Werner Neumann: Auf den Lebenswegen Johann Sebastian Bachs. — Verlag der Nation, 1953. Ára: 86.10 Ft. — Ez a 319 oldalas, finom kréta papírra nyomtatott vászonkötetű album gondosan összeállított képeskönyv. A nagy zeneszerző és művész kéziratairól, partitúra kézírásairól készült fényképek mellett számtalan képet közöl magáról Bachról, családjá tagjairól tanítványairól, munkatársairól, ellenségeiről és barátairól, azokról a vidékekről, városokról, házakról, ahol járt és élt, a templomokról, amelyekben orgonált és a Bach-organakrón. Szakértők számára tanulságos szemléltető eszköz, az ifjúság számára Bach személye és munkássága iránt érdeklődést, szeretetet ébresztő és fokozó gyönyörködtető látványosság Neumann könyve.

A németországi Egyesült Evangélikus Egyház második egyetemes zsinata

1955. áprilisában Weimarban tartja a Németországi Egyesült Evangélikus Egyház (Vereingte Evangelisch Lutherische Kirche Deutschlands — VELKD) második egyetemes zsinatát. Az első egyetemes zsinat 1949-ben a lipcsei ülésszakkal kezdődött és 1954-ben a Braunschweigben tartott üléssel végződött.

A Németországi Egyesült Evangélikus Egyház eredete a hitlerista idők egyházi harcaira nyúlik visz-

sza éppúgy, mint a Németországi Evangéliumi Egyház szervezete is. Az egyházi harcok idején az atyák hitvallására való figyelés segítette hitvalló magatartásra az egyházat. A Németországi Evangéliumi Egyház (EKD) különböző protestáns (evangélikus és református) hitvallásos egyházak szövetsége. A Németországi Egyesült Evangélikus Egyház viszont a lutheránus hitvallásokon alapuló egyház szervezete.

A Lipszében 1949-ben tartott első ülészakon főleg az egységes egyházi énekeskönyv kérdésével foglalkoztak. Az énekeskönyvet azóta a VELKD keretébe tartozó valamennyi tartományi egyház elfogadta és a maga sajátos anyagával kiegészítette. Ez az egyházi énekeskönyv (EKG) elsősorban a reformáció korabeli hitvallásos énekanyag érvényesítésére törekszik. Az 1954-ben Braunschweigban tartott ülés elfogadta az új ágendának első kötetét, amely a gyülekezeti istentisztelet rendjére vonatkozóan intézkedik. A közben tartott ülészakok behatóan foglalkoztak az egyház igehirdetésének, lelkipásztori és missziói munkájának, valamint diakóniai szolgálatának kérdéseivel. A tárgyalások eredményét „Rendtartás“-ban foglalták össze. A zsinat ülészakjai részletkérdésekkel is foglalkoztak, ilyen volt például a Bultmann professzor által felvetett kérdés az újszövetség mitikus képeinek értelmezése tekintetében, valamint Luther Kis Kátéja egységes szövegének a megállapítása. Mindezekben a munkákban a zsinat teológus és laikus tagjai testvéri egyetértésben vettek részt.

A Weimarba egybehívandó második egyetemes zsinat főleg az igehirdetés kérdésével foglalkozni. Tárgyalás alá veszik a püspökök értekezletének 1952. áprilisában az egyház politikai felelőssége kérdésében kiadott nyilatkozatát is. Ez a nyilatkozat többek között a következőket mondja: „Nagyon nagy jelentőségű egy nép életében az, hogy benne Jézus Krisztusnak a gyülekezete Isten dicsérésére és imádatára összesereglik... Az egy-

ház nyomatékkal hívja fel az egyes keresztyéneket arra, hogy a közéletben teljesítsék szolgálatukat“.

Hírek az északi egyházakból

1955. elején a Sigtuna-i északi ökuménikus intézet külön sajtószolgálatot jelentetett meg Dánia, Finnország, Izland, Norvégia és Svédország egyházai híreinek közlésére. Az első megjelent kiadványból a következő hírek emelkednek ki:

1. Dánia.

Az egyház sokat foglalkozik a televízió alkalmazásának kérdéseivel.

2. Finnország.

A közeljövőben Helsinkiben a teológiai fakultás megnyitja ökuménikus intézetét, amelynek keretében a teológiai hallgatók és lelkészek ökuménikus kérdésekben képezhetik magukat tovább.

4. Norvégia.

A norvég bibliatársulat az újévben új fordításban jelentette meg az Apostolok Cselekedeteiről írott könyvet. Rövidesen a teljes újszövetség új fordításban való megjelentetésére kerül sor. A most használatos fordítás az 1904-es évből való. Ugyancsak tervbe vették, hogy a jelenleg használatos két gyülekezeti énekeskönyv helyett újat jelentetnek meg.

5. Svédország.

Az anglikán egyház és a svéd evangélikus egyház közötti úrvacsorai közösséget véglegesen megállapították. — Három évvel ezelőtt törvényt hoztak, amely felfüggesztette a svéd államegyházhoz való tartozás kötelezettségét. Az új törvény következtében bárki szabadon kiválhatott a svéd evangélikus egyházból. Meglepő azonban, hogy ez igen kis mértékben történt viszonylag. Uppsala körzetében 530 ezer lélek közül 1377-en, Stockholmban egy százezer lelket számláló gyülekezetből mindössze négyszázan váltak ki. Sokan gondoltak arra, hogy különösen a szabadegyházak tagjai fognak nagy számmal kilépni az egyházból.

Benczúr László

Vezető és előadó: *Dr. Ferdinánd István teol. akad. tanár
és Virág Jenő teol. akad. könyvtáros*

Ötvened vasárnap: Zsolt. 12.

EGZEGETIKAI ELŐTERJESZTÉS (Ferdinánd István)

„Sömáni“ az első versben azt is jelenti, hogy ez a zsoltár egy gyűjteményből való és annak a nyolcadik darabja. De lehetséges, hogy a nyolcadik hangneme van írva, s ez akkor azt jelenti, hogy basszus, tehát férfiak énekelték.

A 6. vers kizökkent az összefüggésből. Az egész zsoltárban a hiú beszédekről van szó. A 6. versben az egészen más képzet nyomul be. Az exegéták szerint ez valahonnan vett idézet és nem illik be az összefüggésbe. Ha tehát a 6. verset kikapcsoljuk a zsoltárból, akkor az egyöntetű. A hasadt nyelvűség, a két lelkűség, ami gyötri, kínozza a zsoltár íróját. Ezzel szemben rámutat arra, hogy az Úr beszédei tiszták. A hízelkedők beszédével kapcsolatban azzal vigasztalódik, hogy az Úr felkel ítéletre. Az Úr büntetése nem késik. Másrészt az igazakat az Úr elválasztja ettől a gonosz nemzetségtől. Úgy látszik, nemcsak ma, hanem mindig is megvolt az a szomorú állapota az embernek, hogy valami kettőség van az ember lelke és beszéde közt. Ez a bűnnek egyik megnyilatkozása. Sokszor nem azt mondjuk, amit gondolunk, hanem éppen az ellenkezőjét. Sokszor azért beszélünk, hogy gondolatainkat elleplezzük. Sokszor kevesebbet mondunk, mint gondolunk. Ez a bűnnek a megnyilatkozása az emberben. Kínoz bennünket ez a két nyelvűség, ha másban látjuk, és ha magunkban vesszük észre. Vigasztalásunkra nem elegendő, amit a zsoltár mond. Itt akarom az Újtestamentumba helyezni a zsoltár mondanivalóját. Kevésnek találjuk, hogy az Úr felkel ítéletre és kivágja a hízelgő beszédet mondó ajkakat. Nekünk nagyobb vigasztalásunk van ennél. Ő nemcsak megítéli a hiú beszédet, hanem ő meg is tisztítja, meg is újítja, aki arra vágyik az újjászületésben. Tehát nekünk vágyódnunk is kell rá, törekednünk kell érte.

A 7. vers szerint csak az Úr beszédei tiszták, a mieink csak többé kevésbé azok. Az ő beszédei tiszták, mint hétszer megtisztított ezüst. Itt a hiveinknek nem árt megmondani, hogy az egész reformáció azért született meg, hogy tiszta legyen az igehirdetésünk. Hiveink talán nem is tudják, hogy a lelkészek mennyi tusakodást folytatnak ezért. Nálunk az igének a tisztán és igazán való hirdetése az egyetlen létjogosultsága az egyháznak.

HOZZÁSZÓLÁSOK

KOREN EMIL: A nyelvünk is kifejezi a bűnösségünket. Nem vagyunk urai szavunknak, csak töredékesen tudjuk kifejezni magunkat. A zsoltárnak az az üzenete, hogy ezt az átkot meg tudja törni a kijelentés és rendet tud teremteni.

GRÜNVALSZKY KÁROLY: Prédikáció szempontjából akarom végiggondolni a dolgokat. Azt hiszem érezzük mindnyájan, hogy az ember nem egy körülbástyázott védett területen él. Tehát az, amit a zsoltáríró kiált a második versben, az megtapasztalható ma is. De egészen akuttá akkor lesz, amikor tapasztaljuk a Sátánnak a gyülekezetbe való betörését. Amíg rajtunk kívül folyik ez, addig nem vesszük észre annyira, de

ha már bejut a gyülekezetbe, akkor észre kell venni. Itt olyan helyzet-ről van szó, amikor a gonoszság hatalma betört a gyülekezetbe is.

Én a nyelvbéli gonoszszágot csak egy, de súlyos hibának látom. Azt hisszük, hogy a beszéddel mindenkit meg lehet szédíteni. Erről úgy is lehetne beszélni, mint papi bűnről. De nemcsak a papok bűne ez. Ma szerte a világon sokkal több az írni, olvasni tudó és a beszélőképes ember, mint régen. Így jóval nagyobb a nyelv bűnének a veszélye. De nézzünk a beszéd mögé is, mert a kétnyelvűség mögött kettős szív és belső kettőség van. Amikor az ember ide is és oda is húz, elveszti a talajt a lába alól. Többé nem tudja, hogy hogyan gondolkodjék. Sokan vannak ilyenek. Ez is a gonoszság jele.

Ki lehetne Úr felettünk? Ez a kérdés annak a jele, hogy az ember úgy érzi, hogy körülötte forog a világ. Ez nemcsak a nyelvében jut kifejezésre, hanem tényleg azt is hiszi, hogy ő a legnagyobb ezen a földön. Ez is kísértése a modern embernek. Iszonyú példa reá a második világháború és annak démonikus figurája Hitler.

Ismét egy másik vonása a gonoszszágnak, hogy az ember jogosnak érzi magát mások kizsákmányolására és elnyomására.

Mit mond milderre ez az ige? Az egész zsolnárból világos, hogy Isten küzd a gonoszszágnak ilyen elhatalmasodása ellen. Igéje az a kard, amellyel hadakozik, mellyel a hazug beszédre és a hazug életről, a két-kulacsosságról és az elnyomásról lerántja a leplet. Itt van a mi papi felelősségünk, hogy a prédikációnk ezt feltáró beszéd legyen és az Isten hatalmát megmutató és a Krisztusban segítséget nyújtó beszéd. Mi nem egyszerű kultikus gyakorlatra jövünk össze, hanem Isten ígéjének ilyen meghallgatására, hogy megkapjuk azt az erősítést, hogy nemcsak a gonosz hatalma és kísértése alatt, hanem Isten hatalma alatt is élünk.

VÁZLAT

(Grünvalszky Károly) Téma: Szabadíts meg engem Uram!

1. Gonoszszágtól: a) Nyelv bűneitől, b) hazugságtól, nyelvünk hatalmában való bizakodástól, c) kétkulacsosságtól, kettős szívűségtől, d) szegények elnyomásától, kizsákmányolástól.

2. Te szabadíthatsz meg egyedül. (Nem az egyház, nem mi kegyesek rendelkezünk a szabadító erővel, hanem egyedül az Isten a szabadító.)

3. Szabadíts meg Uram a Te tiszta igéd által.

Böjt 1. vasárnapja : Zak. 3, 1—7.

EGZEGETIKAI ELŐTERJESZTÉS (Virág Jenő)

Cyrus perzsa király 536-ban megparancsolta a fogságban lévő zsidóknak, hogy térjenek haza és építsék fel a jeruzsálemi templomot, mert számára Jeruzsálem fontos erődítmény volt az erős egyiptomiakkal szemben. A hazatérők egyik vezére Zorobábel volt, Jekonja király unokája, a másik pedig Jósua főpap. Zorobábelt Cyrus helytartóvá nevezte ki, az elfoglalandó terület fölél, elrendelte a templomépítés részleteit, vállalta az építés költségeit, s elbocsátotta a zsidókat. A kezdet nyomorúságos volt. A hazatérő, mintegy 50 000 ember főleg Jeruzsálemben és környékén telepedett meg. 535-ben mutatták be az első áldozatot, a szabadban felállított oltáron. Ezután előkészítették a templomépítést. A nagy kedvel megkezdett építés azonban hamarosan megakadt. Az országban levő pogányok igyekeztek az új betolakodók munkáját nehezíteni. Az országban visszamaradott zsidók már 50 éve használták a fogságba hurcoltak földjeit és most nem akarták azokat visszaadni. A szomszédságban laktak a samáriaiak, akik keveredtek a pogány telepésekkel. Mindezekkel szemben arisztokratikus göggel különítették el magukat a visszavándor-

lók. Ezért a samaritanusok a perzsa állami tisztviselőket felingerelték a jeruzsálemiek ellen. Ezért Cyrus fia és utódja *Kambizes* megtiltotta a jeruzsálemi templom továbbépítését. Az egységes, erős vezetés lassanként megszűnt Judeában, a közösség iránti lelkesedés elmúlt, mindenki a maga hasznát nézte, a gazdagok palotákat emeltek, míg a nép nyomorgott. Zorobábel és Jósua semmit sem tudtak tenni. Ekkor Isten két prófétát adott nekik, *Aggeust*, és *Zakariást*. Aggeus 520 végén kezdett prófétálni. Szemükre vetette, hogy az előkelők palotákban laknak, viszont Isten házának építéséről teljesen elfeledkeznek. Hamarosan újra kezdték a templomépítést, mely 15 éve félbemaradt. Zakariásnak Aggeus biztonyságtételét kellett folytatnia. Az igénytelen jelen és a csodás ígéretyű jövő közötti ellentétet kellett Zakariásnak áthidalni. 519 februárjában Zakariásnak 8 különös éjszakai látomása volt. A negyedikben Jósuáról van szó, az akkori főpapról, aki bűneitől megtisztul és hivatalába beiktatást nyer. Ez által az összeköttetés Jahve és a gyülekezet között ismét helyre áll.

1. v. Jósua az Úr angyala előtt áll, jobbra tőle a Sátán, hogy vádolja őt. A Sátán azt reméli hogy egy csapásra megsemmisítheti a választott nép egész jövőjét, vádolván a főpapot ugyanarra, hogy azt Istennek el kelljen vetnie. A főpap bűnei tudatában megtörtén áll. De az Úr angyala szót emel mellette, nem azért, mintha ő bűntelen lenne, hanem azért, mert Isten az ő népét dicsőségre hívta el és azért, mert különös terve van vele.

2. v. Az Úr angyala mondja, hogy annyira dorgáljon meg téged az Isten, hogy el kelljen hallgatnod. Az Úr hozzá feltekintő szolgáját fedezi, meghallgatja, mielőtt még szóhoz jutott volna.

Isten Jeruzsálemet kiválasztotta: Isten arra hívott el minket, hogy övéi legyünk. Jól lehet előre tudta minden gyengeségünket, engedetlenségünket, csüggedésünket. Amíg bűnbánattal és bocsánat utáni vággyal állunk előtte, hivatkozhatunk erre az elhívásra.

Tűzből kimentett üszök: Isten már megigazított minket és nagy vétkekből tisztított ki.

3—4. v. Jósua piszkos ruhában áll az angyalok előtt. Fontos lenne tudni, mi volt a vád Jósua ellen és ki emelte? Találgatásokra vagyunk utalva. Vádolhatták őt az otthon maradt zsidók azzal, hogy a pogányok földjéről hazajött ember nem kultuszképes. Ezzel szemben az angyal megvédi Jósuát, amikor kijelenti, hogy hasonló a tűzből kiragadott üszökhöz. Valóban közel volt ahhoz, hogy kultuszképességét elveszítse, de az Úr még idejében hazavezette. Ezért kell a büntelenítés. Az ellenkezője is gondolható. A Babilonból hazatértek vádolhatták azzal, hogy a Palesztinában visszamaradtak szükség szentélyében végezte hivatását, melyet Aggeus és Zakariás tisztátalannak tartottak. Ettől a tisztátalanságtól mentesül most az ítélet alkalmával.

5. v. Fejtekereszt tettek fejére, főpapi méltóságának jelvényét. Néma fohászkodását Isten meghallgatja, bűnét eltörli, ünnepi ruhát adat rá, hivatalában megerősíti.

6—7. v. Az angyal Jósuának két feltételt és három ígéretet tesz új életére vonatkozólag.

HOZZÁSZÓLÁSOK:

GRÜNVALSZKY KÁROLY: Ennek a textusnak van egy belső szerkezete és ehhez kell alkalmazkodnunk. Úgy látom, hogy felosztás szempontjából első szakasz az 1. v., második a 2—5. v., harmadik a 6—7. v. Az első szakaszban Jósua álmodt arról, hogy el van veszve. A másodikban arról van szó, hogy ebből a mélységből kiragadtatik; a harmadikban pedig arról, hogy Isten a magasságból elindítja az ő útján. Tehát letről feljut és fentről elindítatik egy úton.

1. v. Először beszélnek arról, hogy nagy a mi bűnünk. A bűneink akkorára nőttek, hogy abból vádat lehet kovácsolni az Isten előtt. Gondoljunk arra, hogyha az ember valakinek ki akarja tekerni a nyakát, nem lehet akármilyen kicsinységgel ezt megtenni. Bűneink nagyságából látszik, hogy méltatlanná lettünk a kiválasztásra, mert itt nincs az angyaloknak egyetlen szava, hogy a Sátán magáéna tekintet bennünket.

2—5. v. *Még nagyobb Isten kegyelme.* Kitart Isten az ő kiválasztása mellett. Ebben mutatkozik meg kegyelme. Méltatlanságunk ellenére magáéna tekint minket. Megment a vádaskodóktól. Megment mindattól, amibe a Sátán belevinne bennünket. Olyan dolgot cselekszik velünk, amire az ember önmagától képtelen volt, mert kegyelme erős és megtisztít.

6—7. v. *Örök az Isten parancsa és igérete.* Ez a kegyelem idején is áll. Akit Isten újjászült, azt küldi bele a világba az örökélet felé. Ezért indítja el Józsuát (7. v.). Isten népe ezért kapja a kegyelmet, ezért kapja először a vádat és azután a felmentést, hogy Isten parancsait betöltse.

Egy ilyen felosztásban a textus mondanivalóját és dinamikáját is vissza lehetne adni.

LABORCZI ZOLTÁN: Egy kérdésem van. Ennek az egész általad elgondolt igehirdetésnek az iránya merre néz? Én két irányt látok. Nem volna-e lehetséges, hogy böjt első vasárnapján egyszer a lelkész maga álljon a gyülekezet elé. Tehát akkor az irány felénk van beállítva. Nem tartom kis jelentőségű dolgoknak, hogy böjt első vasárnapján mi, akik annyit beszélünk a bűnbánatról, egyszer oda mernénk a gyülekezet elé állni, mint Isten elé idézett szolgák, és amit kifejtettünk, elmondanánk magunkra irányítva. Egy másik szempont, amikor az egész irány a gyülekezet felé van beállítva. Én azonban az előbbi jobbnak gondolom.

BODROG MIKLÓS: Ha az első lehetőséget választanánk, akkor a magunk megtisztulásáról, vagy megdicsőüléséről beszélünk. Azért gondolom szerencsésebbnek a második lehetőség felhasználását, mert az alkalmat nyújtana, hogy hitvallási jellegű legyen a bizonyítételünk. Józsuá főpapban az egyház szolgálatát láthatjuk és ebben megemlékezhetünk a magunk bukdácsolásairól is.

GRÜNVALSZKY KÁROLY: Én az elején nem hegyezném ki a nyílvevesszőt. A végén, az alkalmazásban vonatkoztatnám magamra, esetleg konkrét dolgokban. Mert ha az embert tényleg megragadja egy ige, akkor egy olyan nyilvánvaló bűnt, amit a gyülekezet apraja és nagyja tud, azt a szószékről önvalomásként meg is mondhatja. De csak akkor mondhatja meg ezt, ha a következő vasárnap nem kell újra megismételnie. Mivel itt egy papról van szó, elsősorban magamra kell, hogy értsem az ígét. De mindkét megoldás alkalmazható. Itt már papja válogatja, hogy ki tud úgy beszélni, hogy elejétől végig önmaga felé fordítja az ige mondanivalóját, de úgy, hogy az nem lesz önmaga megszentelése.

VÁZLATOK:

1. (Virág Jenő) Téma: A gyülekezet vallomása böjt első vasárnapján

1. Nagy a mi bűnünk. (1. v.)

a) Ebből vádat lehet kovácsolni ellenünk az Isten színe előtt.

b) Látszik abból, hogy méltatlanná lettünk a kiválasztásra.

c) A Sátán már magáéina érezhet bennünket.

2. Még nagyobb Isten kegyelme. (2—5. v.)

a) Isten mégis kitart kiválasztásunk mellett.

b) Megment a vádlótól és mindattól, amibe a Sátán belevinne.

c) Isten megtisztít bennünket, amire mi magunk nem vagyunk képesek.

3. Örök Isten parancsa és ígérete. (6—7. v.)

Befejezés. A kegyelem idején ad Isten parancsot és ígéretet. Elindít minket új életre. Ad kegyelmet, felmentést és erőt parancsainak betöltésére.

II. (Tessényi Kornél)

1. A Sátán pusztulásba dönti az embert, az ember magát megmenteni nem tudja.
2. Isten kiragadja az embert a bűn tüzéből.
3. Az embertől Isten az ő parancsainak a teljesítését várja.
4. Ösvényt mutat Krisztusban a Vele való közösségbe.

Böjt 2. vasárnapja: Ézs. 50, 4—9.

EGZEGETIKAI ELŐTERJESZTÉS (Virág Jenő)

Ez a rész Deutero-Ezsaiásból való. Ebben a korban a politikai nagyhatalom Babilónia. De ez a birodalom rövid életű. Cyrus perzsa király éppen azon fáradozik, hogy megtörje Babilónia hatalmát és visszaadja a zsidóknak szabadságukat. Deutero-Ezsaiás művének legszebb részei az Ebed Jahve énekek. Ezekben Isten szolgájának az a hivatása, hogy Izraelt megmentse és saját szenvedéseivel megváltsa. Ebed Jahve alatt régebben Jézus Krisztust értették. Hogy ki ez tulajdonképpen, az egzegéták még nem fejtették meg.

Ez a költemény stílusában és gondolatmenetében hasonló az ártatlanság-zsoltárokhoz (Zs. 5, 17.), melyekben sokszor van szó bajokról, s melyeket az istenfélőknek kegyességükért kell elszenvedniök. De a kegyes vigasztalódik azzal, hogy Istent jelenlévőnek tudja. A mi Ebed Jahve énekünkben a szolga hitének nem az ő igazsága az alapja, hanem prófétái tudata, Jahvéval való állandó közvetlen összeköttetése.

4. v. Azok a fáradtak, akik a szolga beszédjének hátterében állnak, egyrészt zsidók, akik a törvény vallásának a terhe alatt kimerültek, másrészt pogányok, akik a bálványok szolgálatába belefáradtak. A zsidókra és pogányokra, valamint a bajaikra vonatkozó kifejezések egybefolynak, mintha a régi elválasztó vonalak meghalványodnának. E mellett a fáradt sereg mellett jelenik meg az Úr szolgája, akinek legszentebb hivatása a gyülekezet lelki gondozása. Ez csupa jóság, csupa bensőséges együttélés az egyes emberrel. Vigasztalni és bátorítani nem azért tud, mintha ő bölcs, vagy hatalmas ember lenne; hanem azért, mert maga is vigasztalást és bátorítást kap, mint tanítvány. Gazdagságának titka Jahvétől való függősége. Nem prófétának mondja magát, hanem tanítványának. Az ő nyelve a tanítvány nyelve. Nem a sajátját szólja, hanem Jahve tanítja meg rá. Ő nem kész ember, hanem állandóan tanul, mégpedig az Úrtól. Az Úr által való állandó ébresztgetés és tanítás alakítja őt.

5—6. v. A szenvedést nem váltja fel a szolga boldogsága. Sőt Istenel szemben való tanítványi viszonyából következik szenvedése. Szenvedését nem is azért említi, mert szenved, hanem amiatt a magatartás miatt, amellyel a szolga ezt viseli. A szolga törvényszék előtt áll. Az ítélet felhangzott, s ő vétkesnek találtatott. Elviselhetetlen volt a kegyes zsidók előtt az ő megjelenése és az ő igényei közötti ellentét. Igehirdetése támadás, mind a zsidó, mind a pogány kegyesség ellen, egyáltalán minden embercsinálta kegyesség ellen. Jóllehet azért jött, hogy az Isten tóráját dicsőséggé tegye, mégis éppen a tóra őrei előtt tűnik fel törvényszegőnek, aki mind a törvény, mint a papok tekintélyét aláássa. Ezért érezték az összes próféták tehernek. (II. Móz. 5: 21, 15: 24, 16: 1, IV. Móz. 14: 1, 16: 1, Jer. 15: 17, Ámos 7: 12—13.) „Én azonban nem voltam lázadó, ellenséges lelkületű” ez a tanítványi engedelmisség a szen-

Vedést mestere kezéből fogadja, lázadozás nélkül. A próféta kora sok tekintetben hasonló Jézus korához. A törvényszéki eljárás a zsidó törvények szerint történik. A zsidóknak, mint Babilón uralma alatt álló telepeseknek éppúgy nincs joguk a halálos ítélethez, mint a rómaiak hatalma alatt álló Izraelnek, Jézus korában. Az ítélet megerősítéséhez és végrehajtásához csak a pogány hatóságoknak van joguk. A törvényért buzgolkodó zsidók, hatalmukért és az állam tekintélyéért aggódó pogány papok és a kegyes emberek egyaránt ellenségei az Úr szolgájának. A zsidók zsinagógája és a pogány felsőbbség ítélték felette. A zsidós és pogányos terhek alatt megfáradtaknál végzett lekipásztori gondozása miatt tör ki a baj és alakul ki a vád. Ezeknek a megfáradtaknak az érdekéit képviseli azokkal szemben, akik teljesítményekkel terhelik meg őket és az Istenhez vívó utat elzárják előlük.

7—8. v. A szolga a szenvedésekben való kitarását megokolja. Emberileg nézve a szenvedésnek ez az önként vállalt útja a legnagyobb mértékben kockázatos, s szégyenbe kell juttatnia azt, aki vállalja. Az ő kitarása valóságos csodá, titokzatosság, melynek magyarázatát éppúgy mint vizsgálatásának és engedelmisségének magyarázatát is csak Istenben találhatjuk meg. A legnagyobb prófétáknál is mélyebb és nagyobb az a feszültség, melybe az Úr szolgájának hité állítattott. Jeremiást és Ezékielt az Úr keményítette meg. (Jeremiás 1: 18 és Ezékiel 3: 9.) A szolgának magának kell kavics keménységüvé tenni arcát, neki kell ezt a szilárdságot kiharcolnia és az étellel szembe állítania. Hitének legmélyebb kísértése az volt, hogy Isten megengedte nemcsak azt, hogy ő magára maradjon, hanem azt is, hogy szélhámosnak bélyegeztessék a világ színe előtt, mint aki jogtalanul hivatkozik Istenre és jogtalanul igényli magának az Isten ügye képviselését. Amit a felülről való hit biztatásul ad, abba kapaszkodik bele az Úr szolgája. Ezért bizonyos abban, hogy nem fog megszégyenülni, még annak ellenére sem, hogy emberileg nézve már megszégyenült. Ez nagy küzdelembe, heves belső tusakodásba kerül. Ez olyan bizonyosság, melynek alapja nem önmagában, nem is a látható világban van, hanem annál, aki a láthatók mögött, láthatatlanul közel van.

9. v. Emberileg nézve a szolga fűszálként áll magában az élet túlsúlyával szemben. De a hit távolbalátó tekintete ezt megfordítva látja. A szolga mögött ott áll a menny és föld hatalmas Istene. Eljön az ő ítéletének a napja. Az ítélet máris folyamatban van. A látható világ burkolata alatt. Megavulnak a királyok ruhái, mely rágja el azokat. A törvényszék előtti jelenet visszajára fordul. A megszégyenített és letepert szolga vádlóvá lesz és a vádlók vádlottakká. Az a gyenge ember, aki a világ támadásai ellenében a hit által áll meg, vád a világ ellen.

Amit itt a szolgáról hallunk, azt Jézus átélte a Gecsemánában és a Golgotán. Itt ő mihelyettünk elítéltetett. Istentől elhagyott volt, saját beleegezésével elvétellett tőle az Atya szeretetének és jóságának minden érzése, a pusztá hitre volt utalva.

Kicsoda ne kívánná, hogy a lelkekkel való foglalkozásban tanítványi nyelve legyen, mely tud a megfáradtall helyesen beszélni.

Mindaz a kifogás, amit nekünk kell, mint az Úr szolgájának elviselnünk, milyen semmiség ahhoz a szégyenhez képest, melyet az Úr szolgájának kellett elviselni. A keresztviselés elől mi sem térnénk ki oly félénken, ha hálásabbak lennénk az Úr Jézusnak helyettünk vállalt szenvedéseieért.

HOZZÁSZÓLÁSOK:

BODROG MIKLÓS: Isten annak, aki neki engedelmeskedik, tanítványi nyelvet ígér és figyelő tanítványi fület ad. Csak annak lehet ta-

nítványi szava, akinek a füle kész a hallásra. Annak az embernek a jutalma is megvan: Isten mellette áll. Keményen teszi és ezért nem verheti le őt semmi. Csak Isten embere lehet győztes. Isten mellé áll, megsegíti ellenfeleivel szemben, az Úr tanítványának erkölcsi fölénye is ki-domborodik. Említhetném a hit erejét is végeredményben.

GRÜNVALSZKY KÁROLY: Ezt nem tartom rossznak, csak egy kicsit távolinak. Mint gyakorló lelkész az ige mondanivalóját szeretném közelebb hozni a következőkben.

Itt törvénykezésről van szó. Egy olyan törvénykezésről, ahol a vádlóból vádlott lesz, s mivel a textus böjti textus, emlékeztetnünk kell böjti két legnagyobb eseményére, a nagypéntekre és Jézus Krisztus feltámadásának a győzelmére. Jó ha már most utalunk ezekre, mert kétségtelen, hogy nagypéntek és húsvét azoknak a híveinknek is nagy esemény, akik távol állnak a gyülekezettől. De nemcsak Jézus Krisztusra emlékeztet igénk, hanem az egyházon végbemenő ítéletre és megdicsőülésre is. Mi is Isten törvénye alá kerülünk s ahogyan Krisztus győzött húsvétkor, ugyanúgy kell nekünk győztesen kikerülnünk ebből az az ítéletből az eszkatonban. Ez az ige a győzelemnek az evangéliumát hirdeti, úgy, hogy megmutatja, milyen út vezet erre.

1. Megállunk az ítéletben akkor, ha nem a végén kezdjük a keresztyénséget. Krisztus sem a végén kezdte. Rá lehetne mutatni arra, hogy Jézus Krisztus magatartásában virágvasárnaptól kezdve állt be változás. Ekkor vett fel olyan magatartást, aminek korábban csak halvány nyomait láthatjuk. Csak földi útja végén lép elénk, mint győztes király. Textusunkban is a győztes vádlott a végén áll szemben a vádlóval. Ha mi győzni akarunk, mi sem kezdhetjük a végével. A mai keresztyénség tévedése, hogy úgy áll szembe a világgal, mintha már senkisémet kárhoznatná.

2. Ha ott kezdjük a keresztyénséget, ahol a textus kezdi, akkor a megfáradtatkat kell támogatnunk. Beszélhetünk arról, hogy az ember talán ennyire fáradt sohasem volt, mint ma. A két világháború után olyan megfáradtság üli meg az embereket, hogy ez is kívánja azt, hogy a megfáradt embereket támogassuk. A törvénykezésben éppen ezt kéri számon az Isten (ennem adatok, innom adatok, ruhát adatok, stb.). Itt kidomborítandó a cselekedetek jelentősége.

3. Megállunk az ítéletben, ha készek vagyunk a tanulásra. „Felszerkenti fülemet, hogy hallgassak —”. Papjainknak és híveinknek egyaránt szükségük van az igéből való tanulásra, magának az igének a megismerésére. Abból kell megismerniök Krisztust és az ő követésének az útját. Azt kell megtanulnunk, amire Krisztus tanította a maga nemzedékét, a két nagy parancsolatot. Ez azt is jelenti, hogy a keresztyénség hitét kell növelni az ígére való figyellel. Mert a törvénykezésben nemcsak életünk és cselekedeteink szempontjából, hanem hitünk szempontjából is megítéltetünk. Itt utalhatunk a Jelenések Könyvének arra a szakaszára, ahol a mennyei seregről van szó, akik megmosták ruháikat a Bárány vérében.

4. Mivel nem a földön várjuk dicséretünket, vállaljuk a megpróbáltatást és a szenvedést. („Theologia crucis”).

VÁZLAT:

(Virág Jénő). Téma: Megállunk az ítéletben.

Bevezetés: Törvénykezésről van szó, melyben vádlottból vádló lesz. Böjt második vasárnapja emlékeztet Jézus halálára és feltámadására. Ez a törvénykezés nemcsak Jézusra emlékeztet, hanem az egyházon végbemenő eszkatológikus törvénykezésre. Nekünk ebből Jézushoz hasonlóan

győztesekként kell kikerülnünk. Ez az ige a győzelem evangéliumát hirdeti, de úgy, hogy megjelöli a győzelemhez vezető utat is.

1. Megállunk az ítéletben, ha munkánkat az elején kezdjük. Krisztus is itt kezdte a szenvedéssel. Krisztus is a vádlóival szemben való elutasító magatartást csak a végén vette fel. Mi is csak így juthatunk az eszkatonban való győzelemhez.

2. Hogy megálljunk az ítéletben, ott kell kezdenünk, ahol a textus: a megfáradottak felemelésén. Fáradtság üli meg a lelkeket, ez kíván vizsgáztatást, felüdítést. (Máté 25. szerinti szolgálatot.)

3. Megállunk az ítéletben, ha készek vagyunk a tanulásban. (4—5. v.) Az igének mélyebb és újabb tanulására van szükség. Krisztust újra meg kell ismernünk, úgy ahogy ő szerette Istent és felebarátját. Ez az igére való hallgatást jelent. Ebből a hallásból hit származik. Ebből a hitből kell élnünk. Hitünk alapján ítéltünk meg.

4. Megállunk az ítéletben, ha itt a földön nem várjuk dicséretünket, de vállaljuk a megaláztatást és szenvedést. Krisztusnak ez az útja az egyház és a keresztyén ember életében megismétlődik. (Theo

Böjt 3. vasárnapja: 3. Móz. 16, 15—22.

EGZEGETIKAI ELŐTERJESZTÉS (Ferdinánd István)

Magunk elé kell képzelni Izrael templomát hármassal beosztásával. Két függőnye volt. Az első elválasztotta a pítvart a szentélytől, a második pedig a szentélyt a szentek szentjétől. A pítvarba és a szentélybe bemehtettek, de a szentek szentjében csak a főpap léphetett be. Az áldozatok a pítvarban és a szentélyben történtek. Az égőáldozatnál az egész állatot elégették. Igen sok formája volt az áldozatnak, többek között ételáldozat is szerepelt. Legfontosabb a főpap által bemutatott engesztelő áldozat, amelyet a főpap a szentek szentjében hajtott végre, amikor is a kappóretet hintette be vérrel. Ez fontos mozzanat, mert ez szerzett kiengesztelést a nép bűneire. A pítvarban végzett áldozatok, még nem törölték el a bűnöket, csak akkor lett ez végérvényes, amikor a szentek szentjében a főpap is elvégezte áldozatát. A bűn kiengesztelése nem is a kollektív bűnbánatból történt, hanem annak a főpapnak egyszerű cselekvéséből, amelyet a szentek szentjében végzett. Ezen a ponton találunk kapcsolatot az Újszövetséggel. Találunk vallástörténeti allegóriát is erre a cselekményre, ami a bak pusztába űzését jelenti. Indiában a dravidák vallásában ez szertartásban volt. A belpoklos megtisztulása is úgy történik, hogy egy eleven madarat űz el magától kultuszi szertartásban és azt űzi a pusztaságba úgy, hogy vissza ne jöhessen. Ez ad neki reménységet, hogy meg fog gyógyulni a betegségtől.

Most rámutatok néhány olyan pontra, ahol ebből prédikációt csinálhatunk, úgy, hogy ezeket a pontokat egy egységes szerkezetbe építjük. Az egyik az, hogy a természetes emberben szinte uralkodó ösztön a do ut des elve. Ettől még a kultuszban és az istentiszteletben sem mentes. Ezen épült fel a kultusz is. Én adok Istennek étel, ital, véres, stb. áldozatot és ezt megismétlem és ugyanakkor te Isten is adj nekem bűnbocsánatot. Ez természetes volt a régi ember számára. Ma ez úgy nyilvánul meg, hogy adnak adományt, eljárnak templomba, adnak istentiszteletet, adnak úrvacsorát és meg vannak sértődve, ha baj éri őket, mert vallásosságukat az Isten köteles viszonzni. Ezt a gondolkodást kell nekünk kiűznünk.

Egy másik momentum, ahol megfoghatjuk a textus mondanivalóját. Katolikus nép közt élünk. A katolikus vallásosság az imádságot is, a misét is olyannak tartja, amelyben az ember ad az Istennek valamit. Meg lehet mutatni híveinknek, hogy a katolicizmus és a zsidóság egy

vonalon állnak. A zsidóság bika-áldozatot adott, ezek mise-áldozatot adnak. A katolicizmus még az Ótestamentum világában van.

A harmadik momentum, ahol szintén gyakorlativá lesz, ennek az igének a mondanivalója az, hogy a híveinkben benne van az a mentalitás, hogy majd az egyház, a lelkész garantálja számukra az üdvösséget, a bűnbocsánatot és nekünk nem kell más tennünk azon kívül, amit az egyház végez. Mondjuk ki azt, hogy igenis nekünk tusakodni kell és kérni kell, hogy adassék. Annak adatik, aki kér. Nem azért találunk, mert keresünk, de az fog találni, aki keres.

E három pontot azért mondtam el, hogy hidat építsek a textustól a mához.

A főpap, aki egy évben csak egyszer ment be a szentek szentjébe, annak egyszeri cselekedete és a mi Urunk áldozata közt szimbólikus összefüggése van. A zsidókból lett keresztyéneknél természetes volt, hogy ezt az összefüggést meglássák és reánk hagyják örökül. Miután Krisztusnak egyszeri, megismételhetetlen áldozata megtörtént, többé nem szükséges azt megismételni. Tehát Isten szívesen vette ilyen emberies módon a hozzá való közeledést. Elfogadta Krisztus áldozatát. De Krisztus áldozata után semmilyen áldozatnak nincs helye a keresztyén istentiszteleten.

HOZZÁSZÓLÁSOK:

GRÜNVALSZKY KÁROLY: Ez a textus a 20. versnél ketté válik. A 20. versig egy megölt bárányról van szó, azután pedig egy élőről. Ez kettéválasztja a textust. Ez a megölt és élő Krisztusra emlékeztet. De nemcsak ebben válik ketté a textus, hanem abban is, hogy az első felében a pap mindent megtisztít az egyházban, a második felében pedig bűnvallás tör ki a pap ajkán, amikor elmondja a nép bűneit.

Így prédikálnék: A bevezetésben arról beszélnék, hogy Izrael életében nagy napról, az engesztelési ünnep napjáról van szó. Ez a nagy nap azért nagy, mert áldozat történik, ami más alkalommal nem történhetik. A bevezetés második pontjában megmondanám, hogy amilyen nagy nap volt az engesztelés ünnepe ott, olyan nagy alkalom a böjt alkalma nálunk. Itt meghúznám a párhuzamot Krisztus és az áldozati bak közt. Azért vehető így összefüggésbe az engesztelés nagy napja és a böjti nagy alkalom, mert amint a zsidóság a bak köré, úgy mi Krisztus köré gyűlünk össze és tekintünk rá, mint a zsidók a bakra, aki kivitte a bűnt a puszta.

Átmenetben rámutatnék, hogy nemcsak azt kell észrevenni, hogy mekkora áldozatról és megtisztulásról van szó, hanem arra is figyelni kell, hogy ez a megtisztulás hogyan ömlik szét mindenben, tehát Isten szentségét hogyan viszi bele Isten népének életébe.

A tárgyalás első pontja: szent az egyház. A 19. versben arról van szó, hogy megszenteli a szövetség sátrát. A szent helyet és az oltárt megszenteli, tehát szentté lett az egyház az engesztelés nagy napján. Itt el lehetne mondani a történetet saját szavainkkal. Ez olyan cselekedete a főpapnak, ami megismételhetetlen, mert nekünk nem kell így végigjárni az oltárt, a templomot katolikus módra, hanem tudomásul kell vennünk böjt idején, hogy szent az egyház. Gondolok hitvallási irattainkra. A templom szent akkor is, ha szentségtelen hívők vannak benne és ha szentségtelen papok hirdetik is Isten igéjét. Krisztus áldozata ebbe a világba egy szent egyházat dobott bele, amit semmi sem tehet szentségtelenné. Tudják-e a hívek, hogy ők ilyen szent egyházban élnek benne? Krisztus halálával olyan dolog történt egyszersmindenkorra, ami az engesztelés ünnepén sem történt. Krisztus áldozata egyszersmindenkorra megteremtette a szentek közösségét, az egyházat ebben a világban.

A tárgyalás második pontja: Ebben a szent egyházban nekünk is meg kell szentelnünk. A főpap az élő bakra úgy hinti rá a megölt bak vérért, hogy közben megvallja a gyülekezet minden bűnét, vétkét. Az egyház szent, de magunk bűnösök vagyunk az egyházban. Bűnösök vagyunk, akiknek vannak Istennel szemben, kultikus, egyházi, világi életünkben elkövetett vétkeink. Ahogyan a pap az engesztelés ünnepén magvallotta Izrael vétkét, úgy nekünk is meg kell vellanunk vétkeinket. Ezért böjt a gyónás időszaka. Tehát a szent egyházban meg kell szentelődnünk a bűnvallás útján. És így haladjunk nagypéntek, húsvét felé, az értünk meghalt és feltámadott Krisztus felé.

FERDINÁND ISTVÁN: Ezt azzal egészítem ki, hogy igaz, hogy két-részre tagolódik a textus, s az első részt kiemeli ez a vázlat, de a második rész mondanivalóját nem dolgozza be. Ezt úgy tudná érvényre juttatni, ha kiemelné, hogy az a bűnbocsánat, amit kapunk, az teljes bűnbocsánat. Az, hogy a bakot a pusztába úzték és hogy senki nem találta, az azt jelképezi, hogy az a bűnbocsánat, amit kapunk az teljes, tökéletes és végleges. Hogy ez a prédikáció textusszerűvé legyen, rámutatnék arra, hogy amikor a főpap bemegy a szentek szentjébe, akkor a gyülekezetet kiküldi, tehát nekünk semmi érdemünk nincs abban, hogy Krisztus megszerezte az áldozatot. Még a szentek szentjében sem tartózkodhatunk. Ez egyedül az ő műve. Ugyanakkor azonban nem lehetünk tétlenek a pitvarban, hogy majd a főpap elvégzi a nagy áldozatot, hanem a 17. vers azt mondja, hogy tartsunk bűnbánatot és áldozatot.

VIRÁG JENŐ: Vonjunk párhuzamot a főpap és Jézus között.

1. A főpap engesztelést végzett a népért és a 'papokért. Jézus az egész viláért.

2. A főpap ezen a napon egyedül ment be a szentélybe és mindent ő végzett el. Jézus elhagyatva, mint egyedüli közbenjáró engesztelt ki minket Istennel.

3. A főpap füstölő szertartással kezdte. Jézus imádsággal.

4. A főpapnak az engesztelési ünnep hosszú, nehéz nap volt, felüdülés nélkül. Jézusnak nagypéntek fekete, szomorú nap volt, a halálának napja.

5. A főpap az áldozati állatok vérért az udvarban eresztette ki és ezzel ment be a szentek szentjébe Isten elé. Jézus a földre ontotta ki vérért, mintegy udvarban és felvitte áldozatát. (Zsid. 9, 12—14.)

6. Az ószövetségi engesztelés évenként történt. Jézus egyetlen halálával váltott meg minket.

Böjt 4. vasárnapja: 2. Móz. 16, 13—15.

EGZEGETIKAI ELŐTERJESZTÉS (Ferdinánd István)

A „mán” kenyérnek felel meg. Jahve a pusztában asztalt terített a szűkölködő népnek. Adott húst és kenyeret is. Fűrjeket és mannat is. A zsidók főétkezése este munka után volt. A jómódúak reggel kenyeret, este pedig húst ettek. A fűrjek vándormadarak a sinai pusztán, tavaszszal és ősszel röpködnek a Földközi-tenger felé és ott költenek. Alacsonyan szállnak és röpködésük közben a szél erejét is felhasználják. Ha kifáradnak, alacsonyra repülnek és kézzel, vagy bottal leüthetők. Manna ma is van. A sinai félsziget bennszülöttjei ma is élnek vele. Tejszerű sárgás folyadék. A nap melege folytán lecsurog a fáról, éjjel megkeményedik, éppen ezért késő este, vagy kora reggel szedik. Ha megolvad, akkor a hangyák gyűlnek rá. A manna a természet ajándéka, Isten ajándéka. Jahve különös parancsára jelennek meg épp úgy, mint a fűrjek megjelennek este. A mannat, mint égből szállott eledelt dicsérték. (Ex.

16, 4. Zsolt. 78, 24. Ján. 6, 31. I. Kir. 10, 3.) A manna éjszaka megkéményedik és másnap nem ehető. Raktározni tehát nem lehet. Ez azt akarja kifejezni, hogy ne aggódalmaskodjatok, csak a mai kenyeret kérjétek. Utalást találunk a hegyi beszédre, Máté 6, 34-re.

HOZZÁSZÓLÁSOK:

BUTHY DÉNES: A textus párhuzamos helye is meg van jelölve és ez laetare vasárnapjának evangéliumához utal: a kenyér csodához. Nem nehéz megtalálni az ószövetségi szakasz és az ógyházi evangélium közt a párhuzamot. Első pillanatra úgy látszik, hogy a prédikáció vázának a megtalálása sem állítja az ígehirdetőt nehéz feladat elé. Erőteltjesen rámutat az ige Isten gondviselésére. Ő megadja népének a mindennapi kenyeret, a mindennapi eledelt. A 15. vers böjti időben Jézus Krisztusra, a mennyből szállt kenyérré mutat rá. Erre építeném rá a prédikációm.

GRÜNVALSZKY KÁROLY: Buthyval csak részben tudok egyet érteni. Ha rögtön Jézus Krisztusra vonatkoztatjuk, akkor belesünk az allegóriába, ami nem engedhető meg, különösen akkor nem, amikor tudjuk, hogy egyházunkban van olyan irányzat, amely mindig ezt a módszert alkalmazza, akik mindent allegorizálnak és pontosan a mannával kapcsolatban csinálják ezt. A mannából pillanatok alatt szellemi táplálék lesz. Nem mondom, hogy erre soha nincs lehetőség, azonban általában allegória nélkül kell keresni először a textus jelentését.

Böjt negyedik vasárnapjának az ógyházi perikópájában az 5000 ember megvendégeléséről van szó. Aközött a történet között és a mostani között párhuzam vonható. Isten hatalma, jósága, gondviselése, az mindig a tényekkel és az élet gondjaival kapcsolatban nyilvánul meg. Az 5000 megvendégelésénél arról volt szó, hogy amennyi eledelük volt, vajon az mindnyájuknak elég-e? Jézus ezt a hitetlen kérdést elutasította és megmutatta, hogy elég. Itt pedig arról van szó, hogy mi ez? Ennivaló ez? És ott van Mózes, aki azt mondja: ez az eledel, amit az Úr adott nektek.

Itt fognám meg textust, mert a mi nemzedékünk sorozatosan ez elé a kérdés elé kerül. Amikor a front után zabpohely került az asztalunkra, nem azt kérdeztük, hogy mi ez? S nekünk azt kellett mondani, hogy ez az, amit az Úr adott nekünk. De kenyér alatt értjük a Kiskáté szerint az udvart, a házat, a feleséget, a jó kormányt, békét stb. is. S vajon nem kérdezzük-e sokszor ezekre vonatkozóan is, hogy ez-e az, amit az Úr adott nekünk? Felelet: Ez az. Ez az, amiből megélhettek. Így kell megközelítenünk a textust. Itt egészen a gazdasági élet kérdéseire el lehet mennünk és sorra kell vennünk az élet táplálására való dolgokat. Bizonyosságot kell tennünk, hogy ez az, amit Isten ad nekünk eledelül, hogy ne mondjuk többé, akárcsak Izrael a pusztában Egyiptomra gondolva, hogy régen meg lehetett élni, de amit ma teszünk az asztalunkra, azt nem az Úr teszi oda. Arra kell rámutatni, hogy ez az, amit az Úr ad eledelül és ebből élnünk lehet. A bűn és a baj az a mi bűnünk. Jézus úgy lesz számunkra az életnek a kenyere, hogy megtanítt bennünket erre a látásra, erre a hitre. Mert ehhez kell a hit. Ha így fogunk beszélni, akkor kézzelfoghatóan fogunk prédikálni.

BODROG MIKLÓS: Tekintetbe kell venni azt, hogy itt Isten népéről van szó. Érvényesítenünk kell azt a nézőpontot, hogy amikor Izrael népéről van szó, akkor az egyházra kell ezt alkalmazni. Ha az egyház rá lép Isten útjára, ezzel szükségképpen a hit kockázatát kell, hogy vállalja. Ez az út veszélyeket rejt magában, melyeket az ember saját képességéből nem tud megoldani, de Isten hűségében bízva végigmehet az úton. Arról is beszélhetünk, hogy Isten milyen meglepetéseket tartogat

népe számára, a megszokásból kiragadja, hogy észrevegyék, hogy nem Isten szolgálja őket, hanem ők szolgálják Istent.

SMIDÉLIUSZ ERNŐ: Nekünk nem szabad erről az ígéről úgy beszélni, hogy János 6. második felét figyelmen kívül hagyjuk. Ott pedig Jézus kimondja, hogy én vagyok az életnek kenyere. Böjt negyedik vasárnapján nem lehet csupán kenyérgkérdésről beszélni. Nemcsak a testi életünket akarja Urunk megadni, hanem Ő beszélt arról a másik kenyérről is. A manna tulajdonképpen csak előképe Krisztusnak.

LEHEL FERENC: Teljes mértékben egyetértek Grünvalszkyval, és egész biztos, hogy a szekták legsebezhetőbb pontja, hogy nem tudnak történeti kategóriákban gondolkodni. A szektáknál a világhoz való viszonyulásban vannak a legnagyobb elcsúszások. Ez azonban nem jelenti azt, hogy mi az Ótestamentumot ne krisztocentrikus vonatkozásban nézzük. Nekünk az élet kenyerével megvigasztalódva kell választ kapnunk ebből az igéből.

GROÓ GYULA: Ez az ige ma első értelmezésben nekünk Isten gondviselő kegyelméről szól. Isten gondviselő Isten, népét megtartja. Ez az a gondolat, amit meg kell szólaltatni és el kell mondani. Hogy ennek milyen aktuális vonatkozásai is vannak, az már részletkérdés. Miután ezt elmondtuk, akkor el kell mondani azt is, hogy az az Isten, aki minket így eltart, az az Isten ezen felül gondoskodik a mi üdvösségünkről is és megteríti nekünk az úrvacsorai asztalt is, ahol az élet kenyerét adja nekünk: Jézus Krisztust. Egyik a másik nélkül csonka lenne.

HERNÁD TIBOR: A textus fő mondanivalóját ebben látom: „csak egy napra”. Akkor érezzük jól magunkat, amikor eledelünk legalább egy évre biztosítva van. Szeretnénk jólétünket hosszú időre biztosítani. Lelkiekben is így vagyunk. Mi egy alkalommal szeretnénk elintézni a keresztyénséget, a megtérést, pedig naponkénti megtérésre és bűnbocsánatra van szükség.

GRÜNVALSZKY KÁROLY: Izrael népe csak addig tudott eljutni, hogy megkérdezte, mi ez? Mózes pedig addig, hogy ez az Istentől kapott eledel. Mózes volt az, aki komolyan istenfélő ember volt, akinek a számára az a kijelentés, amit Isten adott, az egy elfogadott kijelentés volt. Innen lehet eljutni oda, hogy a keresztyén embernek azért kell tudnia rámondani a mindennapi kenyérre, hogy igen, ez Isten eledele, mert a keresztyén embernek Isten kijelentést adott a Jézus Krisztusban. Nem János 6-ból, hanem a textusból kell kiindulni és nem az Úrvacsorába kell beleömleszteni mondanivalónkat.

FERDINÁND ISTVÁN: Isten nem ad külön kegyelmet és külön kenyeret. A kettőnek a helyes viszonya, hogy a kegyelemben adja a kenyeret is. De nem akar kenyeret adni nekünk önmaga nélkül.

VÁZLAT:

(Bodrog Miklós) Cím: Isten válasza — és a zúgolódó egyház.

Bevezetés: Aki Isten útjára rálép, arra meglepetések várnak, itt változnak az izraeli történeti helyzetet. Zúgolódtak, mert nem bíztak eléggé Istennel. Isten azonban nem törli el őket.

1. Isten megadja, amit kell.

a) Itt a mai helyzetre alkalmazva beszélnék.

b) Megadja az egyénnek is, aki tudja imádkozni a Miatyánk kérését.

2. Az egyházi igazi erőforrás Jézus Krisztus (Máté 6, 33.).

3. Meglepetések és kockázatok útján vezet Isten, de aki ezt hittel fogadja, annak a számára nem a meglepetések és kockázatok az elsődleges jelentésűek.

Egyháztörténeti kalendárium

1. 1522. Luther elhagyta Wartburgot.
2. 1769. mh. Bod Péter.
- 4—5. 1953. zsinatunk 3 új törvényt alkot (az egyházi hivatalról és az egyház munkásairól; az egyház háztartásáról; az egyház szeretet-szolgálatáról).
5. 1674. a protestáns lelkészek és tanítók megidézése a pozsonyi rendkívüli törvényszék elé.
6. 1522. Luther Wartburgból visszatért Wittenbergbe. — 1831. szül. Bodelschwingh Frigyes, a Bielefeld melletti Bethel megalapítója.
7. 1804. A Brit és Külföldi Bibliatársulat megalapítása. — 1848. szül. Hörk József eperjesi, majd pozsonyi teol. tanár.
8. 1762. szül. Hrabovszky György egyháztörténész.
9. 1802. mh. Perlaki Dávid esperes, egyházi író.
10. 1810. szül. Fabó András ősgárdi lelkész, egyháztörténész.
11. 1556. Károli Gáspár beiratkozott a wittenbergi egyetemre.
- 11—12. 1954. az egyetemes egyháztanács határozatából megindul a Gyülekezeti Segély munkája.
12. 1607. szül. Gerhardt Pál énekíró.
13. 1554. zsinat Óváriban.
14. 1954. az V. országos esperesi értekezlet.
15. 1814. szül. Karsay Sándor püspök. — 1939. mh. Torokos László énekíró.
16. 1732. szül. Perlaki Gábor püspök. — 1885. szül. Podmaniczky Pál teol. tanár.
17. 1815. szül. Geduly Lajos püspök.
18. 1743. mh. Czvittinger Dávid, a „Specimen Hungariae Literatae“ (1711) című magyar irodalomtörténelmi munka szerzője. — 1874. mh. Fabó András.
19. 1542. Batizi András beiratkozott a wittenbergi egyetemre. — 1637. mh. Pázmány Péter. — 1813. szül. Livingstone Dávid. — 1848. a márciusi események visszhangjaképpen a protestáns Egyházi és Iskolai Lapban megjelent Székács József „Ima“ c. verse: „Middőn a népek ősi szent jogáért . . .“ Ugyanaz nap Pozsonyból szózatot intézett a magyar protestánsokhoz Dobos János, Székács József, Török Pál.
20. 1894. mh. Kossuth Lajos.
21. 1951. mh. Skaricza Máté, Szegedi Kis István életrajzírója, az „Erős vár . . .“ első ismert magyar fordítója. — 1685. szül. Bach Sebestyén János. — 1731. a Carolina Resolutio kiadása.

22. 1543. Abádi Benedek, a reformáció sajtójának kiváló munkása, beíratkozott a wittenbergi egyetemre. — 1663. szül. Francke Ágost Herman, a német pietizmus kiemelkedő alakja, a hallei intézmények alapítója, több jeles magyar pietista nevelője.
24. 1607. szül. DeRuyter Mihály Adorján, a gályarabokat kiszabadító holland altengernagy. — 1684. szül. Bél Mátyás.
26. 1521. a wormszi német birodalmi gyűlés maga elé idézi Luthert. — 1835. szül. Weber Samu egyháztörténész.
27. 1676. szül. II. Rákóczi Ferenc.
- 28—30. 1610. a zsolnai zsinat.
28. 1592. szül. Comenius (Komensky) Amos János. — 1883. szül. Czeglédy Sándor, ref. lelkész, bibliafordító.
29. 1531. a schmalkaldeni szövetség megalakítása.
30. 1855. mh. Mária Dorottya. — 1859. szül. Pukánszky Béla pozsonyi teol. tanár.
31. 1567. mh. Hèsseni Fülöp.

A kéziratkészítésről

Az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály kéri mindazokat a lelkésztestvéreket, akik akár az Evangélikus Élet, akár a Lelkipásztor számára cikket küldenek, hogy a kézirat elkészítésében a következő szempontokat szíveskedjenek figyelembe venni:

A kéziratok lehetőleg géppel, a papirosnak mindig csak egyik oldalára készüljenek. Egy oldalra legfeljebb 40 sor kerülhet, egy sorban általában 60 betű legyen. (Akkor is, ha az írógép apróbetűs!) A kézirat balszélén széles margót kell hagyni.

A szövegből kiemelni kívánt szavakat, vagy mondatokat aláhúzzuk és nem ritkítjuk.

A teológiai szakkifejezéseket, amennyiben azok általánosan használtak és szinte megmagyarosodtak, magyarosan, egyébként azonban eredeti írásmódjuk szerint írjuk. Idézeteket, német, latin és angol nyelven eredeti írásmódjuk szerint, a görögöket a magyar betűk szerint átírva (pl. dikaiosziné), a hébereket is megfelelő magyar betűkkel helyettesítve írjuk, és minden esetben aláhúzzuk. A magyarosan átírt kifejezések pl. a következők: egzegézis, teológia, ökumené, ökuménikus, eszkatológia, ortodox stb., de — katechéta.

A bibliai könyvek rövidítései után pontot nem teszünk. A fejezet-szám után vessző következik, több vers felsorolása esetén közöttük pont, több fejezet felsorolása esetén közöttük pontosvessző van.